

Západočeská univerzita v Plzni

Právnická fakulta

Katedra právních dějin

Studijní program: Právo a právní věda

Studijní obor: Právo

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vývoj československé státnosti 1918 – 1938

Autor práce: Petra Richtrová

Vedoucí diplomové práce: JUDr. et Mgr. Vendulka Valentová

Plzeň, 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „*Vývoj československé státnosti v letech 1918 – 1938*“ vypracovala pod vedením JUDr. et Mgr. Vendulky Valentové samostatně a uvedla jsem v ní všechny použité literární a jiné odborné zdroje způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Plzni dne 24. 3. 2014 _____

Petra Richtrová

Poděkování

Prvně bych ráda poděkovala svým rodičům za jejich podporu při mých studiích, které si velmi vážím, dále svému příteli a v neposlední řadě mé vedoucí diplomové práce JUDr. et Mgr. Vendulce Valentové za její rady.

Obsah

Úvod.....	6
1 Okolnosti vedoucí ke vzniku samostatné ČSR.....	8
1.1 Počátky československého odboje	9
1.2 Zahraniční odboj v letech 1916 - 1917.....	12
1.3 Domácí odboj v letech 1916 - 1917	14
1.4 Revoluční rok 1918	16
2 28. říjen 1918	20
2.1 Recepční zákon – zákon č. 11/1918 Sb. z. a n. – o zřízení samostatného státu československého.....	21
2.3 Reakce Němců žijících v Českých zemích.....	22
2.4 Převrat na Slovensku	25
2.5 Muži října	26
2.5.1 Antonín Švehla	27
2.5.2 Alois Rašín	31
2.5.3 Jiří Stříbrný	34
2.5.4 František Soukup	37
2.5.5 Vavro Šrobár.....	40
2.6 Závěrem.....	41
3 Poválečné uspořádání Evropy a stanovení státních hranic	42
3.1 Z pera Woodrow Wilsona	42
3.2 Versailleský mírový systém - zasedání	44
3.3 Problematika válečných reparací.....	46
3.4 Důsledky versailleského míru pro nás.....	48
3.5 Území Československa.....	49
3.5.1 Mírová smlouva s Německem	50
3.5.2 Smlouva Československa s mocnostmi dohody.....	50
3.5.3 Mírová smlouva s Rakouskem	51
3.5.4 Mírová smlouva s Maďarskem.....	51
3.6 Závěrem.....	52
4 Ústava ČSR z roku 1920.....	53
4.1 Prozatímní ústava (zákon č. 37/1918 Sb. z. a n.) a politická skladba vlády	54
4.2 Únorová ústava – zákon č. 121/1920 Sb. z. a n.....	55
4.2.1 Preambule	56
4.2.2 Uvozovací zákon	57
4.2.3 Hlava I. všeobecná ustanovení	57
4.2.4 Hlava II., moc zákonodárná, složení a působnost Národního shromáždění a jeho obou sněmoven.....	58

4.2.5	Hlava III., moc vládní a výkonná	61
4.2.6	Hlava IV., moc soudcovská.....	64
4.2.7	Hlava V., práva a svobody, jakož i povinnosti občanské	65
4.2.8	Hlava VI., ochrana menšin národních, náboženských a rasových	66
4.3	Závěrem.....	67
5	Vývoj ČSR do roku 1938.....	69
5.1	Vývoj veřejné správy.....	69
5.1.1	Recepce veřejné správy	69
5.1.2	Župní zákon	70
5.1.3	Organizační zákon	71
5.1.4	Obecní samospráva.....	74
6	Mnichovský diktát a jeho důsledky.....	77
6.1	Předvečer mnichovské zrady	78
6.2	Trpký osud se naplňuje.....	81
6.3	Mnichovský diktát a jeho neplatnost.....	84
	Závěr.....	88
	Cizojazyčné resumé.....	89
	Seznam použité literatury	90
	Seznam obrázků	93
	Seznam příloh	94

Úvod

Na katedře právních dějin nepíši svou diplomovou práci náhodou. Zájem o historii jsem u sebe začala spatřovat již na gymnáziu, kde jsem si dokonce vybrala povinně volitelný předmět věnující se historii moderní doby. Následně jsem středoškolské studium zakončila maturitní zkouškou, složenou mimo jiné i právě z předmětu nazývaným „Dějepis“. Nebudu se tajit tím, že částečně se o můj kladný vztah k tomuto krásnému odvětví zasloužila i má tehdejší vyučující, čímž jí samozřejmě děkuji. Jelikož upřednostňuji moderní dějiny, nebylo těžké zvolit téma diplomové práce, jímž je „Vývoj československé státnosti v letech 1918-1938“.

I když mnou zvolené téma v sobě skrývá dění na domácí scéně, nelze se vyhnout ani té evropské a leckdy ani světové. Záležitosti týkající se naší vlasti jsou ovlivňovány mezinárodním děním a mezinárodní politikou ať chceme nebo ne. Vždycky tomu tak bylo, a řekla bych, že i bude.

V počátcích mé práce se budu zabývat poválečným obdobím, které je charakteristické zánikem tří velkých říší – ruské, osmanské a habsburské. Obdobím, které pamatuje miliony lidí zemřelých na hlad. Obdobím, ve kterém si ruce mnuli Stalin, Hitler, Mussolini a další jim podobní. Obdobím hospodářské a sociální krize, ale zároveň rozmachu v oblasti vědy a techniky. A to ať již mluvíme o automobilismu, letecké dopravě, rozhlasovém zpravodajství či elektřině, jež je v současnosti nepostradatelná pro fungování běžného dne, tak například o rozvoji v oblasti kinematografie v čele s Charliem Chaplinem. Každodenní život ve společnosti je mimo jiné charakterizován vzrůstající emancipací žen.

Jak se to stalo, že vznikla v srdci Evropy samostatná československá republika? Které významné okolnosti a jevy k tomu vedly? Kdo se zasloužil o vznik ve své době jednoho z nejdemokratičtějších států ve střední Evropě? Na tyto a jiné otázky čtenáři odpovím v prvních řádcích a odstavcích své práce. Následovat bude vyličení samotného 28. října 1918, tedy stěžejního dne pro vznik první Československé republiky, ve kterém dominují tzv. „muži října“ a další klíčové osobnosti, bez kterých by se onen krok k vytvoření republiky jen stěží obešel.

Ani otázku stanovení státních hranic a poválečné uspořádání Evropy, řešené především vítěznými mocnostmi ve francouzské Versailles, nijak nezanedbám. Se vznikem samostatného československého státu jde ruku v ruce proces tvorby základního zákona země, kterou se stala ústava z roku 1920. Byla tato ústava pouhým tvrzením na papíře nebo fakticky platila? Jak se vypořádal nový moderní parlamentarismus v čele s Tomášem G. Masarykem s radikalizujícími tendencemi ve společnosti? A co vše se odehrálo do roku 1938? Právě onen rok tzv. mnichovské zrady je ukončením mé diplomové práce. Rok tragický až osudový pro celý náš národ, na který bychom neměli zapomínat. Mnichovský diktát ukázal mnohé nejenom naší malé vlasti, ale celému světu.

Pro zpracování mého tématu existuje nemalé množství materiálů v podobě knih, odborných článků, právních předpisů apod., jež jsou k dispozici a z nichž budu čerpat. Proto jen stěží budu moci napsat něco, co již nebylo jinými autory napsáno. Má diplomová práce bude představovat právně historický výklad, ve kterém použiji metodu popisnou, komparační a analytickou. Převážně v přílohách mé práce čtenář nalezne fotografie z oné doby vystihující její atmosféru či kopie zásadních dokumentů.

Smyslem mé práce nebude detailní vylíčení všech událostí doby První republiky, což by rozsahově diplomová práce nemohla ani pojmout, ale stručně přiblížit potencionálnímu čtenáři nejdůležitější momenty ve vývoji československé státnosti, přehledně je strukturovat a doplnit nejen o názory právních historiků, ale i o mé vlastní postřehy a myšlenky.

Z dob „tatíčka Masaryka“ je třeba hledat ponaučení. A to ať v oblasti práva, politiky a často podceňované morálky, ale i v oblasti méně šťastných momentů typu světové hospodářské krize třicátých let. Přejme každému státu světa, ať nezažije ono „o nás, bez nás“.

1 Okolnosti vedoucí ke vzniku samostatné ČSR

Svět prožíval na počátku 20. století civilizační rozmach, s kterým česká moderní společnost držela úspěšně krok, a to jak v hospodářství a technice, tak ve sférách politiky a kulturního života. Chyběl jí však odpovídající podíl na moci ve státě. Přesto v těchto dnech nepřipadala myšlenka o vytvoření samostatného československého státu v úvahu. Důvodem nebyla jakási láska obyvatelstva k Rakousku či císaři, ale spíše chápání situace za samozřejmost. Kamenem úrazu pro nejednu vládu tohoto období byla neúspěšná snaha o česko-německé vyrovnání, které nebylo v zájmu zejména pro německé nacionalisty z Čech. 28. června 1914 byl uskutečněn v Sarajevu atentát na následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Austria Este, což záhy rozpoutalo válku světového rozsahu. Posledním nadějším na česko-německé vyrovnání tak odzvonilo.¹

Poválečná léta znamenala předěl společnosti. Jistoty vystřídal změny a nejistý vývoj nově vznikajících států. Když vynecháme rozsáhlé materiální škody, byla populace po první světové válce vyčerpaná hlavně demograficky. „*Nejvíce to platilo o Francii, která ve válce ztratila více než čtvrtinu svých mladých mužů.*“² Dalším problémem se stala tendence uchylování se k čím dál tím víc radikálnějšímu hnutím stojícím ať již nalevo či napravo politicky smýšlejícího spektra. Společnost nebyla na návrat mužů z fronty připravena. Hovoříme o tzv. ztracené generaci, kterou ve svých románech vystihl např. Erich Maria Remarque.

„*Názory na to, jak se zachovat po vypuknutí války a jak válečnou situaci politicky využít, však v českém politickém prostředí v roce 1914 nebyly vyhraněny.*“³

Koncepcí a projektů bylo českými elitami v průběhu let vytvořeno hned několik. Mezi první patřila ústava Slovanské říše Karla Kramáře. Toto pojetí nepočítá s větším státoprávním postavením českého národa, tkví totiž na idejích všeslovanské

¹ KÁRNÍK, Z. České země v éře první republiky (1918 – 1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929). Praha: Libri, 2003. s. 17 - 19

² SMETANA, V. Důsledky války. In CUHRA, J., ELLINGER, J., GJUURIČOVÁ, A, SMETANA, V. České země v evropských dějinách. Díl čtvrtý. 1. vyd. Praha: Paseka, 2006. s. 9

³ MALÝ, K. Cesty ke státní samostatnosti In MALÝ, K. a kol. autorů. Dějiny českého a československého práva do roku 1945, 3. přepr. Vydání. Praha: Linde, 2003. s. 322

vzájemnosti. Měla vzniknout celoslovenská federace zahrnující všechny slovanské národy včetně toho našeho.⁴ Je zřejmé, že Karel Kramář vychází z panslavismu, který si v historii našich dějin našel své místo již v dobách národního obrození.

Samotný návrh pak předpokládal spolkové uspořádání státu s oficiálním názvem Slovanská říše, jehož součástí měly být: Ruská říše, Království polské, Království české, Carství bulharské, Království srbské a Království černohorské. Rozhodující moc by patřila Spolku, přičemž jednotlivým státům by zůstala velmi omezená autonomie. Úředním jazykem by se stala ruština. Můžeme říci, že výše uvedené ústavní zřízení by bylo charakteristické centralismem. Hlava říše, v podobě ruského cara, by disponovala rozsáhlými pravomocemi. Car by reprezentoval říši navenek, vyhlášoval válku, uzavíral mír, svolával a rozpouštěl Říšskou radu a Říšskou dumu. Říšská rada, složená ze zástupců zemí, by zastávala funkci vlády v celkovém počtu čtyřiceti dvou členů. Říšská дума by představovala zákonodárný orgán říše o počtu tři sta poslanců zaturujících své země. Vzhledem k tomu, že ruský car by byl z titulu i českým králem, mohl by jmenovat náměstka, jenž by v době nepřítomnosti cara řídil správu naší země. Autor této koncepce – Karel Kramář byl v květnu 1915 zatčen. Na svobodu se dostal až v červenci 1917. Jeho projekt časem pozbyl jakéhokoliv většího významu.⁵

1.1 Počátky československého odboje

Veřejný život trpěl. Mnoho časopisů bylo zastaveno. Vlasti se šířila germanizace spolu s plánem definitivní likvidace české státnosti. Němčina se měla stát pro všechny úředním jazykem. „*Byly revidovány všechny učebnice, z veřejných knihoven vyřazeny „závadné spisy“ nejen politického, ale také beletristického obsahu, vojenská cenzura pečlivě sledovala nejen tisk, ale také všechna umělecká a divadelní představení. V létě 1915 byly zakázány dlouho připravované vzpomínkové oslavy 500 let od upálení Jana Husa a samozřejmě byly potlačovány*

⁴ PICHLÍK, K. Bez legend – zápas o Československý program In: SHELLE, K. Organizace československého státu v meziválečném období (1918 – 1938). Praha: Eurolex Bohemia, 2006. s. 15

⁵ SHELLE, K. Organizace československého státu v meziválečném období (1918 – 1938). Praha: Eurolex Bohemia, 2006. s. 15 - 17

všechny zmínky o husitství.“⁶ Právě v těchto těžkých dobách se rozhodl Tomáš G. Masaryk emigrovat a zorganizovat zahraniční odboj proti Rakousku. Jménem Československého komitétu zahraničního⁷ bylo dne 14. listopadu 1915 učiněno první oficiální prohlášení podporující československou státnost, obracející se znovu k myšlence Palackého z roku 1848. Občané byli pronásledováni čím dál tím víc. Odpor veřejnosti k Rakousku tak časem přerostl až k jeho pohrdání.⁸

Nepostradatelným prvkem spojení mezi politiky v zahraničí a doma se stala ilegální organizace, od roku 1917 neoficiálně nazývaná, Mafie. Počátkem roku 1915 v jejím vedení stanul Edvard Beneš. Po jeho odchodu do zahraničí post v čele Mafie obsadil Přemysl Šámal - předseda Masarykovy realistické strany. Nejsilnější osobností tajného výboru byl až do svého zatčení Karel Kramář. K výboru se začali postupně přidávat další významní politici. Na jaře 1915 např. předseda agrární strany Antonín Švehla. Dále bývalý mladočeský poslanec Alois Rašín, Josef Scheiner jakožto starosta obce sokolské a zakladatel státoprávně radikální strany Antonín Hajn. Roku 1918 měli na působení Mafie znatelný vliv F. Soukup a A. Švehla. Slovensko zastupovali V. Šrobář, M. Hodža, I. Dérer a K. Stodola.⁹ Pro snadnější a bezpečnější komunikaci vyvinul chemický inženýr Vladimír Staněk neviditelný inkoust. Díky tomu spojení i přes občasné nedostatky fungovalo až do pádu monarchie.¹⁰

Dalším velmi důležitým aspektem v boji za národní osvobození byla politická a finanční pomoc krajanských organizací v zahraničí. V Rusku, konkrétně v Kyjevě, byl vytvořen dobrovolnický oddíl Česká družina. I ve Francii mezi krajany sílil odpor vůči monarchii. Zde se vytvořila Národní rada obcí československých v čele s francouzským historikem Ernestem Denisem. V bitvě u Arasu (květen 1915) se na vítězství Francouzů podílela mimo jiné i československá jednotka Nazdar. Pro budoucí postavení našeho národa se staly mnohem významnějšími české

⁶ SHELLE, K. Organizace československého státu v meziválečném období (1918 – 1938). Praha: Eurolex Bohemia, 2006. s. 12

⁷ Český zahraniční komitét se stal prvním zahraničním orgánem v boji proti Rakousko-Uhersku

⁸ KÁRNÍK, Z. České země v éře první republiky (1918 – 1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929). Praha: Libri, 2003. s. 20 - 24

⁹ KRATOCHVÍLOVI, J., S. a KOL. Obnova naší státnosti 1918 = Renewal of our statehood in 1918. Praha: Muzeum českého a slovenského exilu, 2008. s. 98

¹⁰ PACNER, K. Osudové okamžiky Československa. 2. vydání. Praha: Albatros, 2001. s. 42

a slovenské organizace ve Spojených státech amerických, jmenovitě Slovenská liga a České národní sdružení. Výsledkem jejich práce byla v říjnu roku 1915 tzv. Clevelandská dohoda, která počítala s federalizovaným Rakouskem - Uherskem, ale zároveň s existencí československého státu s autonomií Slovenska.¹¹

Konkrétně tato dohoda obsahovala následující požadavky:

„ a) *Samostatnost historických zemí a Slovenska.*

b) *Spojení českého a slovenského národa ve federativním svazku států s úplnou národní autonomií Slovenska, s vlastním sněmem, s vlastní státní správou, úplnou kulturní svobodou, tedy i s plným právem užívání jazyka slovenského, vlastní správou finanční a politickou, se státním jazykem slovenským.*

c) *Volební právo: všeobecné, tajné a přímé.*

d) *Forma vlády: personální unie s demokratickým zřízením státu, podobně jako v Anglii.*“¹²

Osud naší vlasti za první světové války nebyl krajanům žijících ve Spojených státech amerických lhostejný. Důvod je jednoduchý. Jednak to bylo jenom pár let nazpět, co svou rodnou zemi opustili a jednak zde měli příbuzné a přátelé.

Důkazem je fakt, že již v září 1914 newyorští Češi založili Americký výbor pro osvobození českého lidu („American committee for liberation of the Czech people“). To posléze vedlo k založení federální organizace České národní sdružení se sídlem v Chicagu, jejímž úkolem byla propaganda české otázky a finanční podpora, kterou měl na starost Emanuel Voska, jenž se ve Spojených státech amerických vypracoval v bohatého podnikatele.¹³

¹¹ SHELLE, K. Organizace československého státu v meziválečném období (1918 – 1938). Praha: Eurolex Bohemia, 2006. s. 12 - 13

¹² VOJÁČEK, L., SCHELLE, K. České právní dějiny do roku 1945. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007. s. 154

¹³ KRATOCHVÍLOVI, J., S. a KOL. Obnova naší státnosti 1918 = Renewal of our statehood in 1918. Praha: Muzeum českého a slovenského exilu, 2008. s. 108

Roku 1916 proběhla tzv. knoflíková aféra.¹⁴ Rakouskou policií bylo odhaleno spojení mezi československou emigrací a domácí Mafií. Další rok se neještě nepodařilo spojení obnovit, ale navíc se Masarykovi nepovedlo přesvědčit k emigraci další významné politiky. Beneš působil v Paříži, kde získával potřebné známosti a přátelé, ovšem v diplomatických kruzích byl teprve nováčkem. Počátkem roku 1916 se k nim připojil Štefánik.¹⁵

1.2 Zahraniční odboj v letech 1916 - 1917

Poté co Masaryk v Ženevě dne 6. července 1915 pronesl při oslavách jubilea Jana Husa svůj první zahraniční projev vyhlášující Rakousku-Uhersku válku, odjel spolu s Benešem do Paříže. Zde založili autoritativní centrum nazývané Český zahraniční komitét, který 14. listopadu 1915 uveřejnil prohlášení o postavení Čechů a Slováků v monarchii, jež se stal, spolu s myšlenkou nezávislého československého státu, základním programem zahraničního odboje. V únoru 1916 se Český zahraniční komitét přeměnil na Českou národní radu a po příchodu Milana Rastislava Štefánika na Československou národní radu. Jejím hlavním cílem bylo přesvědčit dohodové mocnosti o rozbití Rakouska-Uherska. Přestože se Československá národní rada těšila uznání od českých a slovenských krajanů v zahraničí i doma, bylo její postavení vůči Dohodě poměrně slabé, neboť dohodové státy chtěli stále zachovat habsburskou monarchii jakožto účinnou protiváhu Německa.¹⁶ „*Prvního většího politického úspěchu tak Československá národní rada dosáhla až začátkem roku 1917, kdy 10. ledna zásluhou A. Brianda byl do formulace vojenských cílů Dohody zahrnut i požadavek osvobození československého národa.*“¹⁷

Významnou oporou v boji za nezávislost byly československé legie, tvořené českými a slovenskými dobrovolníky, válečnými zajatci a tzv. přeběhlíky. Tito muži nasazovali své životy ve jménu stále neexistujícího československého

14 Název aféry je odvozen od knoflíku kurýrky, v němž byl zašifrovaný vzkaz

15 KÁRNÍK, Z. České země v éře první republiky (1918 – 1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929). Praha: Libri, 2003. s. 20 - 24

16 MALÝ, K. Cesty ke státní samostatnosti In MALÝ, K. a kol. autorů. Dějiny českého a československého práva do roku 1945,3. přepr. Vydání. Praha: Linde, 2003. s. 322 - 323

17 SHELLE, K. Organizace československého státu v meziválečném období (1918 – 1938). Praha: Eurolex Bohemia, 2006. s. 13

státu. Pro lepší představu, kolik takových vojáků pomáhalo mocnostem v první světové válce, si to znázorníme v číslech.

„Po boku Spojenců bojovalo celkem 145 614 Čechoslováků. Největší zastoupení měli příslušníci ruské legie – do vlasti se vrátilo 71 310 mužů, dále pak legií italských – 19 476 mužů, nejméně vojáků bojovalo ve Francii – vrátilo se 9 957 mužů. Nelze opomenout ani účast našich dobrovolníků v armádě srbské – 1 365 Čechoslováků. V armádě Spojených států amerických bojovalo 42 404 vojáků československého původu, v armádě Anglie bylo zapojeno 1 102 mužů z Čech či Slovenska“¹⁸

Dle vzpomínek legionářů, jež se dochovaly, panovala mezi muži výrazná vzájemná blízkost. Legie se staly novým domovem pro ty, jenž se ocitli v dalekých krajinách uprostřed války. Vytvářely se zde skupiny kamarádů plné sociálních interakcí a neformálních autorit. Nejčastější otázkou při seznamování byla otázka: „Od jakého pluku jsi?“ Společně strávený čas zde založil skutečná bratrství, která nahrazovala mužům jejich rodiny a rodnou vlast. Oslovování „bratře“ sice vzniklo z tradice sokolství již na počátku vzniku České družiny, ale svůj pravý smysl si našlo v následujících letech.¹⁹

Samozřejmě nemůžeme vyložit život legionářů jenom ve výše uvedeném „růžovějším“ světle. Skutečnost byla náročnější, a to jak po fyzické tak po psychické stránce. Podmínky vojáků například v zimním čase na ruské frontě často zhoršovaly špatně padnoucí boty. Ponožky se staly luxusem. Nemluvě o hygieně, která byla při pochodu nulová. Následkem byli všudypřítomné vši, kterých se nebylo možné zbavit. Rakousko-Uhersko hrozilo těmto mužům trestem smrti. Vypsalo odměny za chycení českých a slovenských velezrádců v podobě dovolené, vyznamenání nebo peněz. Čas strávený na frontě byl neskonale dlouhý, což vystihují řádky psané jedním z legionářů, který odjížděl na dovolenou: „*Jaký to byl báječný pocit – sedět v uhánějícím vlaku a mít před sebou tři neděle dovolené! Nebo v nádražní restauraci*

¹⁸ KRATOCHVÍLOVI, J., S. a KOL. Obnova naší státnosti 1918 = Renewal of our statehood in 1918. Praha: Muzeum českého a slovenského exilu, 2008. s. 68

¹⁹ VÁCHA, D.: Za cizí město – Českoslovenští legionáři u Kazaně v roce 1918, čas. Dějiny a současnost, č. 9/2009, Lidové noviny, s. 19

v klidu pojídat chutné jídlo z talíře nožem a vidličkou. Tomu už jsem za celý rok skoro odvykl,“ zapsal si Matěj Němec.²⁰

1.3 Domácí odboj v letech 1916 - 1917

V roce 1916 začíná zejména Rakousko-Uhersko pociťovat jistou míru únavy a ničivé důsledky světové války, jejíž napětí v této době vrcholí. Dohodově státy mají výhodu větších hospodářských zdrojů. Čas se stává jejich výhodou. Na rakouský trůn usedá po zesnulém Františku Josefovi I. možná až příliš mladý Karel. Politika reprezentantů českého národa zůstává až do druhé poloviny roku 1916 pasivní a prorakousky orientovaná. 18. listopadu 1916 vzniká Národní výbor. Jeho úkolem je sjednotit českou politickou scénu a hájit zájmy našeho národa. Za předsedu byl zvolen tajný císařský rada – staročech K. Mattuš a jednatelem se stal Antonín Švehla. Celkem zde bylo sdruženo devět politických stran s konečným počtem 18 členů. Vedle národního výboru vznikl ještě Český svaz poslanecký, který si vzal na starost společný postup zástupců českého národa v říšské radě. Popularitu lidu tyto orgány však nezískaly, a to pro jejich prorakouskou politiku.²¹

Tato doba je charakteristická vlnou stávkových hnutí, což ze strany rakouských úřadů vyvolalo rozsáhlou perzekuci. V dubnu 1917 při potlačování konfekčních dělnic v Prostějově bylo na 23 osob zastřeleno a 40 těžce zraněno. V květnu vyšlo do ulic zhruba 15 000 dělníků z Prahy. Podobné akce probíhaly např. i v Plzni a dalších městech. Na podnět Jaroslava Kvapila byl 19. května publikován Manifest českých spisovatelů.²² Vyzýval české politiky k větší radikalizaci a navrhoval, kudy by se politika měla ubírat. Ne náhodou zde bylo dvakrát použito termínu „národ československý“. Dále Manifest z ústavněprávního hlediska požadoval zaručení shromažďovací a tiskové svobody, imunitu jak parlamentních projevů, tak imunitu poslanců a senátorů zvláště a konečně odstranění cenzury. Jako první jej podepsal Alois Jirásek. Následovalo ho dalších dvě stě dvacet

²⁰ VÁCHA, D.: Na rozvědkách – Čechoslováci na ruské frontě 1914 – 1917, čas. Dějiny a současnost, č. 2/2011, Lidové noviny, s. 22 - 24

²¹ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K. České právní dějiny do roku 1945. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007. s. 155 - 156

²² PEROUTKA, F. Budování státu: 1/2, 1918-1919. 4. vyd. Praha: Academia, 2003. s. 9

jedna spisovatelů. Čeští poslanci zareagovali obratem. 30. května vystoupili v parlamentu s požadavkem autonomie českých zemí spojených se Slovenskem dle práva na sebeurčení ve federalizované habsburské monarchii. Samotný text tohoto prohlášení je následující:

„...Poselstvo českého národa vychází z hlubokého přesvědčení, že nynější dualistický útvar vytvořil k patrné újmě celkových zájmů národy vládnoucí a potlačované a že jediné přetvoření mocnářství habsbursko-lotrinského ve spolkový stát svobodných a rovnoprávných národních států odstraní každé nadprávi národnostní a zajistí všestranný rozvoj každého národa v zájmu celé říše a dynastie.

Opírající se proto v této dějinné chvíli o přirozené právo národů na sebeurčení a svobodný vývoj, posílené nadto u nás nezadatelnými právy historickými, státním akty plně uznanými, budeme se v čele svého lidu domáhat sloučení všech větví československého národa v demokratický stát, zahrnující i slovenskou větev národa, žijící v souvislém celku s historickou vlastí českou.“²³

I přesto, že se ve své podstatě jedná o slova monarchistická, jsou ve skutečnosti revoluční a převratná. Výše zmíněný návrh byl podrobně rozpracován šesti vysokoškolskými profesory již v polovině června téhož roku. Společným rysem jejich návrhů je konstituční monarchie, kde královskou dynastií zastupuje habsbursko-lotrinský císařský rod. Za nejpropracovanější a za skutečný návrh ústavního zákona lze považovat návrh Karla Kadlece, zatímco návrh „B“ obsahuje pouhou osnovu pro vypracování. Návrh „C“ sepsal František Weyer. Oproti předcházejícím variantám spočívajících na konfederaci či federaci, tento návrh předpokládá personální unii a má nejbliže k samostatnosti a nezávislosti Čech, ba dokonce k mezinárodně právní suverenitě. Následující dvě varianty počítají spíše s konfederací a poslední návrh vytvořen bývalým ministrem Fořtem je založen opět na personální unii. Na přelomu let 1917 a 1918 vývoj ve společnosti zradikalizoval natolik, že myšlenka přebudování Rakouska-Uherska nepřipadala již v úvahu.²⁴

²³ GALANDAUER, J. Vznik ČSR. In KÁRNÍK, Z. České země v éře první republiky (1918 – 1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929). Praha: Libri, 2003. s. 25

²⁴ SHELLE, K. Organizace československého státu v meziválečném období (1918 – 1938). Praha: Eurolex Bohemia, 2006. s. 17 -20

1.4 Revoluční rok 1918

Dne 6. ledna 1918 se shromáždění českých poslanců z Čech, Moravy a Slezska usneslo na Tříkrálové deklaraci, na jejíž podporu byla následně dne 22. ledna 1918 vyhlášena generální stávka. Toto prohlášení, jehož autorem byl Alois Rašín, ostře kritizovalo rakouskou vládu za mírového jednání v Brestu Litevském. Dále požadovalo samostatnost pro Čechy a Slováky a to v demokratickém, svrchovaném a sociálně spravedlivém státě, odvolávající se na historické státní právo. Deklarace byla dne 22. ledna ministerským předsedou Seidlerem označena za velezrádnou, načež byla konfiskována. Můžeme ji považovat za projev radikalismu v české politice. Od onoho prohlášení se česká politická reprezentace a žurnalistika odvolává právě na ni, a to až do 13. dubna 1918, kdy se odehrála tzv. národní přísaha v Obecním domě v Praze.²⁵

Výše uvedené události povzbudili i slovenskou politiku k činnosti. Z prvomájového shromáždění v Liptovském Mikuláši vzešla rezoluce, která v sobě zahrnovala požadavek realizace práva národů na sebeurčení a zlepšení podmínek pro pracující. Československá zahraniční delegace díky tomu mohla navenek prokázat vůli slovenského národa spojit se s národem českým v jednom společném státě. Milan Hodža v květnu 1918 formuloval myšlenku vytvoření Slovenské národní rady, což mělo kladnou odezvu hlavně u sociálních demokratů. Následující měsíc na Slovensku a v Uhrách vypukla největší stávka z dob první světové války. Československé styky, jež byly doposud nepatrného rázu, se začaly postupně zintenzivňovat.²⁶

Mezitím T. G. Masaryk 8. března 1918 odjel z Moskvy, navštívil Japonsko a koncem dubna byl v USA s domněním, že právě zde se bude rozhodovat o ustanovení československého státu.²⁷ Hodnoty československé státnosti v USA byly významným tématem zejména na shromáždění krajanských spolků, o nichž v mé práci již bylo krátce pojednáno. Za zmínku určitě stojí prohlášení ze dne

²⁵ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K. České právní dějiny do roku 1945. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007. s. 158 - 159

²⁶ Tamtéž, s. 159 - 160

²⁷ SCHELLE, K. Organizace československého státu v meziválečném období (1918 – 1938). Praha: Eurolex Bohemia, 2006. s. 17 -20

30. 5. 1918, nazývané „Pittsburská dohoda“, která je výsledkem práce krajanů zde žijících. A. Mamatey – předseda Slovenské ligy v USA v ní formuloval tezi slovenské autonomie v rámci budoucí republiky. Nejdůležitějším dokumentem československého odboje se bezesporu stala „Washingtonská deklarace“ ze dne 18. 10. 1918. Formuloval ji T. G. Masaryk spolu se svými přáteli pod znatelným vlivem americké demokracie, hlavně pak americké Deklarace nezávislosti. Deklarace obsahovala ideu nezávislého československého národa a státu ruku v ruce se sesazením Habsburků z českého trůnu. O podobě budoucího státu měli rozhodnout zákonní zástupci osvobozeného sjednoceného národa. *„Prohlášení obsahovalo ustanovení, že Československý stát bude republikou a parlamentní formou vlády s využitím principu lidové iniciativy a referenda a zajišťující všeobecné volební právo. Vyjádřilo i další základní zásady budoucí ústavy, rozsáhlá práva a svobody, rovnoprávnost mužů a žen a zrušení šlechtických titulů, odluku církve od státu, vyvlastnění velkostatků a dalekosáhlé hospodářské a sociální reformy. Práva menšin měla být zabezpečena principem poměrného zastoupení. Prohlášení tak bylo koncepcí ústavy nového státu, ale bylo zde zdůrazněno, že konečné rozhodnutí o budoucím státním uspořádání přísluší zvoleným zástupcům osvobozeného a sjednoceného národa.*²⁸

29. června 1918 byla za první základ příští vlády uznána francouzským ministrem zahraničí Československá národní rada. Britská vláda totéž prohlásila 8. srpna 1918 a konečně USA uznalo 2. září 1918 Československou národní radu jako vládu de facto.²⁹

Závěr této kapitoly bych chtěla ponechat úvahám a znakům popisující demokracii v širším slova smyslu, neboť zřízení nového československého státu máme již nadosah, a proto si myslím, že je na místě věnovat několik řádků této problematice.

²⁸ PAVLÍČEK, V. O české státnosti – úvahy a polemiky. Praha: Karolinum, 2002. s. 140 - 142

²⁹ SHELLE, K. Organizace československého státu v meziválečném období (1918 – 1938). Praha: Eurolex Bohemia, 2006. s. 17 -20

Důležitost vzniku československého státu T. G. Masaryk vyložil ve své práci „Nová Evropa, Stanovisko slovanské“, jež byla vydána prvně v Rusku a později i v USA. Kromě mezinárodní problematiky uspořádání světa po první světové válce se v této knize zabýval i samotnou podstatou demokracie, kterou chápal jako „*politickou organizaci společnosti, založenou na etickém humanitním základu, na rozdíl od aristokracie, oligarchie a monarchie, které jsou založeny na útlaku, náboženství a církvi. Ve skutečné demokracii spatřoval východisko z třídního útlaku. Demokracie je podle něho založena na práci, kde lidé ani třídy nevykořisťují práci druhých. Demokracie je diskuze, v níž se lidé řídí argumenty, ne libovůlí a násilím. Proto není demokracie možná bez vědy a vzdělanosti, je organizací pokroku ve všech okruzích lidské činnosti.*“³⁰

Demokracii jako takovou můžeme vystihnout v několika znacích. V První republice byly aplikovány všechny následující standardní znaky typické pro demokratickou státní formu. Jsou jimi:

- „*kompletní soubor lidských práv a svobod,*
- *idea právního státu ve smyslu rovnosti občanů před zákonem,*
- *princip plurality,*
- *zastupitelská soustava s tradičními republikánskými institucemi,*
- *klasický princip dělby moci,*
- *parlamentarismus a*
- *tržní ekonomika a garantování soukromého vlastnictví – daný model byl ovšem po světové hospodářské krizi přelomu 20. a 30. let diktován keynesiánstvím, posilující roli státu.*“³¹

³⁰ MASARYK, T. G., Nová Evropa, Stanovisko slovanské, G. Dubský. Praha 1920 In PAVLÍČEK, V. O české státnosti – úvahy a polemiky. Praha: Karolinum, 2002. s. 143

³¹ BALÍK, S., HLOUŠEK, V., HOLZER, J., ŠEDO, J. Politický systém českých zemí 1848 – 1989. 2.vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007. s. 47

Myslím, že dnes můžeme být pyšní na vyspělost naší země v dobách první republiky. Vznik Československé republiky byl naprosto logickým vyústěním snah a odvedené práce revolučního národně osvobozenického boje, jež se stal klíčovým jak doma, tak v zahraničí. Zrození nového státu znamenalo též naplnění tužeb občanů po samostatnosti, svobodě a skoncování nadvlády Habsburků. Synonymem pro první republiku se stal její prezident Tomáš Garrigue Masaryk označován jako „Prezident Osvoboditel“, což dokládá zákon „Masaryk se zasloužil o stát“.³² Jeho smrt pro mnohé obyvatele znamenala ztrátu morální velikosti a obrovské autority. Ne nadarmo se říkalo: „dokud bude žít Masaryk, Hitler nezačne válku“. Z mého pohledu je dobře, že se „tatiček Masaryk“ nedožil tak bolestné rány pro náš národ, jakou byla Mnichovská smlouva.

Vraťme se nyní k zakládání nového státu, pro nějž byl podstatný 28. říjen 1918, jež si zachoval do dnešních dní svou vážnost v podobě státního svátku.

³² zákon č. 22/1930 Sb., s označením Zákon ze dne 26. února 1930 o zásluhách T. G. Masaryka

2 28. říjen 1918

Nóta ministra zahraničí Rakouska-Uherska Gyuly Andrásyho o tom, že přijímá stanovené podmínky a chce jednat o míru, v lidu vyvolala představu o kapitulaci Rakouska-Uherska. Již kolem desáté hodiny ranní 28. října 1918 se v Praze shromáždily první shluky obyvatel. Vše pod okázalou atmosférou projevů ohlašující svobodu spolu s muzikou sokolských pochodů. V čele stáli tzv. „muži října“ – Švehla, Rašín, Stříbrný a Soukup. Odpoledne onoho dne Národní výbor vydal provolání „Lide československý!“, v němž ohlásilo, že: „*Stát československý vstoupil v řadu samostatných kulturních států světa*“. Národní výbor československý se stal nejvyšším zákonodárným sborem nově vzniklého státu. Záhy do Prahy přijel poslední z tzv. „mužů 28. října“ Vavro Šrobár a jako pátý podepsal první československý zákon, jehož autorem byl Alois Rašín. Návrh tohoto zákona obsahoval pouhých pět článků sepsaných na jednom listu papíru. Přebrot v Praze měl téměř okamžité pokračování ve všech oblastech země. Moci se ujímaly okresní národní výbory.³³

Onen první československý zákon o zřízení samostatného státu – zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., nazýváme zákonem recepčním, díky němuž v zemi fungoval tzv. právní dualismus.

Po čtrnácti letech, tedy 28. října 1932, se k onomu osudovému datu pro naši vlast vyjádřil v Lidových novinách jeden z předních českých spisovatelů a intelektuálů – Karel Čapek a to následujícím způsobem: „*Nechci upřít nic památnému říjnovému dnu roku 1918; neumím jej prohlásit za pouhou procházku na Václavském náměstí. Byl to převrat, jak stojí v knize psáno; konec staré monarchie a vznik nové republiky není žádná procházka a tento státní převrat byl onoho dne proveden se všemi náležitostmi. Byl to docela řádný a historický převrat; ale byla to také revoluce? Slovo revoluce má pro nás jiný odstín než slovo převrat. Přebrot je politický; revoluce zasahá jaksí hlouběji do života. Přebrot je změna režimu; revoluce je změna života, hodnot a vztahů. Přebrot je nejpatrnější nahoře,*

³³ KÁRNÍK, Z. České země v éře první republiky (1918 – 1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929). Praha: Libri, 2003. s. 34 - 37

*u představitelů moci, revoluce je nejvíc cítit v lidu. Byl převrat 28. října také revolucí? Byl, ale jen drobátko a jen přechodně.*³⁴

Provolání československého státu bylo převratem. Ovšem tak dalekosáhlým, že jej skutečně můžeme označit za „drobátko“ revoluční. Především průběh a výsledek války ovlivnily českou státní svébytnost spolu s její společností. *„To vnitřní dozrání bylo nezbytností, bez něho by ani válečná porážka mocností nemohla vyvolat v život nový stát.*“³⁵

2.1 Recepční zákon – zákon č. 11/1918 Sb. z. a n. – o zřízení samostatného státu československého

Zákon č. 11/1918 fakticky znamenal vznik československé státnosti a zároveň položil ústavní základy nově vzniklého státu. Z formálního hlediska můžeme říci, že vycházel ze státní diskontinuity ve vztahu k rakousko–uherskému právnímu řádu, neboť do té doby platná právní úprava byla právem monarchistickým, kdežto nově vznikající právní řád byl založen revolucí právě proti této monarchii. Recepční normou byla založena materiálně – právní kontinuita mezi právním řádem stávajícím a nově vzniklým.³⁶

Zákon zpracovaný během dvou dní obsahoval prohlášení a pět článků. Vyhlásil vznik samostatného československého státu se stanovením nejzákladnějších institutů. Neobsahoval však formu státu, kterou mělo určit Národní shromáždění dle článku prvního. Ve svém úvodním prohlášení se Národní výbor, jenž vznikl na bázi výsledků voleb do říšské rady z roku 1911, prohlásil za vykonavatele státní svrchovanosti. Stal se tak vrcholným orgánem mocí zákonodárné a výkonné. V článku druhém a třetím bylo řečeno, že dosavadní (rozumíme rakouské) zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají v platnosti, a že všechny úřady jsou podřízeny

³⁴ ČAPEK, K. Od člověka k člověku 3. Praha, 1991 s. 74 – 75 In KVAČEK, R. Republika československá – úsilí o demokracii In PÁNEK, J. a kol. Idea českého státu v proměnách staletí. Praha: Lidové noviny, 2008. s. 168

³⁵ KVAČEK, R. Republika československá – úsilí o demokracii In PÁNEK, J. a kol. Idea českého státu v proměnách staletí. Praha: Lidové noviny, 2008. s. 168 - 169

³⁶ PAVLÍČEK, V. O české státnosti – úvahy a polemiky. Praha: Karolinum, 2002. s. 145

Národnímu výboru a jednají podle těchto zákonů. Tímto se uchovala jistá návaznost mezi předešlým a novým právním řádem. V praxi pak mohly být používány samozřejmě ty normy, které byly v souladu se vznikem samostatného státu československého. Článek čtvrtý stanovil účinnost recepčního zákona na den 28. 10. 1918 a v posledním článku pátém byla uložena povinnost Národnímu výboru tento zákon provést.³⁷

„Recepčním zákonem došlo tedy k převzetí rakouského a uherského právního řádu a rakouské a uherské veřejné správy. S hodnocením tohoto zákona přišel brzy sám jeho autor A. Rašín, když napsal, že základním tímto zákonem mělo být zamezeno, aby nenastal bezprávní stav, aby se celá státní správa nezastavila a aby se 29. října pracovalo dále, jako by revoluce vůbec nebylo.“³⁸

Došlo k převzetí stávajícího rakouského a uherského právního řádu. Pro odlišnost rakouského a uherského právního řádu a správního systému označujeme tento stav v československé republice za tzv. právní dualismus. *„Zajímavostí v této souvislosti je i existence třetí právní oblasti na Hlučínsku, kde platilo německé právo až do 1. května 1921, kdy nabyl účinnosti zákon č. 76/1920 Sb. z. a n. a nařízení vlády č. 152/1920 Sb. z. a n., které zde zavedly užívání českého práva.“³⁹*

2.3 Reakce Němců žijících v Českých zemích

Pro německou společnost byl 28. říjen 1918 šokem. Se vznikem samostatného československého státu tato druhá největší národnostní menšina v žádném případě nepočítala. Byla to po válečné porážce na frontě a po ztroskotání představ o německé střední Evropě další rána.

³⁷ ZIMEK, J. Ústavnost a český ústavní vývoj. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003. s. 60-61

³⁸ SCHELLE, K. První československá republika In KADLECOVÁ, M. a kol. aut.. Dějiny československého státu a práva (1918 – 1945). Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1992. s. 18

³⁹ RUNDOVÁ, A. Ústavní vývoj Československé republiky v letech 1918-1938 In JÁNOŠÍKOVÁ, P., KNOLL, V., RUNDOVÁ, A. Mezníky českých právních dějin. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. s. 129

To si uvědomovali i přední politici nově vzniklého státu. Karel Kramář k problematice menšin u nás žijících tehdy prohlásil: „*Náš stát ovšem bude českým státem, tak jak jsme si jej vydobyli krví a utrpením. Ale naši hrdostí a touhou by bylo, aby nikdo zde u nás, kdo není Čechem, necítil se utiskovaným a nesvobodným.*“ O pár týdnů později se k oné problematice vyjádřil i sám prezident T. G. Masaryk: „*My jsme vytvořili náš stát, tím se určuje státoprávní postavení našich Němců, kteří původně do země přišli jako emigranti a kolonisté. Máme plné právo na bohatství našeho území, nezbytného pro průmysl náš i Němců mezi námi. My nechceme a nemůžeme obětovat naše značné menšiny v tzv. německém území.*“⁴⁰

Přes veškeré snahy českých politiků o uklidnění situace se dne 29. října 1918 sešli ve Vídni němečtí poslanci z Čech a usnesli se na vytvoření provincie Německé Čechy (Deutschböhmen). Nacionalista Rudolf Lodgman von Auen byl zvolen zemským hejtmanem. V Liberci byla ustanovena zemská vláda, která začala budovat ozbrojené složky nazývané Volkswehr (lidoobrana). Podobně bylo postupováno následující den. Z okresů severní Moravy a Slezska byla zformována země Sudeteland v čele s Robertem Freisslerem. V kraji šumavském se hovořilo o Böhmerwaldgau a v jihomoravském o Deutschsüdmähren, jež měly spadat do zemí Horní a Dolní Rakousy. Dokonce se měly vytvořit jakési jazykové německé ostrovy s jádrem v Jihlavě, Brně a Olomouci. Tento německý převrat se opíral o alternativu, že buď bude proveden anšlus, nebo vezmeme náš převrat zpět. Obě varianty se jeví být absurdní. Navíc proč by ti, kdo ve válce prohráli, měli být odměněni. Problém tkví v absolutizaci práva na sebeurčení národů, které se stává zneužitelným. Platí zde ale jedna zásadní meze tohoto pravidla. Pokud je právo jednoho národa na sebeurčení použito k útisku národa druhého, jedná se o zneužití tohoto práva, ba dokonce o zločin. Paradoxně však byla na straně české připravována koncepce, jak problém německých menšin řešit, jež spočívala na ochraně národnostních práv.⁴¹

⁴⁰ PAVLÍČEEK, V. Ústavní listina a československá státní idea In Československá Ústava 1920 – devadesát let poté – sborník textů. Praha: CEP, 2010. s. 39 - 40

⁴¹ KÁRNÍK, Z. České země v éře první republiky (1918 – 1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929). Praha: Libri, 2003. s. 37 - 44

Nutno však podotknout, že spousta českých rodin nacházela ve své rodinné historii německé předky a pro německé rodiny to platilo z opačné strany rovněž tak. Mnozí problémy předpokládali, zejména pak sociální demokraté a čeští socialisté, kteří měli připravený ústupek. Chtěli nabídnout vyřazení výběžků českých státních hranic, konkrétně Ašska, Rumburka, Frýdlantska a asi i Broumovska. K žádné dohodě ale nedošlo.⁴²

V polovině listopadu jednotky českých pluků a dobrovolníků začaly obsazovat pohraničí a místní okresní úřady. Liberec, jakožto hlavní město Deutschböhmen, byl obsazen 12. prosince a Opava, jakožto hlavní město Sudetenlandu, byla obsazena 18. prosince 1918. Dne 19. prosince 1918 Stephen Pichon (ministr zahraničí Francie) prohlásil jménem Spojenců, že až do přijetí mírové smlouvy náleží území Československu.⁴³

Boj práva na sebeurčení pokračoval. Ve Vídni začaly vznikat exilové vlády Deutschöhmen a Sudetenland. Vrcholnou událostí stále stupňujícího se nacionalismu se stal 4. březen 1919. Toho dne se poprvé slavnostně sešlo Národní shromáždění a zároveň vyhlásila německá sociální demokracie z Českých zemí generální stávkou. Hromadné protesty davů byly doprovázeny protičeskoslovenskými výkřiky ve všech městech s německou většinou. Československá armáda, složená i z nezkušených vojáků, nezvládla psychické napětí a začala střílet. Výsledkem bylo čtyřiapadesát mrtvých včetně žen a mladistvých a přes sto zraněných na straně německé. K podobné tragédii za První republiky již znovu nedošlo. Tato tryzna však jen podtrhla německou stranu k organizování odporu a zatížila tak česko-německé vztahy i nadále.⁴⁴

⁴² KÁRNÍK, Z. České země v éře první republiky (1918 – 1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929). Praha: Libri, 2003. s. 37 - 44

⁴³ Tamtéž

⁴⁴ Tamtéž

2.4 Přebvat na Slovensku

Dne 30. října 1918 byl na svolaném shromáždění přijat následující návrh zvaný „Dekarácia Slovenského národa“:

„...Zastupitelia všetkých slovenských politických strán, shromáždění dňa 30. októbra 1918 v Turčianskom sv. Martine a organizovaní v Národnú radu slovenskej vetvy jednotného československého národa, trvajú na zásade samourčovacieho práva národov, prijatej celým svetom. Národná rada vyhlasuje, že v mene česko-slovenského národa bývajúceho v hraniciach Uhorska, je jedine ona oprávnená hovoriť a konať...“

Národná rada česko-slovenského národa v Uhorsku obydleného osvedčuje:

- 1. Slovenský národ je čiastka i rečove i kultúrno-historicky jednotného česko-slovenského národa. Na všetkých kultúrnych bojoch, ktoré viedol český národ...mala účasť i slovenská vetev.*
- 2. Pre tento československý národ žiadame i my neobmedzené samourčovanie právo na základe úplnej neodvislosti...*

Sme presvedčení, že náš snaživý a nadaný slovenský národ, ktorý vzdor neslýchanému útisku dospel na taký stupeň národnej kultúry, nebude vylúčený z požehnania pokoja a zo spolku národov...“⁴⁵

Členové shromáždění tímto dávají najevo, že se cítí být Čechoslováky a přitom ani nemají tušení o převratu, který proběhl před dvěma dny v Praze. Zatímco v českých zemích roznášeli převrat hlavně župní národní rady, na Slovensku tomu tak nebylo. Byli to Maďaři, kteří zde ovládali úřady, železniční a poštovní spoje. Proto bylo zapotřebí provést slovenský převrat z Prahy. „Nová maďarská vláda hraběte Mihály Károlyiho, která se ujala moci v Budapešti dne 31. 10. 1918, dala ihned jasně najevo, že se považuje za vládu celého dosavadního uherského státu, přičemž učinila Slovenské národní radě, jako představitelce slovenského národa, nabídku autonomie pro Slovensko. Ta tuto nabídku odmítla a bylo tedy

⁴⁵ GALANDAUER, J. Vznik ČSR. In KÁRNÍK, Z. České země v éře první republiky (1918 – 1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929). Praha: Libri, 2003. s. 44

*zřejmé, že dojde ke konfliktu“.*⁴⁶ 4. listopadu 1918 byla jmenována slovenská vláda v čele s Vavrem Šrobárem. O deset dní později Maďaři obsadili sídlo Národní rady a Šrobárova vláda zanikla. Přes diplomatické snahy Milana Hodže byla otázka slovenských hranic vyřešena až 21. prosince 1918 v Paříži. V květnu 1919 došlo k obsazení východního a středního Slovenska Maďary. Dohodou pak byla vydána nota žádající o zastavení maďarského postupu. Konečně 5. července 1919 bylo uzavřeno příměří. Přes veškeré peripetie byl slovenský národní převrat u konce. Opět se tak stalo pomocí diplomacie a politiky vedené z Paříže.⁴⁷

2.5 Muži října

Nadcházející podkapitolu jsem se rozhodla věnovat předním postavám domácího odboje i přesto, že jsem zprvu zamýšlela vytvořit medailonek prvního československého prezidenta T. G. Masaryka. Myslím si však, že potencionální čtenář mé diplomové práce jistě bude znalejší, co se osoby T. G. Masaryka týče, než aktérů domácího odboje, a proto další část mé práce snad bude i větším přínosem.

Stále existující spekulace o vážnosti a přínosu domácího převratu na vznik nového státu nemohou vyvrátit důležitost 28. října, kterou tomuto dni přikládá sám národ. Pět mužů podepsaných pod prvním zákonem rovněž symbolizuje pět různých životních osudů, které budu v následujících řádcích stručně charakterizovat.

⁴⁶ BERÁNEK, P. Češi a Slováci: Státoprávní uspořádání v letech 1944 – 1969. Praha: Fortuna, 2011. s. 16

⁴⁷ KÁRNÍK, Z. České země v éře první republiky (1918 – 1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929). Praha: Libri, 2003. s. 44 - 48

2.5.1 Antonín Švehla

Jeden z prvních představitelů politické prvorepublikové scény, Antonín Švehla, se narodil 15. dubna 1873 v rodinném statku v Hostivaři u Prahy, a to do rodiny bohatého statkáře Antonína Švehly st. (1837 – 1900) a Marie rozené Bohuslavové (1838 – 1929). Antonín Švehla ml. se narodil v pořadí třetí z celkového počtu šestnácti dětí. Sedm jeho sourozenců zemřelo ještě v útlém věku.⁴⁸

Tento v budoucnu mistr politických vyjednávání studoval ve svém mládí nejprve tři roky na nižším gymnáziu v Praze, odkud odešel do České Lípy na německé gymnázium, aby nakonec završil svá studia na střední hospodářské škole. Ve čtrnácti letech byl pro špatný prospěch z dalšího studia vyloučen. Záhy zaměřil svou pozornost na praxi. Začal z hostivařského statku jezdit do Prahy prodávat mléko a chléb. V pozici obchodníka se brzy osvědčil a tak mu byla svěřena správa mlýna a pekárny patřící jeho rodu. Po smrti svého bratra Josefa Antonín vedl celé hospodářství. Dle šlépějí svého otce se začal angažovat v Sokole, a to po dobu třinácti let v pozici instruktora a dalších dvacet pět let jakožto předseda. Pozornost Antonína Švehly neminula ani ochotnické hostivařské divadlo, kde ztvárnil několik rolí. K politice neměl mladý Antonín daleko, jelikož jeho otec zastával po tři desetiletí funkci starosty a později se stal místopředsedou v nově vzniklé platformě uvnitř mladočeské

Obrázek č. 1: Antonín Švehla

Zdroj: <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/rejstrik-predsedu-vlad/antonin-svehla->

⁴⁸ VONDRA, R.: Osobnosti české minulosti – Antonín Švehla (1873 – 1933), čas. Historický obzor, č. 9/10 2009, Státní pedagogické nakladatelství Praha, s. 229 - 230

strany – Sdružení českých zemědělců, jež můžeme považovat za předchůdce Agrární strany.⁴⁹

Švehlův život nedaleko hlavního města spolu s angažovaností v Sokole mu přispěly k zorientování se v programových cílech měšťanských stran, zejména pak v politickém programu mladočechů. Ti byli rovněž členy tělovýchovné jednoty. I díky tomu si Antonín Švehla, na rozdíl od svých kolegů z agrární strany, nevypěstoval vůči měšťanskému způsobu života despekt. Přes krátké náznaky tíhnutí k levici nakonec po vzoru otce usedl do řad agrárníků. Jeho vynikající přehled o tehdejší české politice, komunikativnost, schopnost vést dialog a přesvědčit o svém mínění ostatní vedly k tomu, že politická osobnost tohoto muže rostla a rostla. Jakýmsi odrazovým můstkem slibné kariéry v čele strany se stal Švehlův rychlý osobnostní růst na různých pozicích v stranickém tisku, jenž se zařadil mezi nejprodávanější česká politická periodika.⁵⁰

Roku 1899 si řekli své ano Antonín Švehla a Bohumila Čečelsková (1876 – 1964). Tuto radostnou událost o rok později vystřídala událost smutná - zemřel Antonín Švehla st. Po smrti otce se Antonín Švehla stal hlavou rodu. Roku 1901 se novomanželům narodila dcera Helena a rok později syn Antonín. Aby mohl veškerou svou energii soustředit na věci veřejné, převedl správu rodinného statku na svou manželku.⁵¹

Roku 1905 přesvědčil členy strany, aby podpořili zavedení všeobecného, rovného a přímého hlasovacího práva pro volby do Poslanecké sněmovny Říšské rady. To se ukázalo jako hlavní důvod nárůstu popularity strany, neboť zastaralý kuriální systém podstatné části rolnictva již nevyhovoval. Na jaře roku 1908 byl Antonín Švehla zvolen poslancem českého zemského sněmu. V říjnu 1919 se stal předsedou agrární strany po Josefovi Žďárském, který byl v čele mezi léty 1904 - 1909. Zvolen byl i navzdory těžké nemoci, kterou trpěl od srpna do prosince 1909.⁵²

⁴⁹ VONDRA, R.: Osobnosti české minulosti – Antonín Švehla (1873 – 1933), čas. Historický obzor, č. 9/10 2009, Státní pedagogické nakladatelství Praha, s. 229 - 230

⁵⁰ Tamtéž, s. 230

⁵¹ Tamtéž

⁵² Tamtéž

V dobách první světové války většina politických stran zastávala loajální stanovisko vůči habsbursko-lotrinské dynastii a rakousko-uherskému státu. Agrární strana patřila mezi zmiňovanou většinu. 17. květen 1917 a s ním spojený Manifest českých spisovatelů přiměl českou politickou reprezentaci změnit názor. Na konci května František Staněk (člen agrární strany) vystoupil na půdě po třech letech znovu svolané Říšské rady s prohlášením obsahujícím požadavek zřízení autonomního československého státu v rámci federalizované monarchie. Završením výše zmíněných snah se pak stala Tříkrálová deklarace ze dne 6. ledna 1918.⁵³

13. července 1918 vznikl Národní výbor československý. Jeho složení odpovídalo výsledkům voleb do Poslanecké sněmovny Říšské rady z roku 1911. Agrární strana získala 9 z 38 možných míst. Úkolem tohoto orgánu bylo připravit podmínky pro vznik nového státu. V čele stál předseda Karel Kramář. Antonín Švehla byl jedním z místopředsedů. V rozhodujících dnech, kdy zahraniční odboj jednal o budoucnosti naší vlasti, byl Antonín Švehla v roli nejvyššího představitele Národního výboru, který byl doma. Spolu s dalšími čtyřmi muži, kterým budu věnovat další podkapitoly mé práce, se zařadil mezi věhlasné „muže října“.⁵⁴

V první vládě nově vzniklé československé republiky obsadil Antonín Švehla křeslo ministra vnitra a funkci místopředsedy vlády. V červnu 1919 se konaly komunální volby, v nichž agrárníci skončili za sociálními demokraty s 21 % hlasů. Po demisi Kramářova kabinetu z července téhož roku nastoupila již druhá vláda v čele s Vlastimilem Tusarem. Vznikla tzv. rudozelená koalice československých sociálních demokratů, československých socialistů a agrárníků. Ministrem vnitra se nestal nikdo jiný než Antonín Švehla. Po pro agrárníky neúspěšných volbách do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění z 18. dubna 1920 byla jmenována již druhá vláda rudozelené koalice Vlastimila Tusara. Post ministra vnitra již potřetí připadl Antonínu Švehlovi, který pro svou stranu vyjednal následující resorty: zemědělství, průmysl, obchod a živnosti a resort pošt a telegrafů. 14. září 1920 vznikající KSČ přispěla k pádu tohoto kabinetu. Prezident T. G. Masaryk jmenoval úřednickou vládu v čele s Janem Černým. Ne zrovna pozitivní okolnosti A. Švehla

⁵³ VONDRA, R.: Osobnosti české minulosti – Antonín Švehla (1873 – 1933), čas. Historický obzor, č. 9/10 2009, Státní pedagogické nakladatelství Praha, s. 231

⁵⁴ Tamtéž

vykompenzoval například založením neformální skupiny lidí, tzv. Pětky, jež vznikla v době těžké nemoci pana prezidenta. Jednalo se o poradní orgán pěti hlavních politických stran ve státě (sociální demokraté, agráři, národní socialisté, lidovci a národní demokraté). V rámci Pětky se projednávali všechny návrhy zákonů a další významné kroky politických stran. 26. září 1921 začal vládnout polo-úřednický kabinet Edwarda Beneše. Ministerstvo vnitra dostal na starost Jan Černý. Na sjezdu agráří roku 1922 A. Švehla obhájil svůj post předsedy strany. Zároveň z tohoto sjezdu vzešlo sloučení se slovenskými agráři a byl přijat nový název – „Republikánská strana zemědělského a maloroľnického ľidu“. Pod tímto názvem agráři vedli svou politiku až do konce první republiky. 7. října 1922 byl jmenován první Švehlův kabinet, jenž vydržel tři roky. Tedy na dobu první republiky relativně dlouho. Doba, v níž svou nepopulární reformou Alois Rašín vytvořil z československé měny jednu z nejpevnějších v Evropě a kdy bylo na extremismus reagováno zákonem na obranu republiky⁵⁵, oblibu vládě rozhodně nepřinesla.⁵⁶

Další parlamentní volby agráři vyhráli s 13,7 % hlasy. Konaly se 15. listopadu 1925. A. Švehla sestavil vládu, která pod tíhou nesouhlasu s jejich navrhovanými zákony, zejména pak zákonem o obilních clech a kongruovým zákonem⁵⁷, nepřežila. Po čtyřech měsících A. Švehla podal demisi. Na to reagoval T. G. Masaryk jmenováním úřednické vlády Jana Černého, jež měla vládnout do doby, kdy parlamentní strany naleznou opět kompromis. Tomu se stalo 12. října 1926, kdy prezident jmenoval v pořadí již třetí Švehlův kabinet, který setrval až do roku 1929.⁵⁸

Již v dobách před první světovou válkou se Antonín Švehla potýkal se zdravotními problémy, jež se časem staly čím dál tím závažnější. Trápilo ho slabé srdce, těžká cukrovka a s tím spojené problémy s ledvinami. To mělo samozřejmě neblahý vliv na jeho politickou činnost. V době vlády jeho třetího kabinetu začala být pravidlem premiérova neúčast na jednání. Ze stran jeho kolegů začínaly zaznívat hlasy k odstoupení z funkce předsedy vlády, které nakonec A. Švehla vyslyšel.

⁵⁵ Zákon č. 50/1923 Sb. a z n.

⁵⁶ VONDRA, R.: Osobnosti české minulosti – Antonín Švehla (1873 – 1933), čas. Historický obzor, č. 9/10 2009, Státní pedagogické nakladatelství Praha, s. 232

⁵⁷ Kongruový zákon se zabýval platy duchovních

⁵⁸ Tamtéž, s. 233

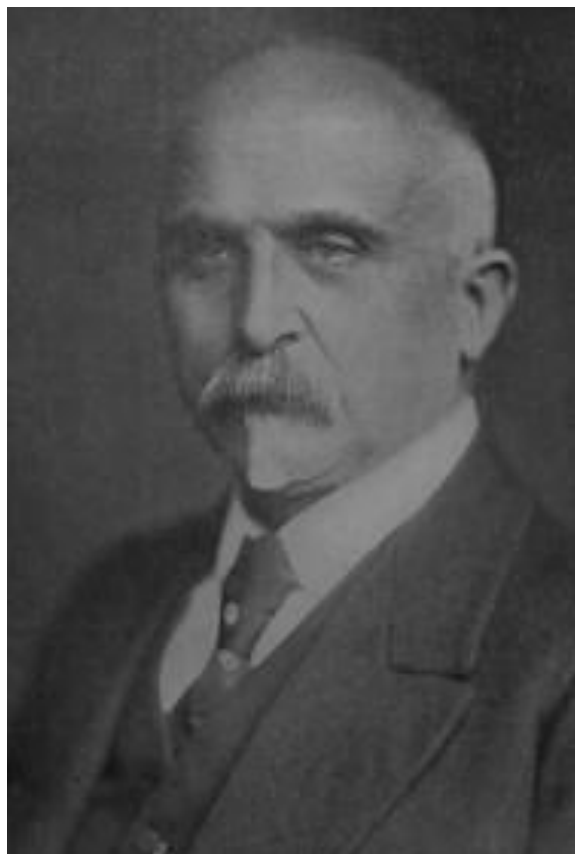
1. února 1929 do křesla předsedy vlády usedl František Udržal. A. Švehla tím ale svůj vliv na českou politickou scénu neztratil. Ze svého rodinného statku v Hostivařích stále zasahoval jak do dění agrární strany, tak do řízení státu. Osudným se mu v roce 1933 stal zápal plic, kterému 12. prosince 1933 podlehl. Antonín Švehla zemřel jakožto mistr politických vyjednávání a významný hráč na našem politickém poli. Jeho výstižným heslem bylo: „*Dohodli jsme se, že se dohodneme*“. První československá republika se rozloučila s jednou z nejvýznamnějších osobností své doby.⁵⁹

2.5.2 Alois Rašín

Alois Rašín byl československým politikem, ekonomem, účastníkem prvního odboje, jedním z odsouzených v procesu s Omladinou, ministrem financí, funkcionářem Československé národní demokracie a samozřejmě mužem 28. října.

Jako deváté dítě přišel na svět do rodiny pekaře dne 18. října 1867. Své dětství prožil v Nechanicích, obci nedaleko Hradce Králové, kde později studoval na zdejším gymnáziu. Roku 1886 úspěšně složil maturitní zkoušku, po níž následovalo studium na lékařské fakultě Univerzity Karlovy v Praze, kterou však ze zdravotních důvodů nedokončil a přestoupil na fakultu právnickou. Již v dobách vysokoškolských studií se začal politicky zapojovat a stal se jedním z vůdců tzv. Omladiny. Tato angažovanost ho stála ztrátu titulu a dva roky žaláře. Na podzim

Obrázek č. 2: JUDr. Alois Rašín

Zdroj :<http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/antonin-svehla-1/judr--alois->

⁵⁹ VONDRA, R.: Osobnosti české minulosti – Antonín Švehla (1873 – 1933), čas. Historický obzor, č. 9/10 2009, Státní pedagogické nakladatelství Praha, s. 233

roku 1895 byl amnestován a byl mu vrácen i titul doktora práv. Po propuštění z věznice se opět vrátil do politického života.⁶⁰

V nelehkém období, které Alois Rašín strávil ve věznění, nijak neotálel a své ekonomické názory shrnul v dílech „Národní hospodářství“ a „Můj finanční plán“. Jelikož byl autor výše uvedených děl zastáncem praxe, nejedná se o čistě teoretické publikace. „Národní hospodářství“ sepsal jakožto čtivou učebnici vycházející z jeho vlastních praktických zkušeností v souladu s ekonomickými teoriemi. Motivací pro něj byl i fakt, že v tehdejším Československu žádná ucelená učebnice na toto téma neexistovala. „Národní hospodářství“ se proto stalo velmi populární a moderní česky psanou učebnicí ekonomického zaměření u nás.⁶¹

Alois Rašín byl osobností, kterou neopomenul ve svém díle „Budování státu I - II. (1918 – 1919)“ ani Ferdinand Peroutka, jeden z nejvýznamnějších představitelů české demokratické žurnalistiky. V tomto stěžejním díle mu věnuje obsáhlé pasáže charakterizující nejenom jeho osobnost jakožto člověka, ale také jako představitele vrcholné politiky, jenž má před sebou nelehký úkol stabilizování poválečných státních financí. Pro účely diplomové práce jsem vybrala následující odstavec, charakterizující jeho osobnostní vlastnosti:

„Tento dobře situovaný advokát nutil své syny, aby si od mládí vydělávali a tak se připravovali na život a poznávali tak hodnotu peněz. Sám osobně si nikdy nedovolil nic, co by se podobalo rozmařilosti.“⁶²

Roku 1900 zanechal Alois Rašín politické kariéry a upřel svou energii do advokátní praxe v hlavním městě. Velice brzy se s úspěchem zařadil mezi špičkové právníky. Zastupoval například Živnostenskou banku v Praze. Ve středu politického dění se ocitl znovu v roce 1907, kdy se stal opět členem Národní rady svobodomyšlné a redaktorem deníku Národní listy. Ve volbách, jež se konaly roku

⁶⁰ JARKOVSKÁ, A.: Alois Rašín (18. 10. 1867 – 18. 2. 1923). Vysoká škola ekonomická [online]. Praha: © 2000 – 2013 Tato stránka byla naposledy editována 2. 5. 2006, [cit. 11. 10. 2013]. Dostupné z: <<http://www.vse.cz/veda/rasin.php>>

⁶¹ Alois Rašín (1867-1923) - tvůrce československé měny. Euroekonom.cz [on-line]. [cit. 11. 10. 2013]. Dostupné z: <<http://www.euroekonom.cz/osobnosti-clanky.php?type=jz-rasin>>

⁶² PEROUTKA, F. Budování státu: 1/2, 1918-1919. 4. vyd. Praha: Academia, 2003. s. 474

1911, získal mandát a stal se poslancem Říšské rady, kde proslul svými projevy ohledně státoprávního uspořádání země.⁶³

V dobách první světové války se stal členem tajné protistátní odbojové organizace Mafie a v březnu 1915 dokonce členem jejího předsednictva. V červenci 1915 byl Alois Rašín zatčen za protistátní činnost. Spolu s Karlem Kramářem a Vincencem Červinkou byl odsouzen k trestu smrti za velezradu a vyzvědačství pro nepřátelskou cizí moc. I díky právním průtahům nebyl trest smrti vykonán. Císař Karel I. Habsburský, poslední rakousko-uherský císař, v lednu roku 1917 trest smrti změnil na 10 let odnětí svobody a téhož roku v červenci vyhlásil amnestii. A. Rašínovi byl díky tomu vrácen spolu se svobodou i jeho politický mandát. Ihned po propuštění se vrátil k politické činnosti a obnovil si již podruhé svůj titul doktora práv, aby se v dalších letech mohl významným způsobem podílet na politickém vývoji v naší zemi.⁶⁴

Masaryk v dopisu adresovaném vládě po jeho smrti napsal: „*Rakousku se nepoddal, a když roku 1917 byl ze žaláře propuštěn, ujal se doma vedení politického. Jeho propuštění čekal jsem za hranicí toužebně. Věda, že on je v čele domácího odboje, měl jsem pocit jistoty.*“⁶⁵

28. října 1918 stál v čele vyhlášení nezávislosti samostatného československého státu. V letech 1918 – 1919 a 1922 – 1923 zastával post ministra financí v československé vládě a usiloval o stabilizaci tehdejší ekonomiky. Mezi 26. únorem a 9. březnem nechal zavřít hranice za účelem okolkování veškerého oběživa ve státě. Politika deflace a jeho pevná ruka zapříčinila, že se česká měna

⁶³ VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY: JUDr. Alois Rašín. on-line]. [cit. 12. 10 2013]. Dostupné z: <<http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/antonin-svehla-1/judr--alois-rasin-43258/>>

⁶⁴ VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY: JUDr. Alois Rašín. on-line]. [cit. 12. 10 2013]. Dostupné z: <<http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/antonin-svehla-1/judr--alois-rasin-43258/>>

⁶⁵ PEROUTKA, F. Budování státu: 1/2, 1918-1919. 4. vyd. Praha: Academia, 2003. s. 482

stala jednou z nejpevnějších měn v Evropě. Nutno však podotknout, že v očích sociálně slabších občanů byl viděn jako symbol vykořisťování a útlaku.⁶⁶

5. ledna 1923 vyšel Alois Rašín ze svého domova v pražské Žitné ulici, kde byl toho rána střelen do zad. Stal se obětí hrůzného atentátu. Jeho smrt měl na svědomí anarchista Josef Šoupal. Stav Aloise Rašína byl velice vážný, přesto však vzdoroval a bojoval další a další dny. Na následky zranění zemřel dne 18. února 1923.⁶⁷

2.5.3 Jiří Stříbrný

Muž podílející se na převratu 28. října 1918, jenž byl nejenom významným politikem, novinářem a účastníkem prvního odboje, ale například i majitelem bulvárních novin, se narodil dne 14. 8. 1880 v Rokycanech. Své mládí prožil v Praze, kam se celá rodina o několik let později přestěhovala. Vystudoval vyšší průmyslovou školu, a to po neúspěšném studiu na gymnáziu, z něhož musel přestoupit. Do politického života se začal zapojovat již v dobách středoškolských studií. Působil v mládežnické organizaci České strany národně sociální, kde získal pozici redaktora. Roku 1911 pracoval jako redaktor časopisu Českého slova. V letech mezi 1911 – 1918 se ujal pozice poslance národního socialisty v Říšské radě.

Obrázek č. 3: Jiří Stříbrný

Zdroj: <http://zivotopis.osobnosti.cz/jiri-stribny.php>

⁶⁶ JARKOVSKÁ, A.: Alois Rašín (18. 10. 1867 – 18. 2. 1923). Vysoká škola ekonomická [online]. Praha: © 2000 – 2013 Tato stránka byla naposledy editována 2. 5. 2006, [cit. 11. 10. 2013]. Dostupné z: <<http://www.vse.cz/veda/rasin.php>>Dostupné z: <<http://www.vse.cz/veda/rasin.php>>

⁶⁷ Tamtéž.

V létě 1914 byl naverbován do armády, odkud ho propustili roku 1917. Krátce poté se začal ihned aktivně angažovat v Mafii.⁶⁸

Na rozdíl od ostatních mužů října, jejichž jména jsou stále i přes možnou kritiku vyslovována s určitou úctou, jméno Jiřího Stříbrného evokuje obvykle „jisté apriorně kritické až zatracující asociace“. Toto paušalizované hodnocení může mít pravděpodobně kořeny v posledním období jeho vrcholné politické kariéry, která je spojována s řadou pochybných kroků, jež se vymykají do jisté míry politické morálce a politické kultury.⁶⁹

Ctižádostivost tohoto muže byla zřejmá například z jeho snahy uchovat své názory a postoje v trvalejší podobě. Ve svých jednadvaceti letech shrnul své teze, napsané za zdmi žaláře, kde si odpykával několikaměsíční trest za politické výroky při veřejných vystoupeních, do uceleného díla. Souborně bylo ono dílo vydáno roku 1902 pod názvem „Z mého žaláře“. S myšlenkami zde řečenými pak Jiří Stříbrný pracoval po celou dobu své politické kariéry. Zmiňoval zde i otázku ekonomického systému. Dle jeho názoru mělo dojít k zavedení námezdní práce, jakožto svobodné smlouvy mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem. Zdůrazňoval falešnost myšlenek o svobodě práce. Soukromé vlastnictví na druhou stranu nijak nezpochybňoval, naopak je dle jeho názoru „hnací silou na poli výroby“. Velkou část svého díla věnoval odborovým organizacím, přičemž inspiraci nacházel v Anglii. Neopomněl komentovat ani důležitou roli státu, k níž se vyjádřil takto: „*My jdeme cestou střední, oba druhy považujeme za pochybné: individualistický, který z ohledu na svobodu jednotlivce přináší v oběť slabé, jakož i kolektivistický, který ve snaze prospěti celku – obětuje jednotlivce. Máme na mysli ustavičný pokrok [...] v každém odvětví činnosti lidské, proto musíme i jednotlivci přiznati co největší svobodu, jejíž hranice určuje zájem národa a celku. Individualista praví: vše pro jednotlivce, kolektivist: vše pro celek. My odpovídáme: pracujeme pro sebe i pro celek navzájem.*“⁷⁰

⁶⁸ OSOBNOSTI.CZ: Jiří Stříbrný. Portál osobnosti.cz [online] [cit. 14. 10 2013]. Dostupné z: <http://zivotopis.osobnosti.cz/jiri-stribrny.php>

⁶⁹ HARNA, J. Jiří Stříbrný mezi národně-sociální ideologií a politickým pragmatismem In Kolektiv autorů. Muži října 1918 - Časopis pro mezioborová studia střední Evropy 19. a 20. století = Journal for interdisciplinary studies of central Europe in the 19th and 20th centuries. Praha: Masarykův ústav, 2011. s. 18

⁷⁰ Tamtéž, s. 21 - 28

Mezi léty 1918 – 1919 zastával Jiří Stříbrný post ministra pošt. Ministrem železnic byl v letech 1919 – 1920 a 1922 – 1925, roku 1925 a 1926 získal křeslo ministra národní obrany. V dvacátých letech byl rovněž místopředsedou Československé strany socialistické, kterou zastupoval i v takzvané Pětce. V dalších letech založil Stranu slovanských socialistů, později nazývanou Národní liga.⁷¹

Jedním ze základních pilířů jeho politiky a strany národně – sociální byla národnostní otázka, k níž uvedl: „*Vlastenectví má svůj etický podklad v humanismu. Nelze vytykat, že jeho definice národního cítění je vysoce emotivní, ostatně jakýkoliv cit má v sobě řadu iracionálních rysů.*“ *Cítí i potřebu omluvit zvýšenou citlivost pro ideu národnosti v českém prostředí: „U nás, národa malého, ze všech stran ohroženého, svobody postrádajícího, zajisté cit onen bude mohutnější. A tu socialismus nejen že není protivou národnosti, ale v případě takovém jest její značnou posilou. Národní cítění má motivující efekt. Vyzvedávání vztahu k vlasti nemůže přerůst v národní egoismus: „Učte národy navzájem se ctíti, práv svých uznávati, učte jich vzájemné povinnosti, která ztrácuje tu pověstnou neutralitu, spočívající v tom, že klidně přihlížíme na boj, v němž jeden z bojujících olupován jest o svou samostatnost, o svou existenci.*“⁷²

Po druhé světové válce byl Jiří Stříbrný postaven před Národní soud i přes ten fakt, že nacisty v žádném případě nepodporoval. Byl odsouzen k doživotnímu trestu odnětí svobody. Věřil však, že bude amnestován Antonínem Zápotockým, jenž mu to údajně přislíbil. Poslední chvíle svého života prožil Jiří Stříbrný ve valdické věznici, kde 21. ledna roku 1955 zemřel.⁷³

⁷¹ OSOBNOSTI.CZ: Jiří Stříbrný. Portál osobnosti.cz [online] [cit. 15. 10 2013]. Dostupné z: <http://zivotopis.osobnosti.cz/jiri-stribny.php>

⁷² HARNA, J. Jiří Stříbrný mezi národně-sociální ideologií a politickým pragmatismem In Kolektiv autorů. Muži října 1918 - Časopis pro mezioborová studia střední Evropy 19. a 20. století = Journal for interdisciplinary studies of central Europe in the 19th and 20th centuries. Praha: Masarykův ústav, 2011. s. 32

⁷³ OSOBNOSTI.CZ: Jiří Stříbrný. Portál osobnosti.cz [online] [cit. 15. 10 2013]. Dostupné z: <http://zivotopis.osobnosti.cz/jiri-stribny.php>

2.5.4 František Soukup

JUDr. František Soukup

Medailonek Františka Soukupa bych začala netradičně jeho vlastními slovy, charakterizující jeho život v knize „28. říjen“, což v čtenáři zanechá jistě autentičtější prožitek:

„Byl jsem členem vídeňského parlamentu, rakouské delegace a kvótové deputace rakouské, měl jsem dlouholeté, živé styky se Slováky a ještě před válkou jsem pronesl v jejich službách svou Řeč k svědomí Evropy, byl jsem členem výkonného výboru Socialistické internacionály a po čtvrt století jsem se účastnil jejích kongresů v rozličných státech evropských, byl jsem jako redaktor Práva lidu českým novinářem po celou dobu války, byl jsem obhájcem dlouhé řady obviněných z kruhů civilních i vojenských před válečnými soudy rakouskými, a v době války kurátorem mnoha desertérů a velezrádců. Byl jsem také členem Mafie, měl jsem příležitost nahlédnout do válečných žalářů rakouských, byl jsem po celou válku členem sboru obecních starších a jeho aprovizačních komisí v Praze, členem parlamentární komise Svazu českých poslanců na říšské radě, správcem kanceláře, jednatelem a členem předsednictva revolučního Národního výboru československého, spolupracovníkem při všech rozhodujících činech v kritických dnech převratových a jako ministr spravedlnosti členem první vlády republiky.“⁷⁴

Zdroj: <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/karel-kramar/judr--frantisek->

⁷⁴ ŠLEHOFER, L. František Soukup na cestě k říjnu 1918 In Kolektiv autorů. Muži října 1918 - Časopis pro mezioborová studia střední Evropy 19. a 20. století = Journal for interdisciplinary studies of central Europe in the 19th and 20th centuries. Praha: Masarykův ústav, 2011. s. 38 - 39

Z výše zmíněného je zřejmé, že si onen muž dokázal vybudovat vskutku impozantní kariéru. Život Františka Soukupa začal dne 22. srpna 1871, narozením do malorolnické rodiny v Kamenné Lhotě. Po absolvování reálného gymnázia v Kolíně studoval práva na Karlo-Ferdinandově universitě v Praze. Pro jeho přednáškovou činnost v dělnických hnutích byl však z této fakulty vyloučen. Na práva ale nezanevřel a ve studiích pokračoval nejprve na německé univerzitě v Praze a později na univerzitě ve Štýrském Hradci, kde odpromoval.⁷⁵

Svou politickou kariéru začal již v dobách studia práv, kdy se hlásil k pokrokovému hnutí. S touto stranou se však později rozešel. Vadil mu na ní pokrokářský odpor ke kolektivismu. Nadcházející léta sdílel myšlenky sociální demokracie, do které oficiálně vstoupil roku 1896. Z tzv. procesu s omladinou ho, jak sám uvádí, zachránila jednoroční vojenská služba. Ani vojenská služba a ani vyloučení ze studia se nevyrovnají smrti obou rodičů, s níž se musel František Soukup vypořádat. Ke svým rodičům měl velice blízko a celý svůj život jim byl vděčný za jejich podporu při studiích, která při jejich hmotných poměrech rozhodně nebyla něčím snadným a samozřejmým. Otec Františka Soukupa byl vysloužilý voják, jenž se živil jako kočí a později si pronajímal hostince. Jeho zdravotní stav, v důsledku válečných zranění, nebyl nejlepší. Po smrti otce si Soukupova matka pronajala hokynářství, kde bohužel přišla o většinu rodinných úspor. Z důvodu nedoléčené nemoci svého syna opustila ještě před dokončením jeho studia práv. František Soukup i přes časté stěhování jeho rodiny na své dětství vzpomínal vždycky rád a za svůj domov považoval Zbraslavice u Kutné Hory, kde vychodil obecnou školu.⁷⁶

Vedle práce advokátního koncipienta a posléze advokáta vykonával František Soukup i práci hlavního redaktora Strany sociálně demokratické a čím dál častěji vystupoval na veřejnosti v roli řečníka. Nutno poznamenat, že řečnil velmi rád a měl k tomu patřičné vlohy a charisma, což posluchači náležitě ocenili. Další činností této

⁷⁵ VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY: JUDr. František Soukup. [on-line]. [cit. 16. 10 2013]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/karel-kramar/judr--frantisek-soukup-42870/>

⁷⁶ ŠLEHOFER, L. František Soukup na cestě k říjnu 1918 In Kolektiv autorů. Muži října 1918 - Časopis pro mezioborová studia střední Evropy 19. a 20. století = Journal for interdisciplinary studies of central Europe in the 19th and 20th centuries. Praha: Masarykův ústav, 2011. s. 39 - 41

osobnosti bylo psaní politických básní, v nichž vyjadřoval své postoje a reflektoval aktuální situaci ve státě. Na veřejnosti byl znám mimo jiné i jako autor agitačních brožur, z nichž nejznámějšími jsou „*Řeč k svědomí Evropy*“ a protiválečná „*Na vaše hlavy kletby milionů*“. V programu Sociální demokracie byla klíčovou otázkou sociální práva, jež měli dělníci získat na půdě parlamentu pomocí všeobecného a rovného hlasovacího práva, za něž František Soukup bojoval v předvolební kampani. Jeho vysoké pracovní nasazení se neblaze podepsalo na jeho zdraví. Onemocněl tuberkulózou, nemocí, kterou nebylo snadné pokořit. Ve volbách roku 1911 neuspěl a ztratil tak poslanecký mandát. Místo toho odcestoval do Spojených států amerických, kde navštívil většinu krajanských organizací.⁷⁷

Vrcholem jeho působení na československé politické scéně byl bezesporu právě 28. říjen 1918, k němuž později napsal: „*Když jsem před třiceti léty chrtil krev, měl jsem jedinou touhu, abych se dočkal roku 1915, až bude u nás konána oslava pětisetletého upálení Mistra Jana z Husi. A já jsem dožil dokonce 28. října 1918, a dožil jsem se toho, že syn panského kočího z obory Kamenolhotecké byl prvním, jež dne 28. října jako jednatel Revolučního Národního výboru dal otevřít císařské a královské komnaty a převzal je e správu Národního výboru [...] v mou duši v nejhlubším vnitřním rozechvění šla slova: Ano starý hochu, nebude císařů...*“⁷⁸

V létě roku 1919 se vzdal František Soukup ministerského křesla a věnoval se pouze práci na poli parlamentním. Mezi léty 1920 – 1939 zastával funkci senátora. Po okupaci naší země zanechal veškeré politické činnosti. Roku 1939 byl několikrát zatčen a umístěn do vyšetřovací vazby. Dne 11. listopadu 1940 František Soukup nadobro opustil tento svět.⁷⁹

⁷⁷ ŠLEHOFER, L. František Soukup na cestě k říjnu 1918 In Kolektiv autorů. Muži října 1918 - Časopis pro mezioborová studia střední Evropy 19. a 20. století = Journal for interdisciplinary studies of central Europe in the 19th and 20th centuries. Praha: Masarykův ústav, 2011. s. 42 - 45

⁷⁸ Tamtéž. s. 51

⁷⁹ VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY: JUDr. František Soukup. [on-line]. [cit. 16. 10 2013]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/karel-kramar/judr--frantisek-soukup-42870/>

2.5.5 Vavro Šrobár

MUDr. Vavro Šrobár

Posledním představitelem mužů října je zástupce Slovenského národa – Vavro Šrobár. Narodil se dne 9. srpna 1867 v obci Lisková. Pro podezření z panslavismu byl vyloučen ze všech škol v Uhrách. Gymnázium dostudoval nakonec v Přerově. Další roky strávil studiem Lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Roku 1899 začal působit jako lékař v Ružomberku.⁸⁰

Zdroj: <http://www.osobnosti.sk/index.php?s=zivotopis&ID=754>

Již jako student se stal předsedou pražského spolku slovenských studentů „Detvan“. Byl zastáncem Masarykových názorů, které se pokusil uplatnit ve slovenském prostředí. Koncem 90. let se stal vůdčí osobností slovenských mladých intelektuálů označovaných dle časopisu Hlas jako tzv. „hlasisté“. Roku 1906 z hnutí, jehož se Vavro Šrobár aktivně zúčastnil, vzešla Slovenská ľudová strana, představující protipól stávající Národní strany. Vavro Šrobár byl stoupencem požadavku společného státu Čechů a Slováků, zprvu v rámci federativně uspořádané monarchie. Vůbec prvním veřejným projevem Slováků proklamující společný stát se stala rezoluce, která vzešla dne 1. května 1918 ze sjezdu konajícím se v Liptovském Mikuláši. Dne 28. října 1918 přijel do Prahy, kde za slovenský národ podepsal zákon zřizující samostatný československý stát.⁸¹

⁸⁰ LIBRI.CZ. Kdo byl kdo v našich dějinách do roku 1918 – internetová databáze. Praha: Nakladatelství Libri, [on-line]. [cit. 17. 10 2013]. Dostupné z:

<http://www.libri.cz/databaze/kdo18/search.php?zp=12&name=%A9ROB%C1R+VAVRO&vic=1>

⁸¹ Tamtéž

V dalších letech zastával funkci ministra pro správu Slovenska a ministra zdravotnictví a školství zároveň. V letech 1925 – 1935 pracoval jako senátor Národního shromáždění československé republiky. V dobách Slovenského národního povstání byl jedním ze dvou předsedů Slovenské národní rady. Po druhé světové válce se znovu ujal postu poslance Národního Shromáždění. Vavro Šrobár zemřel dne 6. prosince v Olomouci.⁸²

2.6 Závěrem

Vznik Československa nemůžeme chápat pouze ve smyslu 28. října 1918. Jednalo se o proces plný překážek, nikoliv o okamžik jednoho dne. Monarchie byla nahrazena republikou. Utváření v oné době jednoho z nejdemokratičtějších států ve střední Evropě provázelo diktátorské vystupování spolu se zbraní v ruce, což dokazuje výše zmiňovaný německý a slovenský převrat. Dalo by se tedy říci, že onen státní převrat v sobě zahrnuje boje jak s Němci v Čechách, tak boje s Maďary na Slovensku. Značný podíl na vítězství měla Dohoda a její vojenská pomoc. O tom, kdo se zasloužil o vznik Československa, se vedl dlouholetý diskurs. Byl to T. G. Masaryk a jeho diplomacie odvedená v zahraničí? Nezasloužily se o vznik nového státu československé legie? Nebo se o ustanovení našeho státu nejvíce zasloužila domácí politika? Přes to, co jsem se o sporu ohledně zásluh dočetla, věřím, že každý díl této skládky hrál svou roli, bez nějž by nebylo možné nakonec sestavit suverénní stát.

Převrat je však jen začátkem dlouhé cesty k budování nového státu, založeném především na vlastenectví a parlamentarizmu, jak si objasníme v následujících kapitolách mé diplomové práce. Nyní se vraťme do světového dění a procesu, jež započal po skončení světové války ve Versailles.

⁸² LIBRI.CZ. Kdo byl kdo v našich dějinách do roku 1918 – internetová databáze. Praha: Nakladatelství Libri, [on-line]. [cit. 17. 10 2013]. Dostupné z: <http://www.libri.cz/databaze/kdo18/search.php?zp=12&name=%A9ROB%C1R+VAVRO&vic=1>

3 Poválečné uspořádání Evropy a stanovení státních hranic

„První světová válka přinesla atmosféru duchovní krize, kulturního rozvratu a mravního relativismu, odmítnutí střízlivého realismu a kultu mládeže.“⁸³ Svět přišel o miliony padlých mužů, nemluvě o počtu zraněných, kteří se jen stěží vraceli do běžného života. Dne 11. listopadu 1918 bylo podepsáno příměří mezi Německem a spojeneckými státy. První světová válka byla tak tímto aktem formálně uzavřena. Zároveň s tím vyvstala na povrch otázka uspořádání nového světa, kterou zástupci států přijeli společně řešit do Versailles. Než se začneme zabývat průběhem samotného kongresu, problematikou reparací a konečně výsledky a důsledky, jež ze zasedání vzešly pro nás, tak bych ráda alespoň stručně zmínila koncept amerického prezidenta Woodrow Wilsona.

3.1 Z pera Woodrow Wilsona

Americký prezident Woodrow Wilson, kterého většina historiků považuje zejména za idealistu, připravil demokratický válečný program, jenž kupodivu Evropanům chyběl. Oněch slavných „14 bodů“ bylo světu představeno dne 8. ledna 1918. Nezůstaly však beze změny. Některé body byly dále rozvíjeny, jako tomu bylo v případě Společnosti národů, a jiné dokonce měněny, např. v případě Rakouska-Uherska. První modifikace byla uložena ve „čtyřech zásadách“ ze dne 11. února 1918, další ve „čtyřech závěrech“ ze 4. července 1918 a konečně poslední úpravy byly zaznamenány dne 27. září 1918 v tzv. „pěti zvláštních bodech“. Válka byla dle amerického prezidenta způsobena z důvodu sobecké politiky evropských velmocí a podceňování nepřátelských vztahů mezi jednotlivými národy. Primárně obvinil německý militarismus. O Evropě smýšlel spíše v celosvětovém měřítku

⁸³ BALÍK, S., HLOUŠEK, V., HOLZER, J., ŠEDO, J. Politický systém českých zemí 1848 – 1989. 2.vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007. s. 44

a s evropskými kolegy si ani příliš nerozuměl. Považoval je za nebezpečné nacionalisty. Jeho hlavním heslem bylo: „*the world safe for democracy*“.⁸⁴

Myšlenka amerického prezidenta o vytvoření mírové organizace měla zabezpečit, aby pro příště bylo společnými silami svobodných národů zabráněno jakékoliv invazi. Pro jistější dosažení spravedlnosti měl být ustaven pevný rozhodčí soud, kterému by byly předkládány všechny sporné oblasti, na nichž by se státy nemohly mírovou cestou shodnout. Dále zde bylo zakotveno, že musí být „*zničena každá neomezená moc, která může sama o sobě, tajně a ze svého popudu porušit mír světa, nebo nemůže-li být ihned zničena, aspoň musí být uvedena do stavu skutečné bezmocnosti*“. Společnost národů měla mít dokonce spolkové ministerstvo spravedlnosti, financí a vojenství, jež měly sloužit k omezení moci a chování jednotlivých národů. Výše zmíněné představy o zřízení Společnosti národů se všemi jejími atributy se však rozplynuly na zasedání pařížského míru. Ona Společnost národů sice ustavena v lednu 1920 skutečně byla, ale původní Wilsonovy představy zcela jistě nenaplnila. Do Společnosti národů nepřistoupily nakonec ani Spojené státy. Německo v ní působilo do roku 1926, ale roku 1933 vystoupilo. Podobně se zachovaly další státy světa. Roku 1933 z ní vystoupilo Japonsko a roku 1937 Itálie. Rusko, jež vstoupilo do Společnosti národů roku 1934, bylo následně roku 1940 vyloučeno za přepadení Finska.⁸⁵ Tato organizace, jejímž zakládajícím členem bylo i Československo, která si kladla za cíl zachování míru, nakonec do žádného závažnějšího konfliktu nezasáhla. Přesto za určitý klad můžeme považovat zřízení její pobočných organizací, z nichž nejznámější je Mezinárodní organizace práce, která usiluje o sociální spravedlnost a uznávání mezinárodních pracovních práv. V dnešní době je součástí Organizace spojených národů. Na závěr pro úplnost uvádím, že Společnost národů zanikla po druhé světové válce, právě z toho důvodu, že nezabránila jejímu vzniku.

⁸⁴ VEBER, V. Dějiny sjednocené Evropy: od antických počátků do současnosti. 3. dopl. vyd. Praha: Lidové noviny, 2012. s. 123

⁸⁵ Tamtéž, s. 124

3.2 Versailleský mírový systém - zasedání

Samostatná československá republika započala svou existenci právě pod ochranným štítem Versailleského systému mírových smluv a Dohody, jež ovšem „nemínala pořádat mírovou konferenci jako jednání mezi vítězi a poraženými, nýbrž jako jednání vítězů s vítězi o podmínkách, jež budou jako ultimátum předloženy k podpisu poraženým – a tak se i stalo.“⁸⁶

Český delegát Edvard Beneš, který byl v oné době svým pracovním vytížením na pokraji fyzického kolapsu, opět projevil své diplomatické schopnosti a dovednosti, když byl v době příprav konference, tj. 4. listopadu 1918, pozván francouzským ministrem zahraničí Stephanem Pichonem na jednání o podmínkách kapitulace Německa. Naši zástupci zde byli přítomni jako jediní z nově utvářených států. Přání, aby bylo Československo alespoň symbolicky Francouzi okupováno však vyslyšeno nebylo.⁸⁷

Konference byla zahájena dne 18. ledna 1919 na zámku ve Versailles. Československo reprezentovali dva oficiální delegáti - Karel Kramář a již výše zmíněný Edvard Beneš. Generálním sekretářem delegace se stal český Štefan Osuský. Tzv. komise ve Versailles pořádaly až na 1 646 schůzí. Pařížské hotely byly doslova nabyty členy nejrůznějších expertních týmů. Ke všem problematikám bylo totiž zapotřebí vypracovat tzv. memoranda, která měla být naplněna hlavně fakty.⁸⁸

Nejvyšší grémium konference tvořili za Francii George Clémenceau a Stephen Pichon, za Anglii David Lloy George a Arthur James Balfour, za USA to byli Woodrow Wilson a Robert Lansing a konečně za Itálii Vitorio Emanuele Orlando a Giorgio Sonnino. Hrabě Makino zastupoval Japonsko, to se ovšem účastnilo pouze jednání, jež se jich přímo dotýkala. Jak jsem už zmínila, pro konferenci bylo typické, že na všechny otázky byla dopředu vypracována odbornými týmy tzv. memoranda. To československé Beneš v lednu 1919 přednášel

⁸⁶ KÁRNÍK, Z. České země v éře první republiky (1918 – 1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929). Praha: Libri, 2003. s. 114

⁸⁷ Tamtéž

⁸⁸ Tamtéž

před Pětkou čtyři hodiny. Edvard Beneš na rozdíl od Karla Kramáře, který přicházel do Paříže v přesvědčení, že čeští legionáři jsou přeci „zlatí hoši“ a že bude třeba Československo důstojně reprezentovat, dobře věděl po zkušenostech z Británie, Itálie a hlavně z Paříže, že za každý sebemenší ústupek v náš prospěch je třeba bojovat a to i za pomoci nadsazených požadavků.⁸⁹

Zájmy vítězných mocností se ale rozcházely. Spojené státy zde zastupovaly nezpochybnitelnou roli věřitele. Velká Británie si přála obnovu tradiční rovnováhy na starém kontinentu a poté, co získala značnou část německého loďstva a kolonií, zaujala vůči Německu mírnější postoj. Cílem Francie bylo zajištění německé agrese a samozřejmě náležité potrestání viníka války. S pocitem, že právě ona nese hlavní tíhu války, předpokládala své právo na hegemonii v Evropě. Itálie zde v podstatě předkládala výčet slibů jí přislíbených při vstupu do války, jež nebyly naplněny. Diplomaté na versailleském mírovém zasedání tak museli řešit nelehkou otázku, jak sladit představu míru s různorodými zájmy jednotlivých národů.⁹⁰

Po opravdu dlouhých diskuzích došlo na kompromis. Itálii nebylo zdaleka vyhověno ve všech jejích požadavcích. Z protestu kvůli hraničním sporům dokonce italští zástupci na čas konferenci opustili a odmítli jednat s budoucí Jugoslávií. Za vstup do války v roce 1915 získala nakonec Itálie jižní Tyroly. Německé kolonie byly přiznány, přes americký odpor, jako tzv. mandátní území Velké Británii. Z roku 1871 ztracené Alsasko-Lotrinsko se opět vrátilo Francii. Francouzi chtěli Německo potrestat takovým způsobem, aby se v budoucnu nikdy znovu nepokusili o útok na jejich zemi. Zde ovšem naráželi na odpor Woodrow Wilsona. Očekávaného kompromisu bylo dosaženo až po sérii soukromých rozhovorů s Clémenceauem, z nichž vzešlo následující. Území Sársko měla Francie ve jménu Společnosti národů patnáct let spravovat, přičemž po té měl o budoucnosti této země rozhodnout plebiscit. Za onu dobu ve víru nacismu Sársko nakonec s převahou získal Hitler. Pro český národ bylo důležité, že Spojenci zapověděli velkoněmecké řešení, to znamená připojení Rakouska k Německu. Žádným problémem naproti tomu

⁸⁹ KÁRNÍK, Z. České země v éře první republiky (1918 – 1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929). Praha: Libri, 2003. s. 115

⁹⁰ KŘEN, J. Dvě století střední Evropy. 1.vyd. Praha: Argo, 2005. s. 377

nebylo stanovení československých státních hranic v jejich historických hranicích. Za úspěch můžeme považovat rozhodnutí o připojení Podkarpatské Rusi.⁹¹

3.3 Problematika válečných reparací

Pro Německo byl versailleský mírový systém obrovským zklamáním. Očekávalo totiž, že jednání bude probíhat na bázi rovného s rovným. To se ale nestalo, ba naopak bylo rozhodnuto, že se poražené státy jednání účastnit nebudou. Za hlavního viníka bylo samozřejmě označeno Německo a snahou pařížské konference bylo jej spravedlivě potrestat a zabránit tomu, aby se znovu stalo hrozbou pro evropský mír.⁹²

Nejtvrdí potrestání požadovali Francouzi v čele s prezidentem Poincarém a maršálem Foshem. Mírnější stanovisko k otázkám válečných reparací zastával Georges Clemenceau. Stejně tak měl větší pochopení k nastalé situaci britský David Lloyd George, muž kompromisu, který nacházel řešení i v těch zdánlivě nejspornějších otázkách.⁹³

K podpisu mírových podmínek bylo Německo dne 14. dubna 1919 pozváno do Paříže. Na seznámení se s dokumentem jim bylo ponecháno patnáct dní, přičemž jakákoliv diskuze nebyla připuštěna. Nakonec po pěti letech od sarajevského atentátu německá vláda dne 28. června podepsala.⁹⁴ Stalo se tak v zrcadlové galerii versailleského zámku, kde bylo „shodou okolností“ o půl století dříve císařem Vilémem I. vyhlášeno německé císařství. Faktické důsledky této smlouvy znamenaly pro Německo utrpení. Hovoříme zejména o následujících teritoriálních změnách. Francii bylo navráceno Alsasko-Lotrinsko. Spojeneckými vojsky měl být až 15 let okupován levý břeh Rýna, přičemž pravý břeh byl až do vzdálenosti 50 kilometrů do hloubky demilitarizován. Území Sárska byl přidělen autonomní statut s tím, že po

⁹¹ KÁRNÍK, Z. České země v éře první republiky (1918 – 1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929). Praha: Libri, 2003. s. 114-116

⁹² GJURIČOVÁ, A. Evropa se vzpamatovává z války. In CUHRA, J., ELLINGER, J., GJURIČOVÁ, A., SMETANA, V. Díl čtvrtý: České země v evropských dějinách. Praha: Paseka, 2006. s. 17

⁹³ Tamtéž

⁹⁴ KÁRNÍK, Z. České země v éře první republiky (1918 – 1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929). Praha: Libri, 2003. s. 117

15 letech by mělo být o budoucnosti tohoto území rozhodnuto plebiscitem. Ten znamenal později pro Německo ztrátu území ve prospěch Belgie (Eupen a Malmédy) a Dánska (severní Šlesvicko). Část západních Prus a Horního Slezska, Pomořansko a Poznaňsko bylo odstoupeno Polsku. Strategický přístav Gdaňsk stanul pod mezinárodním dohledem s přívlastkem „svobodné město“. Německá země zaplatila za vinu vzniku války 13% svého území s 8 miliony obyvatel spolu se ztrátou veškerých tichomořských a afrických držav, jež byly následně rozděleny mezi Británii, Francii, Belgii, britská dominia a Japonsko. Versailleský mír pro Němce dále znamenal zákaz vlastnit některé druhy těžkých zbraní, úplný zákaz dispozice tanků, letadel a některých velkých lodí. Německu bylo nadále dovoleno mít pouze dobrovolnickou armádu o počtu 100 tisíc vojáků a 15 tisíc námořníků. Na výši sumy válečných reparací se konference nedokázala shodnout. Francie požadovala splacení veškerých válečných škod, kdežto Británie projevila vstřícnost a ochotu zohlednit skutečné možnosti Německa. Spojené státy pak vyžadovaly zejména splacení jimi poskytnutých úvěrů. Ihned mělo Německo začít platit v naturální formě, a to uhlím, lokomotivami, automobily, obchodním loďstvem a skoro 200 000 kusy dobytka. Finální výši reparací měla stanovit tzv. reparační komise nejpozději do května 1921, v jejímž čele stanul Raymond Poincaré. Výše částky byla nakonec touto komisí stanovena na 132 miliard zlatých marek, tedy v přepočtu 33 miliard dolarů. Reálně mělo Německo povinnost zaplatit polovinu z výše zmíněné částky, jelikož druhá polovina měla být placena za určitých příznivých podmínek na mezinárodním trhu. Přesto v Německu panoval konsensus, že reparace jsou hlavní příčinou hospodářských problémů.⁹⁵

„Představa britského muže budoucnosti, ekonoma Johna Maynarda Keynesa, udržet reparace na úrovni čtyřiceti až padesáti miliard zlatých marek (Francouzský požadavek byl desetinásobný) a kombinovat je s podpůrnými akcemi na rozvoj německého hospodářství (a tak nečinit z Německa bídніка čekajícího na první možnost odvety), neuspěla.“⁹⁶

⁹⁵ SMETANA, V. Pařížská mírová konference a versailleský systém. In CUHRA, J., ELLINGER, J., GJURIČOVÁ, A., SMETANA, V. Díl čtvrtý: České země v evropských dějinách. Praha: Paseka, 2006. s. 17 - 20

⁹⁶ KÁRNÍK, Z. České země v éře první republiky (1918 – 1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929). Praha: Libri, 2003. s. 117

Určitým paradoxem se stal fakt, že ač versailleský mír vycházel mimo jiné z Wilsonových tezí, tak Spojené státy americké tuto dohodu nikdy neratifikovaly.

3.4 Důsledky versailleského míru pro nás

Jak jsem již zmínila, českou delegaci zastupoval Karel Kramář, který si snad až naivně myslel, že bude mít na konferenci totožný vliv jako zástupci velmocí. Naproti tomu Edvard Beneš vedl mnohem prozíravější a efektivnější diplomacii. Oslovoval postupně vlivné poradce a tajemníky, jejichž doporučení pak nejvyšší představitelé konference vzali za svá. Vhodně argumentoval především historickými nároky naší země, ekonomickými a vojenskostrategickými faktory. Rovněž zdůraznil demokratičnost a pokrokovost našeho národa, který byl schopen sestavit koaliční vládu. *„Přestože Lloyd George prorocky varoval před začleněním mas Němců do nových malých států coby zárodkem příští války, Československo vzniklo – zejména s podporou francouzské diplomacie – v historických hranicích českých zemí, územně posílené o část rakouského Valticka a Vitorazska a německé Hlučínsko. Slovensko bylo přičleněno včetně oblastí obývaných převážně Maďary. Kromě koridoru, jenž měl spojit československé území s jihoslovanským královstvím, a mandátní správy nad německým Togem se tak podařilo prosadit prakticky všechny územní aspirace.⁹⁷*

Práce českých delegátů byla tak náležitě odměněna. Nutno ovšem poznamenat, že se mírový kongres snažil řídit principem amerického prezidenta Wilsona na sebeurčení národů, což zajisté znamenalo pro naši budoucí zemi komplikace. Sama zastávám názor, že ona sporná území patřila historicky českým zemím i přesto, že stát je naukou determinován nejen územím a potřebným mezinárodním uznáním, ale také obyvatelstvem. Edvard Beneš toto sepsal ve svém memorandu pod názvem *„Problém Němců z Čech“* následovně:

„Uvedli jsme mnohé důvody proti oddělení českých Němců od Československé republiky. Můžeme uvést jediný argument ve prospěch opačného stanoviska: princip národnostní rozvinutý do krajnosti a užívající jazyka jakožto

⁹⁷ SMETANA, V. Mezinárodní postavení Československa. In CUHRA, J., ELLINGER, J., GJURIČOVÁ, A., SMETANA, V. Díl čtvrtý: České země v evropských dějinách. Praha: Paseka, 2006. s. 22 - 23

*měřítka. Vážíme si národního principu, jsme však toho mínění, že tohoto principu nemělo by být užíváno tam, kde by to ohrozilo nezávislost jiného národa. Je pak nutno učinit oběti ve prospěch těch, kdo to zasluhují a kdo nabízejí dostatečné záruky své mírumilovnosti... Předkládáme toliko před vás svůj případ. Je na vás, abyste zvážili tyto důvody a rozhodli.*⁹⁸

Co se týče otázky majetku, tak Československo nabylo veškerý majetek na svém území, ať už náležel koruně, státu či císařské rodině. V této souvislosti vznikl problém se zestátněním veškerých panství Františka Ferdinanda d'Austria Este, obzvláště zámku Konopiště, který náležel po vraždě rodičů dětem jeho manželky, tedy vévodkyni z Hohenbergu. Ta ovšem nebyla přijata do císařské rodiny a její děti rovněž ne. O majetek se vedl dlouholetý soudní spor, který nakonec vyhrál československý stát.⁹⁹

3.5 Území Československa

Aby bylo Československo plnohodnotně uznáno, muselo vyřešit veškeré územní spory. Asi největší starosti doprovázely území Těšínska, což nakonec vedlo až k tzv. sedmidenní válce.

Tento ozbrojený konflikt vznikl poté, co Československo nechalo vojensky obsadit oblast, kde byly polskými úřady vyhlášeny volby, čímž Polsko porušilo smluvený závazek, že ani jeden z obou států nebude na onom území až do vyhlášení rozhodnutí uplatňovat svou suverenitu. Následně bylo vše projednáno před mezinárodní arbitráží. Nejvyšší spojenecká válečná rada vynesla ve věci v červenci roku 1920 verdikt, jenž vycházel z návrhu E. Beneše. Československo získalo bohumínsko-košickou trať a uhelný revír a Polsko východní část Těšínska. Je zřejmé, že tento spor, který se mimo jiné týkal i území Oravy a Spíše, negativně poznamenal československo-polské vztahy na další desetiletí.¹⁰⁰

⁹⁸ PEROUTKA, F. Budování státu: 1/2, 1918-1919. 4. vyd. Praha: Academia, 2003. s. 691

⁹⁹ KÁRNÍK, Z. České země v éře první republiky (1918 – 1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929). Praha: Libri, 2003. s. 118

¹⁰⁰ SMETANA, V. Poválečný chaos ve střední Evropě. In CUHRA, J., ELLINGER, J., GJUURICOVÁ, A, SMETANA, V. České země v evropských dějinách. Díl čtvrtý. 1. vyd. Praha: Paseka, 2006. s. 12

3.5.1 Mírová smlouva s Německem

Mírová smlouva s Německem byla podepsána 28. června 1919 ve Versailles. Německo jejím podepsáním uznalo existenci nového státu, jeho nezávislost a v neposlední řadě i státní hranice, které obepínaly celé Čechy a severní Moravu. K českým zemím bylo připojeno území Hlučínska. Vesměs se vymezení hranic stalo v budoucnu významným faktorem zejména pro zahraniční politiky. Podstata této i dalších mírových smluv tkví v tom, že se jimi de facto stvrzovala existence Československa.¹⁰¹

3.5.2 Smlouva Československa s mocnostmi dohody

Před podepsáním mírové smlouvy s Rakouskem byla uzavřena tzv. Malá saint-germainská smlouva, jež zakotvovala ochranu národnostním menšin a poskytla autonomii Podkarpatské Rusi.

Zároveň zde bylo připomenuto, že nároky a problematika menšin jsou otázkou mezinárodní a nikoliv vnitrostátní. Každý možný spor v budoucnu se tak měl stát rozporem s mezinárodním právem. Princip ochrany občanských svobod, bez ohledu na národnost, byl zakotven hned v první kapitole oné mírové smlouvy. Malá saint-germainská smlouva se nezabývala pouze otázkou vymezení základních práv obyvatel menšiny, ale zahrnovala i hospodářskou a sociální problematiku. Především povolila zvláštní celní režim pro území Československa, Rakouska a Maďarska. Stalo se tak za účelem vzájemné spolupráce na bývalém jednotném trhu.¹⁰²

¹⁰¹ VESELÝ, Z. Dějiny českého státu v dokumentech. 3. vyd. Praha: Professional Publishing, 2012. s. 485

¹⁰² KÁRNÍK, Z. České země v éře první republiky (1918 – 1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929). Praha: Libri, 2003. s. 117 - 120

3.5.3 Mírová smlouva s Rakouskem

Mírová smlouva ze Saint Germain-en Laye fakticky představovala komplex smluv, sjednaných na stejnojmenném zámku dne 10. září 1919. Rakouská republika zde protestovala proti tomu, aby byla považována za přímého následníka monarchie. Nakonec bylo řečeno, že se jedná o „jeden ze států nástupnických, avšak se vztahem přímého dědice s veškerou odpovědností“.¹⁰³

Tato nástupnická země svým podpisem stvrdila svrchovanost nově vzniklého československého státu a spolu s tím se vzdala nároků plynoucích z dřívějšího Rakouska-Uherska. Co se týče územních změn, bylo Československu postoupeno území Vitorazska a Valticka. Za zmínku jistě stojí uvést, že Československo souhlasilo s přispěním do reparačního fondu za převzatý majetek bývalé rakousko-uherské monarchie a s uhrazením tzv. příspěvku za osvobození.¹⁰⁴

3.5.4 Mírová smlouva s Maďarskem

Mírová smlouva s Maďarskem byla uzavřena dne 4. června 1920 v Trianonu. Stejně jako předešlé smlouvy stvrzovala rozpad Rakouska-Uherska ruku v ruce s uznáním nezávislosti Československa. Vymezení hranic s Maďarskem nebylo lehkým úkolem, jelikož Slovensko, jež bývalo součástí uherského státu, nevytvořilo nikdy samosprávnou jednotku s jasnými hranicemi. Jednání skončila určením hranic, jež probíhaly severněji, než si to československá strana představovala. Přesto byla k území Československa připojena oblast Petržalky a z hospodářských důvodů Žitný ostrov. Otázka hranic trianonským mírem však definitivně uzavřena nebyla, neboť se spory o stanovení státních hranic protáhly až do poloviny 20. let.¹⁰⁵

¹⁰³ KÁRNÍK, Z. České země v éře první republiky (1918 – 1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929). Praha: Libri, 2003. s. 118

¹⁰⁴ VESELÝ, Z. Dějiny českého státu v dokumentech. 3. vyd. Praha: Professional Publishing, 2012. s. 495

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 519

3.6 Závěrem

Byl versailleský mír vůči poraženým státům a zejména Německu příliš tvrdý či nikoliv? O tom se vedly a až do současnosti stále vedou spory. Můžeme říci, že Německo zničeno nebylo a do jisté míry si nadále zachovalo potenciál velmoci. V samotném Německu byl pak uzavřený mír chápán jako nespravedlivý diktát. Ani Maďarsko nebylo příliš spokojeno. Nejrůznější historikové hodnotí pařížskou konferenci rozdílně. Např. Američan Henry Kissinger zaujímá vůči Versailles kritický postoj, obzvláště pak ve srovnání s velkorysostí mocností na vídeňském kongresu. Francouzští, polští a čeští historikové zaujímají hodnocení kriticky pozitivní. Podobně rakouský Fritze Fellner považuje mír sice za tvrdý, ale nikoliv nesplnitelný. Názory se časem samozřejmě vyvíjely a do jisté míry modifikovaly. Dnešní historikové už neoznačují kongres za „zničující mír“ a posuzují danou problematiku střídměji. Ovšem fakt, že poražené státy byly označeny za viníky války a nebyly k poválečnému vyjednávání pozvány, považuje za negativum většina z nich.¹⁰⁶

Versailleským mírovým systémem byl tak v zásadě přijat francouzský cíl zdeptání Německa, což nemohlo zcela jistě trvat věčně. Snaha o vytvoření jakéhosi vzorce pro případné budoucí spory na mezinárodním poli se projevila krátkozrakostí a podceněním psychiky německého národa, který chápal onen mír za diktát a příkoří a v podstatě vyčkával „odvety“. Na druhou stranu Československo vzešlo právě z pařížské konference a jen těžko si můžeme představit, že by vznikla republika bez podpory a souhlasu okolního světa. Na to jsme malým národem, jenž bude vždycky muset respektovat a kalkulovat s okolnostmi na mezinárodní scéně. Kapitulu poválečného uspořádání Evropy bych uzavřela citátem Winstona S. Churchila, který praví, že versailleský mírový systém se stal „*bláznovstvím vítězů*“.

¹⁰⁶ KŘEN, J. Dvě století střední Evropy. 1.vyd. Praha: Argo, 2005. s. 379

4 Ústava ČSR z roku 1920

Ústavou z roku 1920 byla započata existence nové éry a zároveň skončila staletá tradice ústavního vývoje v rámci habsburské monarchie. Vznikla republika založená na demokratických základech, byly stanoveny ústavní meze fungování státu a založen princip parlamentní demokracie. Jak píše prof. Adamová – „*napsat dobrou ústavu je také do jisté míry uměním*“¹⁰⁷. Kapitulu věnující se ústavě bych započala teoretickým pohledem na její právní význam.

Vznik ústavy mívá obvykle čtyři základní zdroje, a to ideové, státoprávně historické, ústavněprávní a mezinárodněprávní. Ústava je především základní normou státu, nazývanou též základní zákon, na něhož navazují další ústavní zákony, zákony a podzákonné právní předpisy. Synonymem ústavnosti je konstitucionalismus vyjadřující právo lidu na ústavu a zároveň právo lidu vytvářet ústavu. Specifikujeme-li právo lidu na ústavu, pak jím rozumíme položení základů státu, státního režimu, státního zřízení, formu vlády a postavení jednotlivého člověka ve státě. Ústava je nadána nejvyšší právní silou, která stanoví základní „pravidla hry“ pro demokracii v jednotlivém státě. Nelze hovořit jen o jakémisi formálním požadavku ústavu mít, ale i o tzv. legitimitě státní moci. Právo lidu vytvářet ústavu pramení z principu neomezené ústavodárné moci lidu. Ústava by dle výše zmíněného principu měla být majetkem většiny lidu vymezující stát jako demokratický, právní a sociálně spravedlivý.¹⁰⁸

¹⁰⁷ ADAMOVIČ, K. Ústava z roku 1920 v kontextu evropského konstitucionalismu In ČECHUROVÁ, J., ŠLEHOFER, L. a kol. Ústava 1920: vyvrcholení konstituování československého státu. 1. vyd. Praha: Leges, 2011. s. 30

¹⁰⁸ ZIMEK, J. Ústavnost a český ústavní vývoj. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003 .s. 3-5

4.1 Prozatímní ústava (zákon č. 37/1919 Sb. z. a n.) a politická skladba vlády

Prozatímní ústava, obsahující pouhých jednadvacet paragrafů, vzešlých z pera Alfréda Meissnera, byla přijata 13. listopadu 1918. Revoluční národní shromáždění se na jejím základě stalo nejvyšším zákonodárným orgánem s 256 členy. Z toho agráři měli 55 mandátů, sociální demokraté 52 mandátů, 46 mandátů obdržela státoprávní demokracie, slučující zástupce mladočechů, staročechů, realistů ale i další městské strany. Nestranický klub slovenský, tvořen i několika Čechy, obdržel 41 mandátů.¹⁰⁹

A jaké pravomoci tato „druhá provizorní“ ústava Revolučnímu národnímu shromáždění přiřkla? Například jmenování, odvolání a kontrolu sedmnáctičlenné vlády. Nejvýznamnější posty v ní byly následující:

- premiér – Karel Kramář (státoprávní demokrat)
- ministr zahraničí – Edvard Beneš
- ministr vnitra – Antonín Švehla
- ministr financí – Alois Rašín
- ministr vojenství – Milan R. Štefánik
- ministr národní obrany – Václav J. Klobučník
- ministr pro správu Slovenska – Vavro Šrobár

Šéf Mafie Přemysl Šámal se stal kancléřem T. G. Masaryka. Tzv. kvalifikovanou většinou, tj. dvoutřetinovou, volilo Revoluční národní shromáždění prezidenta. Prozatímní ústava nedávala ve vztahu ke vládě a parlamentu prezidentovi téměř žádné pravomoci. S tím se Tomáš G. Masaryk nechtěl smířit, a proto od samého počátku prosazoval posílení svých pravomocí, k čemuž došlo 23. května 1919 ústavní novelou,¹¹⁰ která dávala prezidentovi pravomoc jmenovat a rozpouštět vládu, jmenovat ministry pro jednotlivé resorty, vyžadovat zprávy a zvat si k jednání jak vládu jako takovou, tak zástupce jednotlivých resortů. Hlava státu

¹⁰⁹ KÁRNÍK, Z. České země v éře první republiky (1918 – 1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929). Praha: Libri, 2003. s. 63 - 64

¹¹⁰ Zákon č. 271/1919 Sb. z. a n.

fakticky stála v čele moci výkonné.¹¹¹ Co se týče budoucí formy státu, panovala v prozatímní ústavě zřejmá nejistota. „*Ačkoliv se v ústavě používá termínů Československá republika, rozsudky se vyhlášují jménem republiky, mluví se o prezidentu republiky, přece jen ani tu ještě není zakotvena republikánská forma státu a ponechává se tu možnost jiné, monarchistické formy státu – úřad prezidenta, říká se tu, „...trvá až do doby, kdy podle ústavy konečná nová hlava bude zvolena“.*“¹¹²

4.2 Únorová ústava – zákon č. 121/1920 Sb. z. a n.

Dne 29. února 1920 získalo Československo konstituční podobu. Ústavu podepsali však jen čeští a slovenští reprezentanti. Zástupci početné německé menšiny nejen že nesouhlasili s koncepcí československého státu, ale sami prosazovali přičlenění čtyř pohraničních oblastí na severu, na západě a na jihu českých zemí k Rakousku a Německu. První československá ústava hýřila demokratickým duchem a rozsáhlými občanskými svobodami. Existoval jediný parlament pro všechny národy, změna území byla možná jen cestou ústavního zákona s podporou nejméně třípětinové parlamentní většiny.¹¹³

Výše zmíněnou konstituci členíme na preambuli, deset článků uvozovacího zákona a vlastního textu ústavy členěného do šesti hlav v celkovém počtu 134 paragrafů. Jednotlivé hlavy obsahují všeobecná ustanovení, moc zákonodárnou, složení a působnost Národního shromáždění a jeho obou sněmoven, výkonnou a vládní moc, moc soudní, hlavu pátou o právech a svobodách, jakožto i povinnosti občanských a hlavu šestou o ochraně menšin národních, náboženských a rasových.¹¹⁴

¹¹¹ KÁRNÍK, Z. České země v éře první republiky (1918 – 1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929). Praha: Libri, 2003. s. 64 - 66

¹¹² MALÝ, K. Československá ústava z roku 1920 – otevření cesty k demokratické společnosti In ČECHUROVÁ, J., ŠLEHOFER, L. a kol.: Ústava 1920 – Vyvrcholení konstituování československého státu. Praha: Leges, 2011. s. 12

¹¹³ KOVTUN, J. Proměny československé státnosti 1918 – 1948 In Kolektiv autorů. Křehké vítězství - 28. říjen v paměti Hradu - Proměny československé státnosti 1918 – 1948, Praha: Mladá fronta, 2008. s. 18

¹¹⁴ Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n.

Únorovou ústavu, jež dále rozšiřovala zásady plynoucí z Prozatímní ústavy, bychom mohli nazývat též revoluční. Revoluční proto, že onen zákonodárný sbor, který ji přijal, nebyl zvolen ale sestaven na bázi stranické dohody. Jejimi autory byli Jindřich Hoetzel, Antonín Švehla, František Weyr, Václav Bouček a Alfred Meissner. Opírá se především o přirozenoprávní teorii a klasickou dělbu moci. Mezi právní zdroje konstituce patřily prozatímní ústava, novela prozatímní ústavy o jmenování vlády prezidentem, dohoda ze Saint Germain o ochraně menšin, místy i prosincová ústava z roku 1867, francouzská ústava Třetí republiky z roku 1875, ústava výmarské republiky a nakonec americká ústava jakožto inspirace k vytvoření preambule. Do roku 1938 nebyla ústava téměř měněna. Docházelo pouze k předpokládanému doplňování norem typu ústavního zákona na ochranu republiky¹¹⁵, jazykového práva¹¹⁶, zákona o volebním soudě¹¹⁷ či např. o Ústavním soudu¹¹⁸, který fakticky ovšem nevznikl. V průběhu let byly podány pouze dva návrhy na změnu ústavy. Jejich iniciátorem byl v letech 1930 a 1938 Andrej Hlinka¹¹⁹. S odvoláním na Pittsburskou dohodu se domáhal zavedení samosprávy a posléze i autonomie pro Slovensko. Nutno podotknout, že řada prvků v První republice neměla v ústavě oporu. Jako názorný příklad si můžeme uvést existenci tzv. Hradu a tzv. Pětky. Velmi významnou součástí se stala komplexní ustanovení obecných práv a svobod, čerpajících jednak z francouzské ústavy Třetí republiky z roku 1875, jednak z rakouského Státního základního zákona z roku 1867.¹²⁰

4.2.1 Preambule

Preambule představuje slavnostní úvod ústavní listiny spolu s vymezením základních ideových a politických principů československého státu. Dočteme se zde o jednotě našeho národa, zavedení spravedlivého řádu a pokojného rozvoje státu. Je zde kladen důraz na obecné blaho a ústavní zásady založené na demokracii, míru, sebeurčení, pokroku a vzdělanosti. Vyjádření svrchovanosti slovy „*My národ*

¹¹⁵ Zákon č. 50/1923 Sb. Národního shromáždění na ochranu republiky

¹¹⁶ Zákon č. 122/1920 Sb. z. a n. – jazykový zákon

¹¹⁷ Zákon č. 125/1920 Sb. z. a n. o volebním soudě

¹¹⁸ Zákon č. 162/1920 Sb. z. a n. o ústavním soudě

¹¹⁹ Andrej Hlinka – předseda Slovenskej ľudovej strany – HSLŠ

¹²⁰ BALÍK, S., HLOUŠEK, V., HOLZER, J., ŠEDO, J. Politický systém českých zemí 1848 – 1989. 2.vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007. s. 50 - 51

československý“ považuje však řada historických autorů přinejmenším za rozporuplné. Možná by byla výstižnější slova „*My lidé*“, jak deklaruje ústava Spojených států amerických. Vůči principu svrchovanosti zvolání „*My lidé*“ vymezuje lid jako celek a nikoliv jako pouhou skupinu, tedy národ.¹²¹

4.2.2 Uvozovací zákon

Zákon o deseti člancích významných především pro své technické řešení některých institutů a ukotvení Ústavního soudu řada autorů srovnává s dnešními přechodnými či závěrečnými ustaveními. Dle názoru Josefa Zimky jsou tato ustanovení ale významnější. Hned v prvním článku je vůbec poprvé od vzniku československého státu zavedeno pro předpisy nejvyšší právní síly označení „ústavní zákon“. Dále bych pro názornost zmínila článek třetí, kterým je zřízen ústavní soud o sedmi členech, kdy dva ústavní soudci jsou vysláni z Nejvyššího správního soudu, dva z Nejvyššího soudu a zbylé dva soudce spolu s předsedou dle tohoto článku jmenuje prezident republiky. Za zmínku jistě stojí článek devátý, který stanoví, že dnem účinnosti tohoto zákona, tj. 6. 3. 1920, pozbývají všechna ustanovení, která by byla v rozporu s normami nejvyšší právní síly, platnosti.¹²²

4.2.3 Hlava I. všeobecná ustanovení

Všeobecná ustanovení hovoří o základních principech a institutech, jimiž jsou svrchovanost lidu, demokracie, státní občanství, státní symboly a státní území. Lid je zde prohlášen za jediný a veškerý zdroj státní moci. Československý stát je republikou. Ústavní zákony č. 102/1930¹²³ a č. 55/1935¹²⁴ dodatečně potvrzují mírové smlouvy o státním území. Příslušník cizího státu nemůže být zároveň občanem československé republiky. Státními symboly jsou vlajka a státní znak. Hlavním městem je Praha. V dalších bodech je podrobněji upraveno postavení

¹²¹ ZIMEK, J. Ústavnost a český ústavní vývoj. 2.vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003. s. 69-70

¹²² Tamtéž, s. 70-71

¹²³ Ústavní zákon č. 102/1930 Sb. z. a n. z 11. 6. 1930, o úpravě státních hranic s Německem, Rakouskem a Maďarskem

¹²⁴ Ústavní zákon č. 55/1935 Sb. z. a n. o úpravě státních hranic s Rumunskem

Podkarpatské Rusi, která je považována za samosprávné území se zakotvenou autonomií zejména ve věcech náboženských, jazykových, školských, správních atd. Zákony vzešlé z Podkarpatské Rusi podepisuje její guvernér a prezident republiky. Tento guvernér je z výkonu své funkce odpovědný prezidentu republiky, vládě a Sněmu Podkarpatské Rusi.¹²⁵

4.2.4 Hlava II., moc zákonodárna, složení a působnost Národního shromáždění a jeho obou sněmoven

Parlament byl vytvořen na podzim roku 1918. V jeho vzniku lze spatřovat jakýsi symbol zprerhání pout od Rakouska-Uherska a zároveň nalezení cesty k vytvoření klasického institucionálního rámce politické transformace.¹²⁶

V období od 28. 10. do 14. 11. 1918 plnil přechodně funkci Národní výbor československý, který byl ustaven 13. 7. 1918 a do jehož čela byl ustanoven Karel Kramář. Národní výbor československý vykonával jak mandát moci zákonodárné, tak i moci výkonné. Sestaven byl podle tzv. Švehlova klíče, tj. dle výsledků voleb do rakouské říšské rady z roku 1911:

- Sociální demokraté (10)
- Agráři (9)
- Státoprávní demokraté (9)
- Katolíci (4)
- Čeští socialisté (4)
- Strana pokroková (1)
- Staročeši (1)
- Slováci (1)

¹²⁵ ZIMEK, J. Ústavnost a český ústavní vývoj. 2.vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003. s.71-72

¹²⁶ BALÍK, S., HLOUŠEK, V., HOLZER, J., ŠEDO, J. Politický systém českých zemí 1848 – 1989. 2.vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007. s. 52

Na základě prozatímní ústavy bylo dne 14. 11. 1918 ustanoveno Revoluční Národní shromáždění, které bylo jmenováno polickými stranami. Tento jednokomorový orgán vznikl rozšířením Národního výboru československého z 256 křesel na 270, a to především o zástupce Slovenska. Politické strany v něm byly zastoupeny následovně:

- Socialistické strany - ČSDSD a ČSS (82)
- Agráři (55)
- Strana národně demokratická (39)
- Strana lidová (24)
- Slovenští poslanci (54)

V řadách slovenských poslanců bychom našli např. Alici Masarykovou, E. Beneše a další čtyři Čechy bojující za slovenskou věc. Z výše uvedených informací je zřejmé, že zde chyběli zástupci maďarských a německých politických stran. V této podobě Revoluční Národní shromáždění v čele s Františkem Tomáškem (sociální demokrat) vykonávalo svou funkci do 29. 2. 1920, kdy byla schválena nová ústava.¹²⁷

Zákonodárná moc na jejím základě stanula v rukách dvoukomorového Národního shromáždění, složeného z poslanecké sněmovny, jež měla 300 členů, a senátu, v kterém zasedalo na 150 členů. Tím zároveň zanikla zákonodárná a správní moc zemských sněmů. Poslanecká sněmovna i senát byly voleny na základě všeobecného, rovného, tajného a přímého hlasovacího práva. Aktivním volebním právem do poslanecké sněmovny disponoval každý československý občan, který dovršil 21 let, a pasivním ten, kdo dosáhl 30-ti let. Věkový limit aktivního volebního práva do senátu byl stanoven na 26 let a pasivního na 45 let. Volební období poslanecké sněmovny trvalo 6 let, senátu 8 let. Ústava vylučovala tzv. inkompatibilitu funkcí, tj. nikdo nemohl být zároveň členem obou komor. Poslancem ani senátorem se nemohl stát ústavní soudce, župan nebo zaměstnanec ve státní službě. Podrobně problematiku inkompatibility upravoval zákon

¹²⁷ BALÍK, S., HLOUŠEK, V., HOLZER, J., ŠEDO, J. Politický systém českých zemí 1848 – 1989. 2.vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007. s. 52

o inkompatibilitě¹²⁸. Zasedání obou sněmoven svolával a zároveň prohlašoval za ukončené prezident republiky, který měl zároveň pravomoc parlament rozpustit. Sněmovna byla usnášeníschopná nadpoloviční většinou z přítomných, tj. nejméně z jedné třetiny členů sněmovny. Kvalifikované většiny bylo třeba např. k usnesení o vypovězení války, volbě prezidenta a změně ústavy. Obě sněmovny, včetně jednotlivých členů, byly oprávněny dle ústavy interpelovat vládu a zkoumat její správní úkony a provádět další formy kontroly. Zákonodárnou iniciativou disponovala vláda a obě sněmovny parlamentu, respektive její členové.¹²⁹ V ústavě bychom našli i několik ustanovení upravující základní otázky voleb s tím, že podrobně budou volby upravovat jednotlivé zákony, dále skupinu ustanovení zabývající se mandátem člena parlamentu a jeho imunity a v neposlední řadě zákonodárný proces spolu s postupem projednávání návrhů zákonů.

Ústava zakotvovala i možnost vyhlášení referenda – tedy uplatnění přímé demokracie, a to za podmínky, že by byl přijat zákon přes zamítavé stanovisko parlamentu. Takový zákon mohl být jednomyslným usnesením vlády postoupen lidu k hlasování, vyjma zákonů ústavních. Referendum se ovšem v praxi nikdy neuskutečnilo.¹³⁰ „*Politické elity totiž nepovažovaly jeho aplikaci, především vzhledem k přítomnosti německé menšiny, za žádoucí. Kromě toho již samotné nastavení podmínek, za kterých bylo možné konat referendum, jeho využití prakticky vylučovalo.*“¹³¹

V dobách nefunkčnosti jedné z komor (zde máme na mysli situaci, kdy by došlo k rozpuštění jedné z komor nebo by uplynulo její volební období) měl vykonávat dohled nad mocí výkonnou stálý 24 členný výbor, jehož 16 členů volila poslanecká sněmovna a 8 členů senát. Tento výbor by vydával tzv. opatření, kterými by rozhodoval ve všech věcech náležejících do kompetence moci zákonodárné, vyjma volby prezidenta republiky, změny ústavy a příslušnosti úřadů, uvalování

¹²⁸ Zákon č. 144/1924 o inkompatibilitě (neslučitelnosti)

¹²⁹ MATES, P. Ústavní listina z roku 1920 In KADLECOVÁ, M. a kol. aut.. Dějiny československého státu a práva (1918 – 1945). Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1992. s. 39

¹³⁰ ADAMOVÁ, K. Ústava z roku 1920 v kontextu evropského konstitucionalismu. In ČECHUROVÁ, J., ŠLEHOFER, L. a kol.: Ústava 1920 – Vyvrcholení konstituování československého státu. Praha: Leges, 2011. s. 32

¹³¹ BALÍK, S., HLOUŠEK, V., HOLZER, J., ŠEDO, J. Politický systém českých zemí 1848 – 1989. 2.vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007. s. 55

nové finanční povinnosti pro občany, trvalého zatěžování státních financích nebo zcizování jeho majetku, rozšiřování branné povinnosti či oprávnění dávat souhlas k vypovězení války. Stálý výbor by mohl vydat opatření pouze v neodkladných případech a následně by jej musely schválit obě komory parlamentu.¹³²

Pokud bychom měli porovnávat postavení poslanecké sněmovny a senátu z hlediska pravomocí, pak dominovala poslanecká sněmovna. Ve výlučné pravomoci senátu bylo oprávnění soudit prezidenta republiky za velezradu na návrh poslanecké sněmovny a členy vlády pro porušení zákona. Co se týče vztahu parlamentu a vlády, měl parlament silné postavení, jelikož vláda byla závislá na existenci parlamentní většiny a byla parlamentu, respektive poslanecké sněmovně, odpovědná. V dějinách první republiky však nikdy nedošlo k vyslovení nedůvěry vládě poslaneckou sněmovnou, což spěje k názoru, že v politické realitě disponovala dominantní pozicí vláda.¹³³

4.2.5 Hlava III., moc vládní a výkonná

Hlavu III. můžeme rozdělit do tří částí a to na ustanovení upravující funkci prezidenta (§56- §69), dále postavení vlády (§70 - §84) a úpravu ministerstev a nižších správních úřadů (§85 - §93). §55 vymezuje hranici mezi mocí zákonodárnou a výkonnou, když stanoví, že nařízení je možné vydat jen k provedení zákona a v jeho mezích.

V první řadě se budeme zabývat úřadem prezidenta republiky, kterému typ parlamentní demokracie předurčil jeho postavení, tj. být spíše mimo politické dění a přijmout roli symbolu obnovené státnosti. Původní omezení kompetencí hlavy státu plynulo z obavy z případné koncentrace kompetencí v rukou jednoho člověka. T. G. Masaryk byl zvolen do úřadu prezidenta ve své nepřítomnosti dne 14. 11. 1918 jednomyslně na schůzi Revolučního národního shromáždění. Ústavní výbor později ve své zprávě k projednávané ústavě věnoval prezidentovi následující slova:

¹³² MATES, P. Ústavní listina z roku 1920 In KADLECOVÁ, M. a kol. aut. Dějiny československého státu a práva (1918 – 1945). Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1992. s. 40

¹³³ BALÍK, S., HLOUŠEK, V., HOLZER, J., ŠEDO, J. Politický systém českých zemí 1848 – 1989. 2.vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007. s. 53

„Masaryk...otec vlasti, který nikdy nezalhal. Ustanovení..., že nikdo nemůže být zvolen prezidentem více než dvakrát po sobě, pro Masaryka neplatí – on zůstane naším prezidentem až do smrti.“ Masaryk vykonal ústavní slib po příjezdu do Prahy dne 21. 12. 1918.¹³⁴ V květnu následujícího roku došlo k posílení jeho pravomocí, což je zmíněno výše v podkapitole věnované Prozatímní ústavě.

Dle únorové ústavy byl prezident hlavou státu a zastupoval stát navenek. Volen byl na funkční období sedmi let Národním shromážděním, a to tzv. kvalifikovanou většinou. Tento mandát byl omezen na dvě funkční období. S ohledem na věk prvního prezidenta bylo pasivní volební právo určeno na 35 let, aby případně mohl kandidovat E. Beneš.¹³⁵

Ve vztahu k parlamentu disponoval prezident suspenzivním vetem, jenž častěji využíval zejména v prvních letech svého mandátu, kdy bylo přijímáno daleko více zákonů. Nutno poznamenat, že T. G. Masaryk tuto pravomoc mu danou ústavou nikdy nezneužíval, ba dokonce v dalších letech jeho činnosti dbal na to, aby nezapříčinil zbytečný rozruch. Mezi další významné pravomoci prezidenta řadíme možnost rozpuštění parlamentu, kterou státovědec Karl Löwenstein označil za Damoklův meč visící nad parlamentem¹³⁶. Díky tomu se stala První republika pozoruhodnou výjimkou mezi státy se systémy vícero stran. Proti eventuálnímu rozpuštění parlamentu neobsahovala ústava žádnou pojistku. Bylo pouze na uvážení a zodpovědnosti hlavy státu, jak se svou pravomocí naloží. Prezident republiky pravomoci rozpuštění parlamentu využil jen a jen tehdy, pokud bylo zjevné, že si to přeje většina parlamentu. Neodpovědnost prezidenta z výkonu své funkce spolu s odpovědností vlády za úkony hlavy státu v podobě kontrasignace nesl T. G. Masaryk těžce. Sám by přivítal totiž veškerou možnou odpovědnost, jež by se nabízela. Vůči vládě je charakterizována pravomoc prezidenta právem jmenovat a odvolávat členy vlády spolu se stanovením jejich počtu. Trvání na tom, aby post ministra zahraničí po 17 let vykonával E. Beneš, svědčí o úmyslech prezidenta

¹³⁴ BALÍK, S., HLOUŠEK, V., HOLZER, J., ŠEDO, J. Politický systém českých zemí 1848 – 1989. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007. s. 61 - 62

¹³⁵ Tamtéž

¹³⁶ Rčení znamenající hrozbu stálého nebezpečí, které vzešlo z pověsti o vládcí Dionýsovi a muži jménem Damoklés

republiky mít v daném resortu nadále vliv. Právě proto se přikláněl ke spolupráci s někým, s kým položil základy zahraniční politiky v odboji.¹³⁷

Pozoruhodným ustavením je §61, který umožňuje Národnímu shromáždění zvolit tzv. náměstka prezidenta v případě, že by byl prezident více než 6 měsíců zaneprázdněn nebo nemocen. Úřad náměstka by za výše zmíněných okolností trval do doby, dokud by nepominula ona překážka, přičemž případný kandidát by nastoupil do své funkce tehdy, pokud by se na tom ustanovila vláda za přítomnosti tří čtvrtin svých členů. Pro úplnost výčtu prezidentových pravomocí je na místě zmínit, že prezident sjednává a ratifikuje mezinárodní smlouvy, u dalších typů smluv taxativně vyjmenovaných v §64 odst. 1 je nutný souhlas Národního shromáždění. Dále přijímá a pověřuje vyslance, prohlašuje válečný stav, vypovídá s předchozím souhlasem Národního shromáždění válku a předkládá mu sjednaný mír k vyslovení souhlasu. Prezident má také právo vrátit s připomínkami usnesené zákony a podepisuje zákony Národního Shromáždění, sněmu Podkarpatské Rusi a opatření výboru. Podává ústně nebo písemně Národnímu shromáždění zprávu o stavu republiky a doporučuje mu k úvaze opatření, která pokládá za nutná a účelná. Jmenuje vysokoškolské profesory, soudce, státní úředníky a důstojníky počínaje VI. hodnostní třídou, uděluje dary a pense z milosti k návrhu vlády, má na starosti vrchní velitelství veškeré branné moci a uděluje milosti.¹³⁸

Vládě, jakožto kolegiálnímu orgánu, příslušela dle ústavy veškerá výkonná moc s výjimkou kompetencí prezidenta republiky. Dle klasického principu parlamentní demokracie byla vláda odpovědná Poslanecké sněmovně. Nedůvěru mohla Poslanecká sněmovna vládě vyslovit po předložení návrhu minimálně 100 poslanců a to pomocí nadpoloviční většiny přítomných i hlasujících poslanců. Do doby ustanovení nové vlády pověřil prezident některou z politických osobností vedením záležitostí příslušejících vládě. Rozhodovací činnost tohoto kolegiálního orgánu vyžadovala nadpoloviční většinu. Typický rys prvorepublikových vlád

¹³⁷ BROKLOVÁ, E. Slušná ústava po slušné lidi In ČECHUROVÁ, J., ŠLEHOFER, L. a kol.: Ústava 1920 – Vyvrcholení konstituování československého státu. Praha: Leges, 2011. s. 51 - 53

¹³⁸ Zákon č. 121/1920 ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky

spatřujeme v nutnosti vytváření koaličních vlád, která plynula z proporcionálního volebního systému.¹³⁹

Kromě úpravy a vymezení kompetencí vlády a prezidenta republiky, obsahuje třetí hlava i úpravu tzv. nižší správy, tedy ministerstev a nižších správních úřadů, která byla založena na principu zastoupení občanů ve správních úřadech a na ochraně zájmů občanů poskytovanou správním soudnictvím. §91 zakotvoval samosprávu s tím, že bude později upravena zvláštními zákony. Organizace správních úřadů byla převzata z Rakouska-Uherska, a co se týče zákonné úpravy obcí, roku 1919 byla přijata novela o obecním zřízení¹⁴⁰ a spolu s ní i volební zákon¹⁴¹. Podstatný vliv na úpravu nižší státní správy měl zákon o zřízení župních a okresních úřadů, kterému budu věnovat pozornost v další kapitole mé práce.¹⁴²

4.2.6 Hlava IV., moc soudcovská

Ustanovení zabývající se moci soudní bychom našli mezi §94 - §105 ústavy, která spojovala výkon soudní moci výhradně s aplikací zákona, což stavělo soudce do role „strážce“ práva. Mimo soudní hierarchii byl postaven Ústavní soud, který disponoval oprávněním posuzovat kompatibilitu jednotlivých právních norem s ústavou. Jeho činnost v období První republiky nebyla nijak rozsáhlá, jelikož fakticky vykonával svou funkci pouze mezi léty 1921 – 1931. V druhém funkčním období již nebyl personálně obsazen. K jeho vynětí z právního řádu přesto nedošlo. Mezi další soudy, jež tvořily soudní soustavu, bychom zařadili Volební soud, Nejvyšší správní soud, Státní soud, vojenské soudy, soustavu občanských a trestních soudů a rovněž soudy pracovní a rozhodčí.¹⁴³

¹³⁹ BALÍK, S., HLOUŠEK, V., HOLZER, J., ŠEDO, J. Politický systém českých zemí 1848 – 1989. 2.vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007. s. 58

¹⁴⁰ 76/1919 Sb. - Zákon ze dne 7. února 1919, kterým se mění a doplňují některá ustanovení dosavadních obecních zřízení a městských statutů v Československé republice. (Novela k obecním zřízením)

¹⁴¹ 75/1919 Sb. - Zákon ze dne 31. ledna 1919, kterým vydává se řád volení v obcích republiky Československé

¹⁴² ZIMEK, J. Ústavnost a český ústavní vývoj. 2.vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003. s. 77

¹⁴³ BALÍK, S., HLOUŠEK, V., HOLZER, J., ŠEDO, J. Politický systém českých zemí 1848 – 1989. 2.vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007. s. 67

Důležité je zmínit, že ústava z roku 1920 obsahovala všechny demokratické zásady soudnictví, které jsou součástí i naší dnešní ústavy. Princip nezávislosti soudů a soudců je jedním z nich. Soudci byli při své rozhodovací činnosti vázáni výhradně jen zákonem. V jejich pravomoci bylo i posuzování platnosti nařízení a zkoumání, zda byly zákony řádně vyhlášeny. Mezi další zásady, jež zde byly zakotveny, patří například zásada ústnosti, veřejnosti, zákonnosti, zásada obžalovací, zásada odpovědnosti státu za škodu způsobenou nezákonným rozhodnutím, zásada zákazu odnětí zákonnému soudci a další. Soudci nesměli zastávat jiné placené funkce, a to ať stálé nebo částečné. Co se týče úpravy soudní soustavy konkrétněji, pak sama ústava stanoví, že blíže bude soudní soustavu upravovat zákon.¹⁴⁴

4.2.7 Hlava V., práva a svobody, jakož i povinnosti občanské

Katalog práv a svobod nalezneme v ústavě mezi §106 - §127. Z dnešního pohledu se jedná o užší rozsah výčtu práv a svobod, který vychází z teorie přirozeného práva. K jejich omezení mohlo dojít jen tehdy, předvíдалa-li to ústava a pouze na základě zákona, a to z důvodu veřejného zájmu, za války, či k zabezpečení veřejného klidu a pořádku. Všichni obyvatelé republiky si byli rovni před zákonem bez rozdílu pohlaví, povolání nebo rodu. Tím de facto byla zrušena šlechta a došlo k zrovnoprávnění cizinců se státními občany. Důležitým jevem se stala možnost nadřazenosti mezinárodního práva vůči vnitrostátnímu právu, která plyne z §106, který říká, že od zásady ochrany života a svobody jedince je možné se odchýlit tehdy, pokud to mezinárodní smlouva dovoluje.¹⁴⁵

Ústava garantovala svobodu osobní a majetkovou, svobodu domovní a tajemství listovní. Tyto svobody mohly být omezeny nebo odňaty pouze na základě zákona. Zaručena byla i svoboda pohybu, a to na území celé československé republiky, kde mohl každý občan nabývat nemovitostí a vykonávat výdělečnou činnost. Dále právo na svobodný výkon povolání a možnost vystěhování se do cizí

¹⁴⁴ ZIMEK, J. Ústavnost a český ústavní vývoj. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003. s. 78

¹⁴⁵ Tamtéž

země. Poskytnuta byla ochrana soukromému vlastnictví, které mohlo být vyvlastněno jen na základě zákona a za náhradu. Mezi další občanská práva z hlavy páté ústavy patří svoboda tisku, právo shromažďovací a společovací spolu s právem petičním, jejichž omezení bylo možné pouze v případech stanovených zákonem. Zajímavostí je skutečnost, že v prvorepublikové ústavě přes svůj nesporný význam nebyla zakotvena existence a činnost politických stran. Kdokoliv mohl v mezích zákona veřejně projevat svoje mínění a to slovem, písmem, tiskem, obrazem apod. §118 zaručoval právo na vědecké bádání a hlásání jeho výsledků a uměleckou činnost. Vedle toho ústava zakotvila svobodu svědomí a vyznání, právo vykonávat veřejně i soukromě jakékoli vyznání, náboženství nebo víru, pokud její výkon není v neshodě s veřejným pořádkem a řádem nebo s dobrými mravy. Manželství, rodina a mateřství byly pod zvláštní ochranou zákonů. Poslední paragraf hlavy páté stanovuje brannou povinnost, respektive povinnost podrobit se vojenskému výcviku a uposlechnout výzvy k obraně státu. Byl tak naplněn příslib zahraničního odboje o zárukách základních lidských práv a svobod.¹⁴⁶

4.2.8 Hlava VI., ochrana menšin národních, náboženských a rasových

Ochrana práv menšin a zakotvení těchto práv na ústavní úrovni se stalo velice důležitým institutem, neboť se k tomu První republika zavázala na mezinárodní úrovni při podpisu v Saint-Germain en Laye. Práva menšin jsou zde upravena zejména čl. 7, kde je uvedeno, že „*všichni státní občané českoslovenští budou rovni před zákonem a budou požívati stejných práv občanských a politických bez ohledu na svou rasu, jazyk nebo náboženství*“ a nebude ukládáno žádné omezení, pokud jde užívání jakéhokoliv jazyka. Následující článek zakotvuje právo menšin k užívání svého rodného jazyka ve školách, ústavech sociálních a náboženských a jejich právo k zakládání a řízení veřejně prospěšných organizací. Ráda bych vyzdvihla i čl. 9:

„Pokud jde o veřejné vyučování, vláda československá poskytne ve městech a v okresích, v nichž je usedlý značný zlomek¹⁴⁷ občanů československých jiného

¹⁴⁶ Zákon č. 121/1920 ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky

¹⁴⁷ Značný zlomek byl v jazykovém zákonu stanoven jako 20% občanů národnostní menšiny, žijících v příslušném soudním okrese

*jazyka než českého, přiměřené příležitosti, zajišťující, aby dětem těchto československých občanů se dostalo vyučování v jejich vlastní řeči. Toto ustanovení však nebude vládě československé brániti, aby učinila povinným vyučování řeči české.*¹⁴⁸

Saint-Germainská smlouva se dělila na tři hlavy a obsahovala dvacet článků, kterým mělo odpovídat šest paragrafů zakotvujících práva a svobody v hlavě šesté ústavy a v budoucnu zvláštní zákonná úprava jako například zákon č. 122/1920 Sb. z. a n. – jazykový zákon. Konečně §134 ústavy je ustanovením zakazujícím jakýkoliv způsob násilného odnárodňování, které mohlo být posouzeno jako jednání trestní.

4.3 Závěrem

Ústava z roku 1920 vycházela z myšlenek a klasických státoprávních doktrín, které zaznamenáváme na konci 19. století a počátku 20. století. Za jediný zdroj státní moci byl prohlášen lid, který ji uplatňuje prostřednictvím stanovených orgánů. Moci zákonodárná, výkonná a soudní byly rozděleny na principu Montesquieovy teorie trojčlennosti státní moci. V praxi ale měly značný význam i mimoústavní mocenské organizace typu Pětky nebo Hradu. Ve svém rozhodování na jednotlivá ustanovení ústavy odkazovala soudní i právní praxe. Byla zakotvena nedotknutelnost soukromého vlastnictví a poskytnuta soustava práv a svobod jedince. Této ústavě se dostávalo úcty nejenom v kruzích odborníků ale rovněž mezi občany, kteří v ní spatřovali nový základ demokratického uspořádání republiky.

„Ačkoliv byla ústava obviňována z toho, že je kompilací zahraničních vzorů – ústavy USA, francouzské, švýcarské, že neřeší všechny potřebné otázky a ponechává je ústavní praxi (kupř. vztah poslance a politické strany), že budovala československou republiku jako stát jednotný a nikoliv federaci či stát kantonální, že vycházela z principu jediného státního národa „československého“ a ponechávala národnostním menšinám sice široká práva jazyková a kulturní či školská, ale nikoliv

¹⁴⁸ Saint-Germainská smlouva In VESELÝ, Z. Dějiny českého státu v dokumentech. Praha: Nakladatelství Epoque. 2003. s. 282 - 285

*politickou autonomii, přece se ukázala jako ústava pevná a trvanlivá, osvědčila se jako základ demokratické existence Československa i v kritických letech fašistického ohrožení celé střední Evropy.*¹⁴⁹

¹⁴⁹ MALÝ, K. Rozchod s ústavně-právní kontinuitou a tradicí rakouské ústavnosti In Československá Ústava 1920 – devadesát let poté – sborník textů. Praha: CEP, 2010. s. 27

5 Vývoj ČSR do roku 1938

V této kapitole, jsem se rozhodla pro účely zpracování diplomové práce raději zaměřit na jednu oblast, která by mohla obsahu jedné kapitoly odpovídat v takovém rozsahu, aby čtenář porozuměl onomu vývoji a zároveň nebyl přehlčen informacemi. V oněch dvaceti letech se odehrála spousta významných událostí v historii našich dějin. Příkladem může být rozmanitý politický vývoj První republiky a vůbec vnitrostátní právní vývoj jako takový, z pohledu mezinárodního práva např. tzv. locarnské dohody z roku 1925, ženevský protokol či vývoj česko-německých vztahů.

Jelikož jsem skončila u výkladu věnující se ústavě, budu pokračovat v problematice recepce a uspořádání státní správy, konkrétně bude tato kapitola pojednávat o recepci veřejné správy, o župním zákonu z roku 1920, o tzv. organizačním zákonu z r. 1927 a nakonec o úpravě obecní samosprávy.

5.1 Vývoj veřejné správy

5.1.1 Recepce veřejné správy

Recepčním zákonem byla dne 28. října 1918 zajištěna kontinuita s rakouskou a uherskou správní organizací. Výslovně zde bylo stanoveno že „*veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti*“ a spolu s tím bylo konstatováno že „*veškeré úřady samosprávné, státní i obecní jsou podřízeny Národnímu výboru a prozatím úřadují a jednají dle dosavadních platných zákonů a nařízení.*“ Muselo však dojít k okamžitému konstituování orgánů ústřední státní správy. Proto Národní výbor zákonem č. 2/1918 zřídil 12 nejvyšších správních úřadů, později přejmenovaných na ministerstva. Současně byl uzákoněn Nejvyšší správní soud.¹⁵⁰

¹⁵⁰ SHELLE, K. Recepce veřejné správy a přijetí zákona o organizaci župních a okresních úřadů. In KADLECOVÁ, M. a kol. aut. Dějiny československého státu a práva (1918 – 1945). Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1992. s. 53 - 54

5.1.2 Župní zákon

Recepční normou byla převzata celá státní správa a územní samospráva. To přinášelo řadu problémů. Dosavadnímu rakouskému správnímu systému, který platil v česko-moravsko-slezské části státu, bylo vytýkáno, že je příliš finančně náročný a těžkopádný. Dvojkolejnost systému rovněž neprospěla. Proto započaly přípravy reformy státní správy, jejímž výsledkem se stal zákon č. 126/1920 Sb. o župních a okresních úřadech (župní zákon).¹⁵¹

Přestože byl přijat hladce, odborníci v dané věci znali jeho slabá místa. Zavedení župního zákona do praxe znamenalo rozsáhlé přípravné práce zejména na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Působnost zákona se nevztahovala na území hlavního města Prahy, jehož správa měla být upravena zvláštním předpisem. Zákon zaváděl tzv. župní úřady řízené ministerstvem vnitra, případně jiným ústředním úřadem. Území republiky župní zákon rozdělil na 21 žup, z toho 9 bylo v Čechách, 5 na Moravě, 1 ve Slezsku a Slovensko bylo rozděleno celkem na 6 žup. Na území Podkarpatské Rusi se zákon nevztahoval, což vyvolalo diskuzi. Zákonodárce se tak rozhodl, jelikož v době přijímání zákona nebyla zcela dořešena otázka autonomie tohoto území. V čele každé župy byl župan, tedy vládou jmenovaný státní úředník s právníkým vzděláním. Župní zastupitelstvo bylo voleno na 6 let a mělo 35 členů. Pokud měla župa více než 700 000 obyvatel, pak se na každých 20 000 dalších občanů volili noví zastupitelé. Na návrh Slovenska byla jedna třetina členů zastupitelstva jmenována vládou. Před nástupem do funkce skládal každý člen zastupitelstva slib věrnosti republice.¹⁵²

Mezi kompetence župního zastupitelstva patřilo oprávnění vydávat prováděcí předpisy k vládním nařízením, spravovat veřejný majetek a případně vydávat statuty institucí. Veškeré právní normy vzniklé na stole župního zastupitelstva podléhali kontrasignaci ministra vnitra. Dále plnilo zastupitelstvo roli poradního orgánu župana, disponovalo částečnou kontrolní pravomocí vůči okresním výborům a volilo přisedící do župních senátů, tedy orgánu soustavy správního soudnictví. Na druhou

¹⁵¹ SOUKUP, L. Správní a justiční soustava 1918 - 1938 In MALÝ, K. a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945, 3. přepr. vyd. Praha: Linde, 2003. s. 377

¹⁵² Tamtéž, s. 378 - 379

stranu zákon výslovně stanovil, že župnímu zastupitelstvu nepřísluší jednat v politických otázkách. Co je to politická otázka, ale nebylo nikde definováno, a tak mohl župan předsedající zastupitelstvu dle svého uvážení sám rozhodnout, co považuje za politickou záležitost a co nikoliv. Členové zastupitelstva měli možnost se proti jeho rozhodnutí odvolat k ministerstvu vnitra, které mělo ve svých rukách pravomoc zastupitelstvo před uplynutím volebního období rozpustit a následně povinnost do dvou měsíců vypsat nové volby.¹⁵³

Stálým orgánem zastupitelstva byl osmičlenný výbor, volený zastupitelstvem z jeho členů, který připravoval podklady k jednání, návrh finančního rozpočtu, dohlížel na řádné plnění rozhodnutí zastupitelstva, činnost župních komisí a zároveň i na okresy a obce. Povinností každé župy bylo zvolit finanční komisi, které předsedal župan. Dále zákon umožňoval utvoření tzv. župních svazů a to na území Čech, Moravy, Slezska a na Slovensku. Tyto svazy mohly za účelem společného hospodaření nebo spravování požádat ministerstvo vnitra o jejich sloučení. Orgány župních svazů měly být: zemský župní sbor, zemský svazový výbor a konečně zemský svazový dozorčí výbor. Rozložení svazů signalizuje určitou snahu o zachování zemského uspořádání, jež prosadila národnědemokratická a lidová strana. Každá župa se dále dělila na okresy, v jejichž čele byl okresní úřad. Na Slovensku nabyl župní zákon účinnosti 1. ledna 1923, v českých zemích byla jeho účinnost stále odsouvána a nakonec zde nebyl nikdy realizován.¹⁵⁴

5.1.3 Organizační zákon

Ke sjednocení státní správy v první polovině dvacátých let nedošlo a župní zákon k tomu nijak nepřispěl, ba naopak. Ze správního dualismu převzatého z habsburské monarchie se vytvořily díky župnímu zákonu systémy tři – v českých zemích, na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Není se tedy čemu divit, že vláda usilovala o reformu, která by sjednotila správní systém na celém území republiky. Roku 1927 byl jako výsledek jednání přijat zákon č. 125/1927 Sb. o organizaci

¹⁵³ SOUKUP, L. Správní a justiční soustava 1918 - 1938 In MALÝ, K. a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945, 3. přepr. vyd. Praha: Linde, 2003. s. 379 - 380

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 380 - 381

politické správy, spíše známý pod označením „organizační zákon“, který byl schválen jako novela župního zákona. Zřízení žup ovšem negoval a naopak obnovil zemský princip organizace státní správy. Existovaly tedy země Česká, Moravskoslezská, Slovenská a země Podkarpatská se sídelními městy v Praze, Brně, Bratislavě a Užhorodu. V čele zemské jednoty stál zemský prezident, kterého do funkce jmenoval prezident republiky. Odpovědný byl však ministru vnitra.¹⁵⁵

V každé zemi bylo zřízeno zemské zastupitelstvo, které mělo v Čechách na 120 členů, na Moravě a ve Slezsku 60 členů, na Slovensku 54 a na Podkarpatské Rusi 18 členů, přičemž dvě třetiny těchto členů byly voleny a jedna třetina byla jmenována vládou. Ta vybírala zastoupení mezi odborníky. Autorem myšlenky jmenování odborníků byl Karel Kramář, který zdůvodnil potřebu odborníků zájmem obyvatel na spolupůsobení těchto členů v otázkách právních, finančních, sociálních, národohospodářských aj. Funkční období členů v zastupitelstvech bylo šestileté. Aktivní volební právo bylo stanoveno na 24 let a bylo podmíněno jedním rokem pobytu v příslušné zemi, zatímco pasivní právo bylo stanoveno na 30 let a bylo podmíněno dvěma lety pobytu. Mandát člena zastupitelstva mohl zaniknout jeho vzdáním se, v případě nesplnění povinnosti vyloučením, rozpuštěním zemského zastupitelstva, tím, že vznikla nebo vyšla najevo skutečnost dosud neznámá, pro kterou by tento člen původně ani nemohl být zvolen, a konečně přestal by být tento člen příslušníkem politické strany, z jejíž kandidátní listiny vzešel. Smrt jako důvod zániku funkce byla považována za samozřejmost. V případě vyloučení člena rozhodoval volební soud nebo vláda dle toho, zda byl dotčený do své funkce zvolen či jmenován. Jednání zastupitelstva se mohli účastnit i úředníci určení zemským prezidentem, avšak právo hlasovat měl jen ten, který byl zpravodaj.¹⁵⁶

Ze svého středu volilo zemské zastupitelstvo zemský výbor a to po 12 členech ze všech zemí kromě Podkarpatské Rusi, kde měl zemský výbor členů 6. Vždycky se jednalo o členy volené. V čele výboru stál zemský prezident, jenž určoval, kteří z úředníků se mohou účastnit jednání výboru. Zemský prezident byl

¹⁵⁵ SHELLE, K. Recepce veřejné správy a přijetí zákona o organizaci župních a okresních úřadů. In KADLECOVÁ, M. a kol. aut. Dějiny československého státu a práva (1918 – 1945). Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1992. s. 58 - 59

¹⁵⁶ Tamtéž

předsedou zemského zastupitelstva a stál i v čele zemského úřadu. Měl tudíž velmi významné a vlivné postavení a mohl ovlivňovat činnost zemského zastupitelstva. Schůze byly veřejné a konaly se tehdy, pokud to zemský prezident uznal za vhodné, nejméně však jednou za měsíc. Co se týče zemského úřadu, pak právě jemu byly podřízeny okresní úřady, nad kterými vykonával dohled. Dalšími podřízenými orgány byly státní policejní úřady, které musely pravidelně zasílat zprávy o své činnosti prezidiu zemského úřadu. Zemský úřad představoval pro ministerstvo vnitra spojovací článek mezi nižšími správními orgány a ministerstvy.¹⁵⁷

Mezi nižší správní jednotky patřila tzv. okresní hejtmanství, v jejichž čele stál okresní hejtman neboli náčelník, který byl předsedou okresního zastupitelstva a zároveň přednostou okresního úřadu. Do své funkce byl jmenován ministrem vnitra na návrh zemského prezidenta. Hlavními pravomocemi okresního hejtmana bylo zastupovat okres navenek, podepisovat všechny dokumenty jménem okresu a vykonávat usnesení okresního zastupitelstva a výboru. Okresní zastupitelstva představovala samosprávu v okresech, jejichž fungování bylo založeno na stejných principech jako u zastupitelstev zemských, tedy dvě třetiny jeho členů byly voleny a jedna třetina byla jmenována ministrem vnitra. Celkový počet zástupců v zastupitelstvu byl dán poměrem k celkovému počtu obyvatel v daném okrese. I zde, na okresní úrovni, existoval výbor, který byl volen okresním zastupitelstvem. Měl osm členů a jeho hlavní činností bylo připravovat program jednání pro zastupitelstvo a vykonávat dohled nad obcemi, zejména schvalovat usnesení zastupitelstev i s rozpočtem obce.¹⁵⁸

¹⁵⁷ SHELLE, K. Recepce veřejné správy a přijetí zákona o organizaci župních a okresních úřadů. In KADLECOVÁ, M. a kol. aut. Dějiny československého státu a práva (1918 – 1945). Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1992. s. 60

¹⁵⁸ VOJÁČEK, L., SHELLE, K., KNOLL, V. České právní dějiny. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. s. 316

5.1.4 Obecní samospráva

Obecní samospráva byla nejnižší složkou státní správy. Stejně jako výše zmíněná státní správa i ona byla recepčním zákonem převzata z dob monarchie. I zde se ozývaly hlasy volající po zrušení dvojkolejnosti obecní samosprávy a po reformě. Nutno zmínit, že v době války byla samospráva fakticky likvidována a na její místo byly jmenovány komise či výbory. Hned po vzniku Československé republiky započala jednání zákonodárního sboru, jehož výsledkem bylo přijetí volebního řádu do obcí¹⁵⁹ a novely obecního zřízení¹⁶⁰. Tato novela např. zrušila nařízení o zastoupení virilistů a také ustanovení o zvláštním postavení velkostatků v obcích moravského obecního zřízení. Ustanovení o inkompatibilitě zabraňovalo členům obecních orgánů účastnit se na dodávkách a pracích, která zadávala obec. Zároveň bylo členům zastupitelstva zakázáno hlasovat ve věcech, ve kterých by mohla mít soukromý zájem jejich rodina, akciová společnost či on sám. Všechna tato opatření měla zamezit korupci. Novelou obecní samosprávy však zdaleka nebyly vyřešeny všechny problémy, které se zde nacházely. Novela měla představovat pouze provizorní opatření, které nakonec platilo, až na několik dílčích změn, po celou dobu První republiky.¹⁶¹

Co se týče samotných obyvatel obce, volební právo bylo přiznáno těm, kteří měli v obci alespoň tříměsíční pobyt. Volebního práva mohl být občan zbaven pouze na základě zákona nebo rozhodnutím soudu. Podmínkou pasivního volebního práva bylo dosažení věku 26 let a minimálně roční pobyt v dané obci. Zákon stanovil povinnost každému volit a v případě zvolení do funkce povinnost ji přijmout. Výjimky byly stanoveny zákonem. Z volební účasti byli osvobozeni lidé nad 70 let, nemocní, nebo ti, jež byli vzdáleni místu svého bydliště, a z povinnosti přijmout funkci v případě zvolení do obecního orgánu byli osvobozeni rovněž osoby starší 70

¹⁵⁹ Zákon č. 75/1919 Sb. zde de 31. ledna 1919, kterým vydává se řád volební v obcích republiky Československé

¹⁶⁰ Zákon č. 76/1919 Sb. ze dne 7. února 1919, kterým se mění a doplňují některá ustanovení dosavadních obecních zřízení a městských statutů v Československé republice (Novela k obecním zřízením)

¹⁶¹ VOJÁČEK, L., SHELLE, K., KNOLL, V. České právní dějiny. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. s. 317

let, vojáci z povolání nebo ženy. První volební období mělo trvat tři toky a další čtyři.¹⁶²

Další důležitou změnu do právní úpravy obecní samosprávy přinesla finanční novela¹⁶³, která upravovala hospodaření obcí a např. vymezila vznik a postavení finančních komisí. V roce 1927 na ní navazovala tzv. druhá finanční novela¹⁶⁴, jejíž stěžejní otázkou bylo utužení nepřímé závislosti samosprávných celků na politické správě skrz finanční hospodaření obcí. Přes veškeré snahy zákonodárců se situace obecních samospráv nelepšila. Ani třetí finanční novela¹⁶⁵, která rušila některá ustanovení druhé finanční novely, řešení nepřinesla. Za nejvýznamnější změnu zasahující do obecní samosprávy považujeme ustanovení upravující volby, respektive volební řád do obcí obsažený v zákoně č. 122/1933, kde bylo volební období obecního zastupitelstva prodlouženo na 6 let, a starosta byl uznán za státní orgán.¹⁶⁶

Kapitolu vývoj ČSR do r. 1938 bych uzavřela komentářem prvního československého prezidenta T. G. Masaryka, který se k tehdejší situaci u příležitosti svého třetího zvolení do funkce, vyjádřil v květnu 1927 následovně:

„ Jsou položeny základy a budova je zhruba postavena; teď běží dokončení stavby a vhodné a praktické zařízení vnitřní. Po stádiu politiky více extenzivní nastává nám doba politické intenzivnosti. Demokratická republika musí k tomu konci harmonicky spojit všechny občany, ať se různíme náboženstvím a názory světovými, ať náležíme k různým národům a stranám – všichni se musíme spojit ke spolupráci. Demokratický stát má své přední oprávnění v uznání svého vlastního občanstva, musí každým slušným a uvědomělým občanem být chtěn.

¹⁶² SHELLE, K. Organizace obecní samosprávy In KADLECOVÁ, M. a kol. aut. Dějiny československého státu a práva (1918 – 1945). Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1992. s. 62

¹⁶³ Zákon č. 329/1921 Sb. ze dne 12. srpna 1921 o přechodné úpravě finančního hospodářství obcí a měst s právem municipálním

¹⁶⁴ Zákon č. 77/1927 Sb. ze dne 15. června 1927 o nové úpravě finančního hospodářství svazků územní samosprávy

¹⁶⁵ Zákon č. 169/1930 Sb. ze dne 27. listopadu 1930 kterým se mění a doplňuje zákon ze dne 15. června, č. 77 Sb. z. a n., o nové úpravě finančního hospodářství svazů územní samosprávy

¹⁶⁶ VOJÁČEK, L., SHELLE, K., KNOLL, V. České právní dějiny. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. s. 317

Poválečný stav společnosti a jeho značné nedostatky vyžadovaly si velmi často práci kvapnou a rozhodnutí rychlé. Dělali jsme chyby, ale chybami se i v politice učí. Hlavní věcí je i v politice, jak to Komenský řekl, být „mužem touhy“: v demokracii občané nesmí se oddávat lhostejnosti k životu veřejnému. Touha po politické tvořivosti, touha po pravém blahu lidu nedá rozbíjet svárům osobním, úzce stranickým, a bojům malicherným.“¹⁶⁷

Dvacátá léta na české politické scéně byla přepolitizována. Mladičká republika potřebovala čas pro rozvoj demokracie. Mezinárodní události a okolnosti se však začínaly vyvíjet směrem, který jen stěží mohl někdo předurčit.

¹⁶⁷ MASARYK, T. G. Cesta demokracie In KVAČEK, R. Republika československá – úsilí o demokracii In PÁNEK, J. a kol. Idea českého státu v proměnách staletí. Praha: Lidové noviny, 2008. s. 172

6 Mnichovský diktát a jeho důsledky

Třicátá léta v Evropě můžeme charakterizovat jako období, kdy vrcholila světová hospodářská krize, rostla míra nezaměstnanosti, propukaly sociální nepokoje, stávky a docházelo ke ztrátě životních perspektiv. Všechny tyto aspekty přispěly k nárůstu radikalizace. Roku 1933 jmenoval německý prezident Hindenberg Adolfa Hitlera říšským kancléřem. Rok poté proběhla tzv. noc dlouhých nožů, vzniklo gestapo a roku 1935 vydal A. Hitler Norimberské zákony. Mezitím ve Španělsku vznikla fašistická strana Falanga pod vedením generála Franca, který zahájil protivládní povstání, jež vedlo k občasně válce. V Itálii se moci ujal Benito Mussolini a Rusko čelilo stalinskému teroru. Prezidentského úřadu se v Československu ujal roku 1935 Edward Beneš, jehož politická rozhodnutí jsou dodnes tématem rozborů a spekulací. Spojené státy americké vedly tzv. politiku izolacionismu a Velká Británie tzv. politiku appeasementu, která, jak se ukázalo, válce světového rozsahu zabránit nedokázala. V této meziválečné atmosféře došlo v noci z 29. na 30. září roku 1938 k podpisu mnichovské dohody, která znamenala zánik naší státnosti. Tuto kapitolu bych uvedla přímým svědectvím z onoho osudného dne, která v čtenáři navodí atmosféru tehdejší doby a situace, načež se vrátím k událostem, které Mnichovu předcházely, abych následně kapitolu ukončila vyličením důvodů právní neplatnosti tohoto diktátu.

Diplomat Hubert Masařík (1896 – 1982) zaznamenal, jakým způsobem se o výsledku této konference následující ráno dozvěděla v Mnichově československá delegace: „*V jednu hodinu třicet byli jsme zavoláni do konferenčního pokoje, kde byli Neville Chamberlain, Daladier, sir Horace Wilson, Léger, Gwatkin, Mastný a já. Nálada tíživá, chvíle rozsudku. Francouzi zřejmě zaraženi a vědomi toho, co to znamená pro francouzský prestiž. Chamberlain krátkým úvodem se zmínil o právě domluvené dohodě a dal vyslanci Mastnému přečíst nahlas text dohody. [...]*

Zatímco vyslanec Mastný mluvil s Chamberlainem o menších detailech (Chamberlain neustále zíval bez rozpaků), ptal jsem se Daladiera a Légera, zda očekávají nějaké vyjádření nebo odpověď na předloženou nám dohodu. Daladier – zřejmě v rozpacích – neodpovídal, zato Léger s poznámkou, že čtyři státníci neměli

mnoho času, řekl výslovně, že žádné naší odpovědi už neočekávají, že to považují ovšem za přijato. [...]

Situace se stávala skutečně již tíživou pro všechny přítomné, nám bylo dostatečně brutálně vysvětleno, a to Francouzem, že je to rozsudek bez odvolání a možnosti oprav, Chamberlain dával zřetelně najevo svou únavu; text byl přečten, byla nám odevzdána druhá, lehce opravená mapa, my se rozloučili a šli. Československá republika v hranicích z roku 1918 přestala existovat.“¹⁶⁸

6.1 Předvečer mnichovské zrady

Abychom lépe porozuměli problematice mnichovské dohody, musíme se vrátit k událostem, jež jí předcházely. V polovině 30. let bylo zřejmé, že Společnost národů selhává a není schopna dostát svým povinnostem zejména ve věci, jakou byla garance kolektivní bezpečnosti hlavně malých států. Velká Británie v čele s premiérem Nevillem Chamberlainem vedla svou politiku appeasementu, která, jak se později projevilo, fakticky znamenala přikývnutí na všechny Hitlerovy požadavky. Remilitarizací Porýní německými vojsky roku 1936 byl porušen versailleský mírový systém a Francie se pomalu ale jistě začala stavět víc a víc do defensivy. Hospodářská síla Německa rostla a spolu s ní i jeho ambice. Německo se stalo ústředním problémem československé zahraniční politiky, která byla zejména v rukách Edwarda Beneše.

V meziválečné době se hlavním spojencem Československa stala Francie, s kterou jsme 25. ledna 1924 podepsali „*Karte d'Aliance et d'Amitie*“, tedy Smlouvu o spojenectví a přátelství skládající se z osmi článků. 1. 7. 1935 byla uzavřena další smlouva, a to dohoda o spolupráci československých a francouzských armád v oblasti letectva, jejichž zástupci se shledávali i v roce 1938 v Paříži či v Praze. Francie tak na jednu stranu sice potvrzovala závazky vůči Československu, na druhou stranu od roku 1937 brala větší a větší ohledy na Londýn.

¹⁶⁸ MASARÍK, H. O pobytu československé delegace v Mnichovu a o předání textu tzv. mnichovské dohody. Záznam z 30. Zář 1938, 4:00 hod. In KVAČEK, R. Republika československá – úsilí o demokracii In PÁNEK, J. a kol. Idea českého státu v proměnách staletí. Praha: Lidové noviny, 2008. s. 173 - 174

„Československo se dostalo ve vztahu k západoevropským velmocím do postavení spíše manipulovaného objektu a ve své středoevropské politice téměř do izolace.“¹⁶⁹

Co se týče Malé dohody¹⁷⁰, pak schůze těchto členských států probíhaly od 20. let minimálně jednou ročně a bylo na nich vypracováno dohromady 19 různých variant společného postupu členských armád. Jak se ale ukázalo, zájmy jednotlivých států se začaly ubírat jiným směrem, což vedlo v „hodině“ Mnichova k absenci jakékoliv podpory. Jedinou výjimkou bylo Rumunsko, které připravovalo v polovině září 1938 mobilizaci armády na naši pomoc. Mezi další významné smlouvy, které byly uzavřeny před druhou světovou válkou, patřila francouzsko-sovětská smlouva o přátelství a vzájemné pomoci, na níž navázala téhož roku smlouva o vzájemné pomoci mezi ČSR a SSSR. Na tato ujednání se snesla kritika ze strany Německa a A. Hitler dokonce prohlásil, že tím došlo k ohrožení světového míru a k pronikání bolševismu do Evropy. Zjevným problémem v případě pomoci Rudé armády byla otázka její proveditelnosti, která byla možná pouze přes Polsko nebo Rumunsko, přičemž Polsko tuto variantu kategoricky odmítalo. K československo-sovětské smlouvě byl zanedlouho připojen protokol, v jehož bodu II stálo: *„Obě vlády zároveň uznávají, že závazky vzájemné pomoci budou mezi nimi účinné jen potud, pokud tu budou podmínky předvídatelné touto smlouvou, a pokud bude oběti útoku poskytnuta pomoc ze strany Francie.“* Díky výše zmíněným smlouvám byl z počátku především E. Beneš přesvědčen, že se Francie nebude dovolávat pouze Anglie, ale že bude moci spolupracovat se sovětskou stranou a Československo s nimi. Roku 1938 však své mínění přehodnotil, když prohlásil československo-sovětský pakt za *„zbytek uplynulé doby“*. Důležité je zmínit, že ani jedna ze smluv nebyla nikdy doplněna vojenskou dohodou.¹⁷¹

¹⁶⁹ ČAPKA, F., LUNOREVÁ, J. Tragédie mnichovské dohody: skutečná fakta a odhalené mýty. Brno: Computer Press, 2011. s. 14 – 15

¹⁷⁰ Malá dohoda bylo vojensko-politické spojení v letech 1921 – 1939 složené z Československa, Jugoslávie a Rumunska, podporované Francií, jehož cílem bylo udržet pořádek ve střední a jihovýchodní Evropě, zabránit obnově Rakouska-Uherska, anšlusu Rakouska a čelit maďarským snahám o revizi trianonského míru.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 16 - 19

Dalšími mezinárodními ujednáními, která ovlivnila mezinárodní dění v meziválečné době, jsou tzv. locarnské dohody a Briand-Kelloggův pakt. Locarnské dohody byly podepsány v říjnu 1925 na konferenci, které se účastnilo Německo, Belgie, Francie, Velká Británie, Itálie, Polsko a Československo. Tyto dohody měly zaručit zachování územních hranic tak, jak byly vymezeny versailleskou mírovou smlouvou. Příští snahou o zabezpečení míru v Evropě byl Briand-Kelloggův pakt, přijatý v srpnu roku 1928, který připravila Francie spolu se Spojenými státy americkými, a jehož signatářem bylo i tehdejší Československo. Členské státy se zde vzdávaly války jakožto prostředku své politiky. Háček tkvěl v tom, že zde nebyly stanoveny žádné závazky a tudíž nemohl tento pakt zaručit ani bezpečnost Československa.¹⁷²

Již od poloviny 30. let existovaly plány (tzv. Fall Grün) na zabránění pohraničního území ČSR jakožto přípravná fáze k likvidaci samostatné republiky. 12. března 1938 došlo k anšlusu Rakouska, na což žádná z mocností a ani Společnost národů aktivně nezareagovala. Významnou roli sehrála v Československu Sudetoněmecká strana (SdP), která se snažila poukazovat na údajný útisk německé menšiny u nás žijící. Počátkem dubna byla zahájena série jednání stran SdP a československé vlády, která byla ovšem připravena ze strany zástupců německé menšiny tak, aby nikdy nemohlo dojít ke shodě. 24. dubna 1938 byly vládě předloženy tzv. karlovarské požadavky¹⁷³. Pro právní demokratický stát byly ovšem zcela nepřijatelné. Ostatně to bylo i cílem SdP. V průběhu dalších jednání totiž vláda nakonec jejich požadavky akceptovala, když postupně předložila čtyři návrhy na řešení situace, z nichž ten poslední de facto přistupoval na požadavky z Karlových Varů. Heinleinovci¹⁷⁴ toto jednání počátkem září opustili. Zcela zjevně tím poukázali na to, že neměli žádný zájem dospět ke shodě. Za těchto okolností souhlasila vláda s britským návrhem vyslat do ČSR lorda Runcimana, který měl být nezávislým zprostředkovatelem mezi naší vládou a německou menšinou. Skutečnosti však ukázaly, že tento vyslanec nebyl nejlépe informován. Navíc své poznatky čerpal

¹⁷² VOJÁČEK, L., SHELLE, K., KNOLL, V. České právní dějiny. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. s. 325

¹⁷³ Osm požadavků Heinleinovy SdP vůči československé vládě. Požadovaly zejm. vytvoření ohraničeného německého území v rámci ČSR, jeho samosprávu, uznání německé národní skupiny v ČSR za právnickou osobu a svobodu pro nacistickou propagandu.

¹⁷⁴ Jedná se o neformální označení pro SdP

hlavně u zástupců SdP. Na závěr své mise doporučil naší vládě odstoupit Německu pohraničí. 12. září v Norimberku vystoupil A. Hitler s projevem, v němž přislíbil zajištění svých práv německým občanům v Sudetech všemi způsoby. 13. září vyhlásila vláda v některých částech pohraničí stanné právo a o tři dny později byla činnost SdP zakázána.¹⁷⁵

6.2 Trpký osud se naplňuje

Situace v září 1938 se v pohraničí nadále komplikovala. Německá politika stupňovala svou negativní propagandu. V oficiálním deníku *Völkischer Beobachter* se objevovaly články typu „*Strašlivá zvěrstva českých banditů a vrahů, Vrazi bez masky nebo Marxistické židovstvo*“. Na poli mezinárodní diplomacie pokračovala nadále jednání o osudu Československa. 15. září se Chamberlain sešel v Berchtesgarden s Hitlerem, který požadoval připojení těch pohraničních částí ČSR, kde se nacházelo více než 50% německého obyvatelstva. Po poradě se zástupci Francie návrh přijal, načež obdržela naše vláda ultimativní notu požadující souhlas s odstoupením výše zmíněného území. To vláda odmítla s tím, že „*by se to rovnalo dobrovolnému a úplnému zmrzačení státu...a Československo by dříve nebo později upadlo pod úplný vliv Německa*“. Reakce na toto odmítnutí se nesla v duchu dalšího ultimáta s tím, že za případný válečný konflikt ponese ČSR odpovědnost. 19. září se E. Beneš obrátil s žádostí o pomoc na Sovětský svaz, který byl ochoten přijít na pomoc pouze za podmínky, že do války vstoupí také Francie nebo se do ní zapojí Společnost národů.¹⁷⁶

Na základě stále se stupňujícího nátlaku ze strany mocností se československá delegace dne 21. září rozhodla dané ultimátum přijmout. To vyvolalo demonstrace a nesouhlas s přijetím ponižujících podmínek pro náš národ. 22. září se konala před Rudolfinem manifestace, které se zúčastnilo na čtvrt milionu lidí. Naději v lidu vzbudilo jmenování úřednické vlády v čele s generálem Janem Syrovým. Petiční výbor „*Věrní zůstaneme*“ žádal prezidenta, aby se země obrátila

¹⁷⁵ MATES, P. Mnichovská dohoda In KADLECOVÁ, M. a kol. aut. Dějiny československého státu a práva (1918 – 1945). Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1992. s. 92 - 94

¹⁷⁶ ČAPKA, F., LUNOREVÁ, J. Tragédie mnichovské dohody: skutečná fakta a odhalené mýty. Brno: Computer Press, 2011. s. 94 - 100

o pomoc na Společnost národů sídlící v Ženevě. Další schůzka Hitlera s Chamberlainem se konala v Bad Godesbergu ve dnech 22. – 23. září, kde se měl původně projednávat způsob připojení pohraničního území. A. Hitler ale přišel s dalším stupňováním svých požadavků, které sepsal do tzv. godesberského memoranda. Konkrétně se jednalo o další územní požadavky, jež vzneslo Polsko a Maďarsko, stažení československého vojska, policie, četnictva a finanční stráže z pohraničních oblastí, a to do 1. října. Tyto návrhy už přijaty Chamberlainem nebyly a československé vládě bylo umožněné vyhlásit všeobecnou mobilizaci. Stalo se tak večer 23. září. Následující den vyhlásila částečnou mobilizaci i Francie a nechala se slyšet, že v případě napadení Československa splní svůj závazek a přijde na pomoc. 27. září byly částečně mobilizovány britské námořní síly.¹⁷⁷

Mobilizace probíhala v ČSR úspěšně a rychle. Předpokládalo se, že naše armáda bude moci čelit nepříteli dva až tři měsíce, a že mezitím zahájí svou ofenzivu Francie. V každém větším a vojensky strategickém městě byla do dvou hodin uvedena v pohotovost protiletectká obrana. 28. září měla naše země ve zbrani více než milion mužů. Odhodlání národa bojovat bylo dva dny po vypuknutí mobilizace tlumočeno prezidentovi Benešovi. Ten odpověděl následovně: *„Já nejsem jen vrchním velitelem armády, já jsem také prezidentem a politickým exponentem národa jako celku. Já nemohu brát v úvahu jen to, co cítí lid a armáda. Já musím vidět celou naši situaci vnitřní a mezinárodní... Především se mýlíte, že by se Anglie a Francie k nám připojili, půjdeme do války sami. Řekli mi to opětovně ústně i písemně, úředně a ultimativně už dne 21. září, a vše, co od té doby podnikli, toto jejich rozhodnutí jen zesílilo. Nedělám si o tom žádných iluzí. Je faktem, že nás ve věci našich smíšených krajů definitivně opustili už před zářijovou krizí a že Francie své smlouvy nyní už neplní... Bylo by ode mne lehkomyšlné, kdybych chtěl vésti národ na jatka v této chvíli v izolované válce.“*¹⁷⁸

25. září Syrového vláda godesberské memorandum odmítla a vyslovila souhlas s odstoupením území dle jednání z Berchtesgadenu. Bylo přijato „menší zlo“. Stanovisko vlády vyjádřil ve svém dopise Chamberlainovi Jan Masaryk

¹⁷⁷ ČAPKA, F., LUNOREVÁ, J. Tragédie mnichovské dohody: skutečná fakta a odhalené mýty. Brno: Computer Press, 2011. s. 100 - 103

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 104 - 105

následovně: „(...) má vláda prostudovala nyní tento dokument i mapu. Je to ve skutečnosti ultimátum, jaké se dává potaženému národu, a nikoliv návrh suverénnímu státu, který dokázal nejvyšší možnou ochotu přinést oběť v zájmu celosvětového míru. Ani nejmenší stopy ochoty neprokázala dosud vláda pana Hitlera. Má vláda užasla nad obsahem memoranda. Jeho návrhy přesahují daleko to, k čemu jsme dali souhlas při tzv. anglo-francouzském plánu. Zbavují nás všech záruk naší národní existence. Máme se vzdát velkých částí svých pečlivě připravených opevnění a pustit německé armády hluboko do své země dříve, než bude s to zorganizovat obranu na novém podkladě, nebo učinit jiná opatření k obraně. Naše národní a hospodářská nezávislost by automaticky zanikla přijetím návrhů pana Hitlera. Celý proces přemístění obyvatelstva se má změnit v panický útěk těch, kteří se nehodlají smířit s německým nacistickým režimem. Budou muset opustit své domovy, nemajíce dokonce ani práva vzít s sebou i jen svůj osobní majetek, nebo pokud jde o rolníky, svůj dobytek. Má vláda žádá, abych prohlásil co nejslavnostněji, že požadavky pana Hitlera v jejich nynější formě jsou pro mou vládu naprosto a bezpodmínečně nepřijatelné. Proti těmto novým a krutým požadavkům pokládá má vláda za svou povinnost postavit se na svrchovaný odpor a my tak s boží pomocí učiníme. Národ svatého Václava, Jana Husa a Tomáše Masaryka nebude národem otroků... spoléháme na obě západní demokracie, jejichž přáním jsme vyhovovali – často proti svému vlastnímu přesvědčení – aby při nás stály v hodině zkoušky.“¹⁷⁹

27. září sdělil Hitler Chamberlainovi, že „možnost rozpoutání všeobecné války“ hledají jen Češi, zatímco on je ochoten řešit situaci politicky. Chamberlain nabyl dojmu, že Hitler může být uspokojen mírovou cestou. To se Hitlerovi náramně hodilo. Po ukončení jednání v Brechtesgadenu prohlásil: „Jestliže Češi odmítnou, pak se otevře cesta k invazi: jestliže ustoupí, pak samotné Československo přijde na řadu později, například příští jaro. Je vhodné provést první fázi – Sudety-po dobrém.“ Dne 26. září navrhoval Chamberlain konání mezinárodní konference za účasti Německa, Československa a dalších mocností s tím, že arbitrem by byl F. Roosevelt. Situace se v té době ovšem neustále měnila.¹⁸⁰

¹⁷⁹ ČAPKA, F., LUNOREVÁ, J. Tragédie mnichovské dohody: skutečná fakta a odhalené mýty. Brno: Computer Press, 2011. s. 105

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 106

I názor veřejnosti ve Velké Británii procházel časem obměnou. Poslední průzkum z 22. září ukázal, že za politikou Chamberlaina nadále stojí jenom 22% občanů, z nichž pouhých 10% bylo pro mír za každou cenu. 40% respondentů považovalo jeho politiku za špatnou a 28% zůstávalo nerozhodných. Přesto se postoj nejvyšších představitelů nezměnil. Přijetí návrhů Hitlera se pro ně jevilo stále jako lepší řešení než válka. 27. září ve večerních hodinách pronesl britský premiér svůj rozhlasový projev: *„Jak hrůzné, fantastické, neuvěřitelné je, že i my tady bychom měli kopat zákopy a zkoušet si plynové masky kvůli sporu ve vzdálené zemi lidmi, o nichž nic nevíme... Jakkoliv moc můžeme sympatizovat s malým národem čelícím velkému a mocnému sousedovi, nemůžeme za žádných okolností nechat zaplést celou Britskou říši do války jen kvůli němu. Jestliže musíme bojovat, musí to být kvůli důležitějším otázkám, než je tato... Válka je věc, které se bojíme, a musíme si být jisti, dříve než do ní vstoupíme, že v sázce jsou skutečně tak významné otázky, že riskovat vše pro jejich obranu, když všechny důsledky jsou zváženy, je neodvolatelné.“* V řadách britských politiků bychom však našli i premiérovi oponenty. Např. Duff Cooper byl opětovně proti: *„Jestliže nyní Čechy opustíme nebo jim dokonce doporučíme, aby se vzdali, proviníme se jednou z největších zrad v historii.“* Podle Halifaxe pak nebylo možné *„československou vládu nutit k něčemu, o čemž jsme přesvědčeni, že je špatné.“*¹⁸¹

6.3 Mnichovský diktát a jeho neplatnost

29. 9. 1938 se na konferenci v Mnichově sešli zástupci Německa, Itálie, Francie a Anglie. Jednání, ke kterému nebylo Československo přizváno, skončilo kolem druhé hodiny ranní 30. 9. 1938, kdy mnichovský diktát stvrdili svými podpisy Hitler, Mussolini, Daladier a Chamberlain.

Tímto byly pohraniční oblasti osídlené převážně německým obyvatelstvem přikázány Německu a pro ostatní Němce žijící ve vnitrozemí bylo vyhlášeno opční právo. V preambuli bylo odkázáno na předchozí ujednání z 19. září, kde bylo

¹⁸¹ HERANOVÁ, M. Diplomatická jednání před mnichovskou konferencí 1938. čas. Historický obzor, č. 3/4 2006, Státní pedagogické nakladatelství Praha, s. 88 - 91

upravena otázka odstoupení sudetoněmeckého území a uvedeno, že jsou signatářské strany domluveny na podmínkách a způsobu provedení. Vyklizení území mělo proběhnout od 1. do 10. října s tím, že nesmělo být zničeno žádné zařízení. Dále měl být podle mnichovského diktátu vytvořen mezinárodní výbor složený ze zástupců signatářských států a ČSR, jež měl určit další území, která měla německá vojska obsadit do 10. října. Právě tento vzniklý výbor měl za úkol stanovit podmínky vyklizení, určit konečné hranice a rozsah území, na kterém by se konal plebiscit. Československá vláda měla v případě projevení zájmu propustit všechny sudetské Němce ze svých policejních a vojenských jednotek a dále propustit německé vězně odpykávající si trest za politické delikty. Byla zde i výzva směřována na naši vládu k uspokojení územních požadavků Maďarska a Polska. Den po mnichovské konferenci byl tento diktát přijat československou vládou.¹⁸²

Z hlediska právního je mnichovský diktát neplatný od samého počátku, a to jak z důvodů mezinárodního, tak i z důvodů vnitrostátního práva. Dle obecných zásad všech demokratických států a hlavně dle norem mezinárodního práva jsou smlouvy uzavřené v neprospěch třetí strany absolutně neplatné. Jen připomínám, že zástupci ČSR nebyli přítomni ani samotné konferenci, natož podpisu smlouvy z ní vzešlé. Mnichovský diktát byl československou vládou přijat pod nátlakem a pod pohrůžkou síly, tedy s absencí svobodného projevu vůle. V případě A. Hitlera nebyla splněna ani podmínka shody vůle s projevem, jelikož už v momentě podpisu byl rozhodnut tuto smlouvu nedodržet. Byly porušeny locarnské dohody z roku 1925, Briand-Kellogův pakt z roku 1928, československo-německá arbitrážní smlouva z roku 1925 a základní stavební kameny Společnosti národů, jejíž členové byli povinni hájit územní celistvost a politickou nezávislost ohroženého člena Společnosti. Z pohledu vnitrostátního dovozujeme neplatnost ze zjevného porušení ústavy, konkrétně §3 odst. 1, §64 odst. 1 a čl. 1 uvozovacího zákona, kdy jsou územní změny republiky možné pouze ústavním zákonem, který samozřejmě vydán nebyl a navíc se ani nesešlo Národní shromáždění. Mnichovský diktát přijal pouze prezident a vláda. Ladislav Rašín adresoval 30. září panu prezidentovi následující slova: „*Promiňte, pane prezidente, že s vámi nesouhlasíme. Na tomto hradě vládli*

¹⁸² VOJÁČEK, L., SHELLE, K., KNOLL, V. České právní dějiny. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. s. 337

*čeští králové samostatnému státu a určovali často dějiny Evropy. Zde na tomto hradě se nikdy neustupovalo. Měli jsme se bránit. Ustoupili jsme sami. Příští generace nás odsoudí, že jsme bez boje odevzdali své kraje. V čem má národ vidět sílu a v co má věřit, když jsme mu vzali armádu, která bez výstřelu opustí pozice? K cizí zbabělosti připojujeme zbabělost vlastní. Je pravda, že jiní nás zradili, ale my zrazujeme sami sebe.*¹⁸³

Toto pojednání o vývoji československé státnosti bych ukončila vyličením postupného uznání neplatnosti mnichovského diktátu všemi jejími signatářskými stranami. Na onom „oduznání“ začal okamžitě pracovat E. Beneš v londýnském exilu, kde se zároveň snažil obnovit svou prezidentskou funkci a hlavně se pokoušel přesvědčit velmoci o tom, že Československo bylo ve válečném stavu s Německem již od září 1938, tedy rok před vypuknutím druhé světové války. K vytvoření skutečné exilové vlády došlo až po nástupu W. Churchilla do úřadu britského premiéra. V červenci 1940 vzniklo československé prozatímní státní zřízení, tvořené prezidentem, vládou a Státní radou, načež následovalo 18. července uznání československé vlády Velkou Británií a po ní Spojenými státy. 30. září 1940 britský premiér prohlásil, že *„mnichovská dohoda je mrtvá, neboť byla zničena muži bez skrupulí, kteří kontrolují osud Německa“*. Mnichovská dohoda byla v té době pro Velkou Británii uzavřena platně, avšak její závaznost zanikla v důsledku jejího porušení Hitlerem. 18. července 1941 byla uzavřena úmluva mezi čs. vládou a Sovětským svazem, která implikovala obnovu předmnichovských hranic, což následně roku 1942 a 1943 Sovětský svaz potvrdil. 29. září 1942 se zaangažovala Francie, když Charles de Gaulle řekl, že *„zavrhuje dohody podepsané v Mnichově“*, pokládá je *„od počátku za neplatné stejně jako veškeré další akty, které se staly při provádění nebo v důsledku těchto dohod. Neuznává žádné územní změny, dotýkající se Československa, které nastaly v roce 1938 nebo později, zavazuje se, že učiní vše, co bude v jeho moci, aby se ČSR, v jejích hranicích z doby před zářím 1938, dostalo veškerých účinných záruk, pokud jde o její vojenskou a hospodářskou bezpečnost, její územní celistvost a její politickou jednotu“*. 17. srpna 1944 byla podepsána čs.-

¹⁸³ VOJÁČEK, L., SHELLE, K., KNOLL, V. České právní dějiny. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. s. 337 - 338

francouzská deklarace prohlašující mnichovský diktát za neplatný od jeho počátku.¹⁸⁴

Nejpříznivěji pro Československo vyznělo prohlášení Itálie z 26. září 1944. *„Italská vláda slavnostně prohlašuje, že pokládá od počátku za neplatnou dohodu mnichovskou z 29. září 1938 a tzv. arbitrážní rozhodnutí Ciano-Ribbentrop, formulované ve Vídni dne 2. listopadu 1938, jakož i všechny ostatní akty, jež jakožto důsledek těchto dohod a rozhodnutí směřovaly ke škodě nezávislosti a celistvosti Republiky československé. Vláda italská prohlašuje před světem a dějinami, že všechny tyto akty a dohody byly zradou smyšlení a vůle italského lidu...“* Posledním signatářem mnichovské dohody, které mělo uznat jeho neplatnost, bylo Německo, na jehož území vznikla NDR (Německá demokratická republika) a SNR (Spolková republika Německo). Zatímco NDR v letech 1950 a 1967 souhlasila s tvrzením, že mnichovský diktát je neplatný od jeho počátku a prohlásila ho za *„součást zločineckého spiknutí vlády nacistického Německa proti míru“*, se SNR to bylo naopak. Spolková vláda SNR sice projevila vůli se distancovat od Mnichova, ale zároveň požadovala platnost pro některá ujednání, např. pro otázku majetku a občanství. 11. prosince 1973 byla podepsána smlouva, kde se na jednu stranu hovořilo o nulitě mnichovské dohody, ale na druhou stranu si německá strana vyhrazovala mít na některé důsledky Mnichova odlišný názor. Konečně 21. ledna 1997 podepsal spolkový kancléř SRN H. Kohlem a předseda vlády ČR V. Klaus česko-německou deklaraci, kde je v bodu 2 řečeno následující: *„Německá strana přiznává odpovědnost Německa za jeho roli v historickém vývoji, který vedl k mnichovské dohodě z roku 1938, k útěku a vyhánění lidí z československého pohraničí, jakož i k rozbití a obsazení Československé republiky. Lituje utrpení a křivd, které byly způsobeny českému lidu nacionálně socialistickými zločiny Němců. Německá strana vzdává čest obětem nacionálně socialistické vlády a násilí a těm, kteří této vládě násilí kladli odpor. Německá strana je si rovněž vědoma, že nacionálně socialistická politika násilí vůči českému lidu přispěla k vytvoření půdy pro válečný útěk, vyhánění a nucené vysídlení.“*¹⁸⁵

¹⁸⁴ ČAPKA, F., LUNOREVÁ, J. Tragédie mnichovské dohody: skutečná fakta a odhalené mýty. Brno: Computer Press, 2011. s. 133 - 134

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 135

Závěr

Když jsem se na počátku rozhodovala čemu věnovat svou závěrečnou práci na Fakultě právnické, měla jsem samozřejmě připravených několikero možností. Musím konstatovat, že fakt, že mi dovoleno chopit se tématu, jímž je „Vývoj československé státnosti v letech 1918 – 1938“, mě potěšil, protože období První republiky mi bylo vždycky velmi sympatické a možná právě i tím, že lidé byli opravdu hrdí na Zemi v srdci Evropy, v které se narodili a patřičně za ní bojovali. Ať už v československých legiích, v rámci krajanských sdružení v zahraničí nebo doma, kde vyšli do ulic oslavovat vznik republiky či o dvacet let později, odhodláni bojovat za svou vlast. Ať už je Benešovo rozhodnutí přijmout mnichovský diktát hodnoceno jakkoliv, nezapomínejme, že i on stál po boku T. G. Masaryka v zahraničním odboji a celý svůj život věnoval péči o svou Zemi, a to mimo jiné hned ve dvou exilových vládách během dvaceti let. Československá státnost nebyla v žádném případě darem velmocí. Musela být vybojována.

28. říjen je dnes státním svátkem oslavující vznik naší státnosti. V meziválečném období se ze zrodu nové země stala jedna z nejdemokratičtějších zemí Evropy své doby, jejímž základním stavebním kamenem byla ústava z roku 1920. Tato doba ovšem umožnila nárůst německé agrese, jejíž kořeny sahají do francouzské Versailles, kde bylo vítěznými mocnostmi rozhodnuto, že se poražené státy nebudou jednání účastnit. Versailleský mír znamenal pro německý národ obrovské zklamání. Dnes už můžeme pouze spekulovat, jak by se osud Evropy vyvíjel, kdyby byl přijat návrh J. Keynese. Křivda, kterou pocíťovalo Německo, a nástup světové hospodářské krize přispěly ke vzniku radikalizujícím se hnutí a stran. Přestože shledávám politiku britského appeasementu přinejmenším za nešťastnou, tak za největší selhání oné doby považuji nečinnost Společnosti národů, jejíž existence díky tomu vzala za své.

Mnichovským diktátem naše státnost zanikla. Začal nový boj o její znovuzrození. Historie ukázala, že onen osudový večer se stal vítězstvím Pyrrhovým, neboť válku světového rozsahu nakonec oddálil o pouhý rok. Je nezbytné v dnešní době usilovat o šíření a připomínání dějinných událostí veřejnosti, protože jediné v případě, že porozumíme historii, budeme schopni se z ní i ponaučit.

Cizojazyčné resumé

My thesis "*The Development of Czechoslovak statehood in the years 1918 - 1938*" is divided into six chapters describing the major events that influenced the formation of our statehood and it concludes with images that will help potential readers imagine the atmosphere of that period of the First Republic.

In the first chapter of my thesis, which is dedicated to the milestone year 1918, I try to answer the following questions: How was the independent Czechoslovakia founded? What significant events and circumstances led to the foundation? Who was responsible for the formation of Czechoslovakia? The following chapter describes the events of 28th October 1918, which are dominated by the so-called "Men of October" whose lives I decided to briefly describe. The next part of the thesis deals with the post-war arrangement of Europe and the establishment of national borders. After the declaration of sovereign Czechoslovakia, which already had defined borders, it is a necessity of every sovereign state to compile constitution of the country. In our case, that is the constitution of 1920, which is the centerpiece of chapter four. The fifth chapter deals with the development of public administration and analyses its most important legislation. The Munich Agreement of 1938 is another significant moment in the development of Czechoslovak statehood. The pact, the circumstances that led to it and finally the question of legal validity or invalidity of this international contract are discussed in the last chapter.

The purpose of my thesis is not a detailed depiction of all events of the First Republic. That would not be possible within the length of the work. The purpose is to briefly familiarize the reader with the most important moments in the development of Czechoslovak statehood and to clearly structure these moments and add opinions of law historians and also my own insights and thoughts.

T. G. Masaryk, constitution written overnight, one of the most democratic countries in Central Europe and the so called Munich Betrayal. All these events are described in this thesis.

Seznam použité literatury

KNIŽNÍ DÍLA:

- [1] BALÍK, S., HLOUŠEK, V., HOLZER, J., ŠEDO, J. *Politický systém českých zemí 1848 – 1989*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2007. 180 s. ISBN 978-80-210-4250-6
- [2] BROKLOVÁ, E. a kol. *Československá Ústava 1920 – devadesát let poté*. 1. vyd. Praha: CEP, 2010. 143 s. ISBN 978-80-86547-89-3
- [3] CUHRA, J., ELLINGER, J., GJURIČOVÁ, A., SMETANA, V. *České země v evropských dějinách: Díl čtvrtý od roku 1918*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Paseka, 2006. 360 s. ISBN 80-7185-794-7
- [4] ČAPKA, F., LUNEROVÁ, J. *Tragédie mnichovské dohody: Skutečná fakta a odhalené mýty*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2011. 152 s. ISBN 978-80-251-3376-7
- [5] ČECHUROVÁ, J., ŠLEHOFER, L. a kol.: *Ústava 1920 – Vyvrcholení konstituování československého státu*. 1. vyd. Praha: Leges, 2011. 192 s. ISBN 978-80-87212-67-7
- [6] KADLECOVÁ, M a kol. *Dějiny československého státu a práva (1918 – 1945)*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1992. 133 s. ISBN 80-210-0450-9
- [7] KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918 – 1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929)*. 2. vyd. Praha: Libri, 2003. 570 s. ISBN 80-7277-195-7
- [8] KRATOCHVÍLOVI, Jan, Sabina a kol. *Obnova naší státnosti v roce 1918 = Renewal of statehood in 1918*. Praha: Muzeum českého a slovenského exilu, 2008. 204 s.
- [9] KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*. 1. vyd. Praha: Argo, 2005. 1 109 s. ISBN 80-7203-612-2
- [10] MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a česko-slovenského práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003. 673 s. ISBN 80-7201-433-1
- [11] PACNER, Karel. *Osudové okamžiky Československa*, 2. vyd. Praha: Albatros, 2001. 603 s. ISBN 80-00-00987-0
- [12] PÁNEK, Jaroslav a kol. *Idea českého státu v proměnách staletí: fakta, úvahy, souvislosti*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2008. 278 s. ISBN 978-80-7106-985-0

- [13] PAVLÍČEK, Václav. *O české státnosti: Úvahy a polemiky*, 1. vyd. Praha: Karolinum, 2002. 413 s. ISBN 80-246-0489-2
- [14] PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu. 1/2, 1918-1919*. vyd. 4. Praha: Academia, 2003. 867 s. ISBN 80-200-1095-5.
- [15] SCHELLE, Karel. *Organizace československého státu v meziválečném období (1918-1938)*. vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2006. 470 s. ISBN 80-86861-92-9
- [16] VEBER, Václav. *Dějiny sjednocené Evropy: od antických počátků do současnosti*. 3. dopl. vyd. Praha: Lidové noviny, 2012. 830 s. ISBN 978-80-7422-183-5
- [17] VESELÝ, Zdeněk. *Dějiny českého státu v dokumentech*. 3. vyd. Praha: Professional publishing, 2012. 882 s. ISBN 978-80-7431-064-5
- [18] VESELÝ, Zdeněk. *Dějiny českého státu v dokumentech*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Epoque, 2003. 495 s. ISBN 80-86328-26-0
- [19] VOJÁČEK, L., SHELLE, K. *České právní dějiny do roku 1945*. 1. vyd. Ostrava: Key Publishing s.r.o., 2007. 218 s. ISBN 978-80-87071-20-5
- [20] VOJÁČEK, L., SHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 694 s. ISBN 978-80-7380-257-8

ČASOPOISECKÁ DÍLA:

- [1] HERANOVÁ, M. *Diplomatická jednání před mnichovskou konferencí 1938*. čas, Historický obzor 3/4 2006, ISSN 1210-6097
- [2] KOLEKTIV AUTORŮ. *Muži října 1918 - Časopis pro mezioborová studia střední Evropy 19. a 20. století = Journal for interdisciplinary studies of central Europe in the 19th and 20th centuries*. Praha: Masarykův ústav, 2011. 203s. ISSN 1803-9243
- [3] VÁCHA, Dalibor. *Za cizí město – Českoslovenští legionáři u Kazaně v roce 1918*, čas. Dějiny a současnost 9/2009, ISSN 0418-5129
- [4] VÁCHA, Dalibor. *Na rozvědkách – Čechoslováci na ruské frontě 1914 - 1917*, čas. Dějiny a současnost 2/2011, ISSN 0418-5129
- [5] VONDRA, Roman. *Osobnosti české minulosti – Antonín Švehla (1873 – 1933)*, čas. Historický obzor 9/10 2009, ISSN 1210-6097

PŘÁVNÍ PŘEDPISY:

[1] Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého

[2] Zákon č. 37/1918 Sb. z. a n. , o prozatímní ústavě

[3] Únorová ústava – zákon č. 121/1920 Sb. z. a n.

[4] Zákon č. 126/1920 Sb. z. a n. - o župních a okresních úřadech

[4] Zákon č. 125/1927 Sb. z. a n. – o organizaci politické správy

ELEKTRONICKÉ ZDROJE:

[1] EUROEKONOM.CZ [on-line]. *Alois Rašín (1867-1923) - tvůrce československé měny*. [online]. [cit. 11. 10 2013].

Dostupné z: <<http://www.euroekonom.cz/osobnosti-clanky.php?type=jz-rasin>>

[2] JARKOVSKÁ, Alena: *Alois Rašín (18. 10. 1867 – 18. 2. 1923)*. Portál vse.cz [online]. Tato stránka byla naposledy editována 2. 5. 2006, [cit. 11. 10. 2013]. Dostupné z: <<http://www.vse.cz/veda/rasin.php>>

[3] LIBRI.CZ: *Kdo byl kdo v našich dějinách do roku 1918 – Vavro Šrobár*. Internetová databáze. Praha: Libri. ISBN 80-85983-06-0 [on-line]. [cit. 17. 10 2013]. Dostupné z:

<http://www.libri.cz/databaze/kdo18/search.php?zp=12&name=%A9ROB%C1R+VA VRO&vic=1>

[4] OSOBNOSTI.CZ: *Jiří Stříbrný*. Portál osobnosti.cz [online] [cit. 14. 10 2013]. Dostupné z: <http://zivotopis.osobnosti.cz/jiri-stribrny.php>

[5] VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY: Dostupné z: <http://www.vlada.cz/>

Seznam obrázků

Obrázek č. 1: Antonín Švehla.....	29
Obrázek č. 2: JUDr. Alois Rašín.....	33
Obrázek č. 3: Jiří Stříbrný.....	36
Obrázek č. 4: František Soukup.....	39
Obrázek č. 5: MUDr. Vavro Šrobár.....	42

Seznam příloh

Příloha A: Manifest k československému lidu v Americe

Příloha B: Hymna československých legií

Příloha C: Pittsburská dohoda

Příloha D: Občané!

Příloha E: Kopie originálu prvního zákona ČSR z října 1918

Příloha F: Národní listy

Příloha G: David Lloyd George, Georges Clemenceau, Woodrow Wilson

Příloha H: Přehled vlád První republiky

Příloha I: Text mnichovské dohody

Příloha J: Mapa ČSR od října 1938 do března 1939

Příloha K: Titulní strana novin Večerní České Slovo z 29. 9. 1938

MANIFEST K ČESKOSLOVENSKÉMU LIDU V AMERICE!

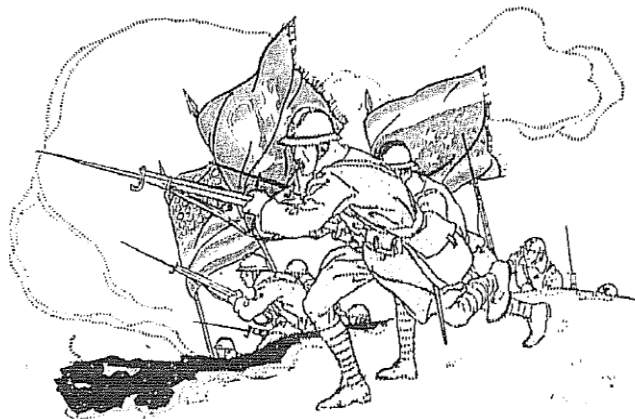
Žijeme v největší době světových dějin, v níž na celá století řeší se osudy národů. Po této válce není možný návrat k starému řádu; nové upravení poměrů politických, hospodářských i společenských bude určité jejím vyvrácením, vznikne nová Evropa. Těž naše budoucnost závisí od výsledku boje, jenž zuří v krajích starého světa, ba zasáhl skoro celou zeměkouli, od pevniny k pevnině, od moře k moři.

To pochopil náš lid hned na počátku války, kterou počali rakousko-uherská Němci a Maďaři proti nám, aby dovršili a navždy zabezpečili poroběť neněmeckých a nemadarských národů v Evropě. Tím bylo také po stálém kolísání a tápání na vědy rozhodnuto o našem poměru k věrolomným Habsburkům a k říši germánské. A revoluční problémy, jimiž na počátku války vybuchovala nikdy nehasnoucí touha utlačovaného lidu po svobodě, nabývaly postupem doby pevné formy a jasného výrazu. Dnes řadí se celý náš národ doma i za hranicemi v organizovaný boj. Sjednocený lid československý vede pravidelnou válku proti svým utlačovatelům. Naše pluky, které na rakouské frontě dobrovolně se vzdávaly, utvořily v Rusku dnes ještě mladou, ale již slavnou armádu, které brzy bude státi po boku naše nová vojenská jednotka na západní frontě.

Zraky celého národa, úpícího doma v otroctví, obracejí se nyní k Vám, Češi a Slováci v Americe, náš lid čeká od Vás důkaz, že jste nezapomněli svého československého původu, že jste nezapomněli matky, která Vás zrodila. Žádný věrný syn svého národa, schopný zbraně, nechť neváhá děle, nechť stane jako muž pod náš československý praporek. Českoslovenští junáci! Ukažte, že jste důstojní synové slavných předků! Československé ženy a dívky! Vaší povinností je ukázat váhajícímu, kde je jejich místo v dnešním velikém světovém zápasu, že zbabělec je ten, kdo ve chvíli, kdy osud jeho vlasti se řeší, bážlivě se ohlíží a hledá prázdné výmluvy. Veliká doba žádá celé muže!

Nuž tedy vzhůru v svatý boj, spojme svorně síly své k velikému zápasu po boku armád spojeneckých, nechť vysoko vlní náš praporek na strach odvěkých vrahů, nechť bodáky a pušky československých vojáků dokáží světu, že jsme si vědomi svého svatého práva na svobodu a samostatnost, že svobodní být chceme a svobodní budeme.

SJEZD ZÁSTUPCŮ LIDU ČESKOSLOVENSKÉHO VE SPOJENÝCH STÁTECH
SEVEROAMERICKÝCH, CHICAGO, DNE 11. ÚNORA 1918

Hymna českých legií.

Pochodně hněvu reseme a v srdci stříbrný

prach, v nějž rudý plamen otkneme a

tázem zhyne strach. Těst naše jako

z ocele a pomstou plane zrak, jen

bijme, palme veselé, kde nejfustší je mrať.

*Tam v dáli v hanbě stopena z těch rudých květ křupěji
je svata naše zem, svobody vzroste květ,
krev cestu naši znamená, kdo s námi jíti nechťeji,
my bez bázně dál jdeme. nám budou závidět.*

*hodina odbila;
Žije matka Sláva. :)*

Občané!

Československý stát jest konečně skutkem. Stali jsme se svobodnými a jest na vás, abyste ukázali, že dovedete žít jako svobodní občané.

Zachovejte důstojný klid při projevech své radosti a nadšení, šetřte v každém případě osobní svobodu a majetek každého. Budte pamětlivi slov Kollárových:

**„Svobody kdo hoden,
svobodu zná vážit každou.“**

Vyčkejte pokynů Národního výboru, představujícího dnes národní vládu.

Na zdar!

V Praze, dne 28. října 1918.

Prof. Dr. J. Deyl, Václav Štěpánek,
Dr. Frant. Soukup, J. Matuší, Al. Simonides
jménem občanstva Pražského.

V den otěžení čes. země z rakouska
a své samostatné existence
První zákon

Originál prvního zákona
československé republiky

vydaný Národním shromážděním dne 28. října 1918
Karel Kramář

Samostatný stát československý, vznikající z území zchácelé monarchie, dosavadního právního řádu, se stavem monarchie, aby nemohly platit a upu-
ven. Nejvyšší orgán státní moci je Národní shromáždění, které jmenuje
předsedu a členy vlády. Jako první zákon platí předložený
zákon:

Článek I

Státní formou československého státu má být ústavní demokratická republika
s Národním shromážděním jako jediným zákonodárným orgánem a
s vládou jako výkonným orgánem. Ústava a zákony o ústavním právu
vycházejí z ústavy.

Článek II

Některé dosavadní zákony a ústavní předpisy a některé zákony budou
platit.

Článek III

Právní úkony samostatného státu, jako ústavní předpisy, zákony, ústavní
obecní předpisy, vyhlášené Národním shromážděním, a některé zákony
o ústavním právu budou platit.

Článek IV

Zákon tento má být platný od svého vydání.

Článek V

Předseda Národního shromáždění se usiluje, aby tento zákon provedl.

Jan Masaryk, dne 28. října 1918

Antonie
Karel Kramář, Alois Rašín, Jan Štejneger
D. Fiedl Soukup, D. Vavrocha

Příloha G: David Lloyd George, Georges Clemenceau, Woodrow Wilson

Tři muži, jež spojovala snaha vytvořit lepší a stabilnější svět; o jeho podobě však měli příliš rozdílné představy. Zleva britský premiér David Lloyd George, jeho francouzský protějšek Georges Clemenceau a americký prezident Woodrow Wilson na pařížské mírové konferenci.

Zdroj: CUHRA, J., ELLINGER, J., GJURIČOVÁ, A., SMETANA, V. *České země v evropských dějinách: Díl čtvrtý od roku 1918*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Paseka, 2006. 360 s. ISBN 80-7185- 794 -7

Příloha H: Přehled vlád První republiky

	<i>Typ</i>	<i>Doba trvání</i>	<i>Předseda</i>	<i>Zastoupené strany</i>
0.	pařížská	od IX. 1918	Masaryk	Masaryk (předseda a finance), Beneš (zahraničí, vnitro), Štefánik (válka)
1.	všenárodní	XI.1918–VII.1919	Kramář	ČSND, ČSS, agr., ČSDSD, ČSL, slov. klub
2.	rudozelená	VII.1919–V.1920	Tusar	ČSDSD, ČSS, agr., slov. klub
3.	rudozelená	V.–IX.1920	Tusar	ČSDSD, ČSS, agr., slov. klub
4.	úřednická	IX.1920–IX.1921	Černý	podpora stran všennárodní koalice
5.	všenárodní	IX.1920–X.1922	Beneš	ČSS, ČSDSD, agr., ČSND, ČSL
6.	všenárodní	X.1922–XII.1925	Švehla	agr., ČSDSD, ČSS, ČSND, ČSL
7.	všenárodní	XII.1925–III.1926	Švehla	agr., ČSDSD, ČSS, ČSND, ČSL

8.	úřednická	III.–X.1926	Černý	podpora občanských stran
9.	občanská	X.1926–II.1929	Švehla	agr., ČSL, živn., BdL, něm. kř. soc., HSLŠ (od I.1927), ČSND (od IV.1928)
10.	občanská	II.–XII.1929	Udržal	agr., ČSND, ČSL, živn., BdL, něm. kř. soc., HSLŠ (do X.1929)
11.	široká	XII.1929–X.1932	Udržal	agr., ČSDSD, ČSNS, ČSND, ČSL, BdL, něm. soc. dem., živn. (do IV.1932)
12.	široká	X.1932–II.1934	Malypetr	agr., ČSDSD, ČSNS, ČSND, ČSL, BdL, něm. soc. dem.
13.	široká	II.1934–VI.1935	Malypetr	agr., ČSDSD, ČSNS, ČSL, BdL, něm. soc. dem.
14.	široká	VI.–XI.1935	Malypetr	agr., ČSDSD, ČSNS, ČSL, živn., BdL, něm. soc. dem.
15.	široká	XI.–XII.1935	Hodža	agr., ČSDSD, ČSNS, ČSL, živn., BdL, něm. soc. dem.
16.	široká	XII.1935–VII.1937	Hodža	agr., ČSDSD, ČSNS, ČSL, živn., BdL, něm. kř. soc., něm. soc. dem.
17.	široká	VII.1937–IX.1938	Hodža	agr., ČSDSD, ČSNS, ČSL, živn., BdL (do III.1938), něm. kř. soc. (do III.1938), něm. soc. dem. (do IV.1938), NSj (býv. ČSND, od III.1938)
18.	úřednická	IX.–X.1938	Syrový	

Zdroj: BALÍK, S., HLOUŠEK, V., HOLZER, J., ŠEDO, J. *Politický systém českých zemí 1848 – 1989*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2007. 180 s. ISBN 978-80-210-4250-6

Příloha I:

TEXT MNICHOVSKÉ DOHODY:

Německo, Spojené království, Francie a Itálie dohodly se se zřetelem k ujednání, jehož bylo ve věci odstoupení sudetoněmeckých území v podstatě již dosaženo, o těchto člancích a podmínkách tohoto odstoupení a o opatřeních, jež je podle toho učiniti – a prohlašují se tímto ujednáním každý jednotlivě za odpovědná za kroky, kterých je zapotřebí, aby jeho provedení bylo zajištěno:

1) Vyklizování započne dne 1. října t.r.

2) Spojené království, Francie a Itálie se shodují v tom, že vyklizení území bude provedeno do 10. října 1938 a to bez zničení jakýchkoliv nynějších zařízení a že československá vláda bude činěna odpovědnou za to, že vyklizení bez poškození uvedených zařízení bude provedeno.

3) Podmínky vyklizení stanoví v podrobnostech mezinárodní výbor, složený ze zástupců Německa, Spojeného království, Francie, Itálie a Československa.

4) Obsazení převážně německého území německými vojsky po etapách počne 1.října 1938. Čtyři, na přiložené mapě vyznačené územní úseky, obsadí se německými vojsky v tomto pořadí:

Římskou I. označený územní úsek 1. a 2. října t.r.

Římskou II. označený územní úsek 2. a 3. Října t.r.

Římskou III. označený územní úsek 3., 4. a 5. října t.r.

Římskou IV. Označený územní úsek 6. a 7. října t.r.

Ostatní území převážně německého charakteru bude bez průtahu výše uvedeným mezinárodním výborem vytčeno a do 10. října německými vojsky obsazeno.

5) V par. 3 uvedený mezinárodní výbor určí území, v němž se má provésti lidové hlasování. Tato území budou, až do skončení lidového hlasování, obsazena mezinárodními formacemi. Týž výbor určí podmínky, jimiž se bude řídit lidové hlasování, při čemž jest užiti za základ hlasování v Saarsku. Výbor stanoví také den, kdy se lidové hlasování bude konati. Tento den nesmí však býti pozdější, než konec listopadu.

6) Konečné vytyčení hranic provede mezinárodní výbor. Tento výbor jest oprávněn doporučiti čtyřem mocnostem: Německu, Spojenému království, Francii a Itálii, v některých výjimečných případech menší odchylky od přísně etnografického stanovení pásem, jež lze postoupiti bez lidového hlasování.

7) Zavede se opční právo pro přestup do odstoupených oblastí a pro vystoupení z nich. Opce musí býti provedena v období 6 měsíců ode dne uzavření této dohody.

Německo - československý výbor určí jednotlivosti opce, uváží způsob, jak ulehčiti výměnu obyvatelstva a vyjasní zásadní otázky, které z této výměny vzejdou.

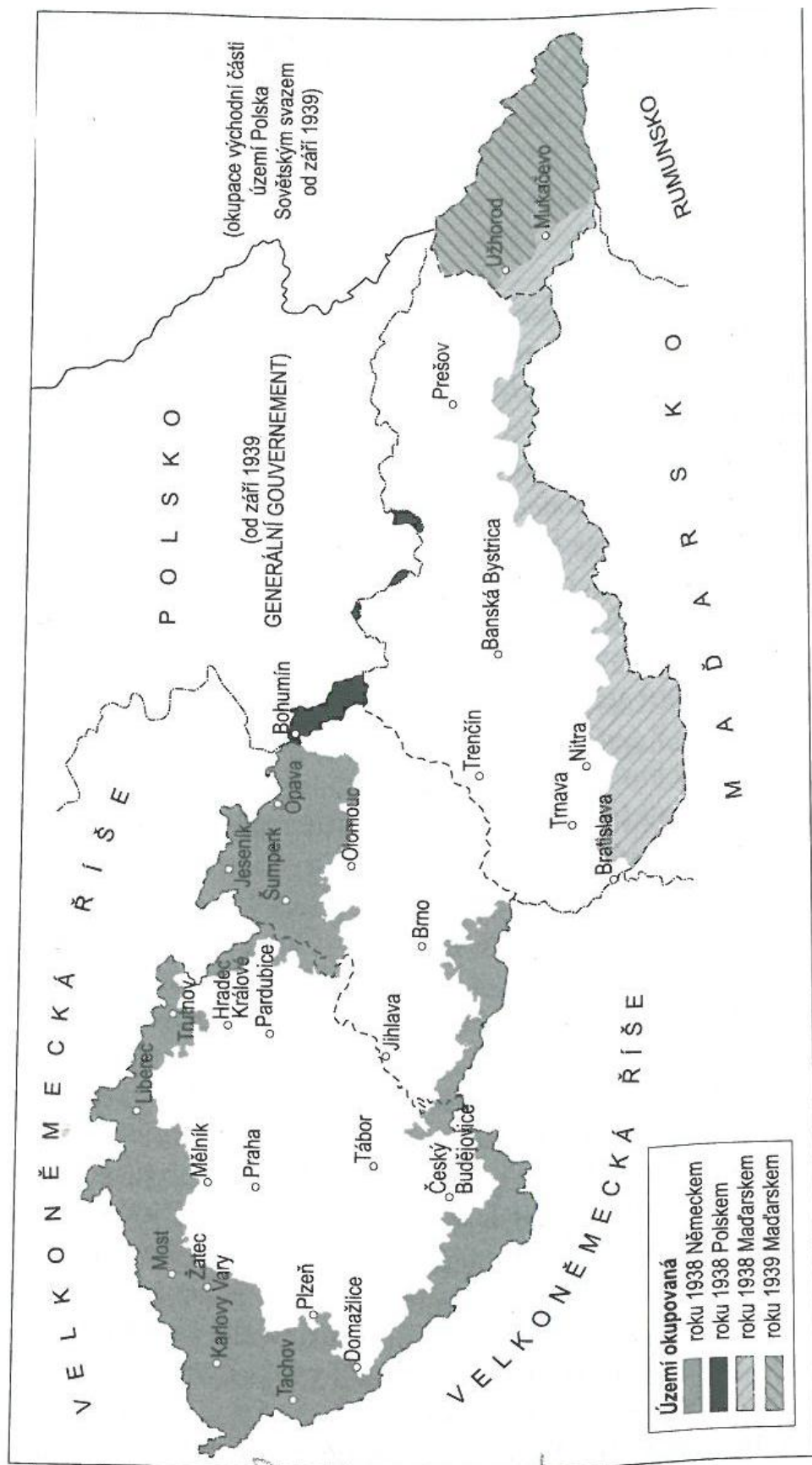
8) Československá vláda propustí do čtyř měsíců od dne uzavření této dohody všechny sudetské Němce, kteří si toho propuštění přejí, ze svých vojenských a policejních svazků. V téže lhůtě propustí československá vláda sudetoněmecké vězně, kteří odpykávají tresty na svobodě pro politické přečiny.

Mnichov, dne 29. září 1938

Podepsáni:

Adolf Hitler, Neville Chamberlain, Mussolini, Ed. Daladier.

Příloha J: Mapa Československa od října 1938 do března 1939

ČESKO-SLOVENSKO OD ŘÍJNA 1938 DO BŘEZNA 1939 se zmenšilo o oblasti připojené k Velkoněmecké říši, Maďarsku a Polsku; ztratilo pohraničí a s ním i možnost obrany proti německé agresi.

Zdroj: PÁNEK, J. a kol.: *Idea českého státu v proměnách staletí: fakta, úvahy, souvislosti*. Vyd. 1. Praha: Lidové noviny, 2008. -- 278 s.

ISBN 978-80-7106-985-0

ROČNÍK XX. Čís. 227.
K

VE ČTAVREK 22. ZÁŘÍ 1938.

HASHI
ČESKÉ SLOVO
Všechny redakční práce
řídí šéfredaktor...
20 hnl.

Večerní České Slovo

Dva výroky.
Starostka vlády...
BALADIER (12. VII.)
BOHNET (4. IX.)
ČIHOJE (19. VIII.)

Drtivé rozhodnutí pod hrozbou úplného zničení.

Vlastní spojenci nám diktovali jako poraženým!

Ultimatum, pro jaké v dějinách národů není příkladu. - Všichni spojenci nám odmítli pomoc - Chamberlain s Hitlerem budou dnes rozhodovat o osudu naší vlasti. - Neklesem, nezahyneme a nezapomeneme! Dějiny nekončí dneskem!

V historických dějinách jen jeden lidoprávní den udělal do náslebu země, jako vězňem, 21. září. Vláda republiky byla neutřístelně udržena v zemi...

od maršála prohraných kraj, od neobojněných útup a obití. Neopemnělně sá národa, který dovedl překonat nejhorší dobu...

Možná osudného rozhodnutí.
Na půl sedmičky byla zvolána ministerkárně rada, kamná v Kolovratském parku...

Všechny spojenci nám diktovali jako poraženým!
K zachování klidu a příměří, ze strany francouzské vlády...

Jednoznačný zář. Den národního smutku, údehu a ponížení.

Prákolný spád události z úterka na středu.

Uplatnění katolické ministrskárně představitel Chamberlaina s Hitlerem...
Přehodně představitel republiky...

Telefonický rozhovor Chamberlain-Hitler.

Vláda dostala k oděru, že se stárlý není možno ve zmluvě formě prodělat. V téry se konala za představitel představitel republiky...

Náhle noční ultimatum Anglie a Francie.

Ve své haldy v noci deštivě se tyvali britský a francouzský...

přijet nebo odmítnout jich plán, aby Chamberlain se směl podle toho řídit při své zmluvě národů a lidu.

- 1. Ani Francie, ani Anglie nemohly by přj zachránit nás proti útoku Německa...
2. Francie se nechce v tu hověm případě vzdátno spojeneckými uhlavěmi.
3. Anglie by projevila nárudem na další den...

Litvinov vysvětluje: Proč i Rusko odmítlo svou pomoc?

Litvinov vřez v Společnosti národů v Ženevě vysvětloval, proč Rusko nepožádalo Československou pomoc...

Poslední polus vlády o pomoc Francie.
Ve čtyři hodiny ráno začal se vy...
Litvinov vysvětluje: Proč i Rusko odmítlo svou pomoc?

Litvinov vysvětluje: Proč i Rusko odmítlo svou pomoc?
Litvinov vysvětluje, proč Rusko nepožádalo Československou pomoc...

Strach z budoucnosti. Anglie a Francie

obava: Stačí Hitlerovi jenom Československo, nebo požádá víc?

Po sílu čim zmluvy končí a Paříž se stává stím jedm na ústříhku. Nejsi se zasti v Paříži obdivovat břítkou vlády, že ona tu svých náitkám vřezku udržovala...

Musolinův Hitler selhalí mce

Musolinův Hitler selhalí mce ne francouzské zmluvy.
Mala francouzská jask. Po se pozdělivo zaslavět zábr. Více se plan...

Musolinův Hitler selhalí mce

Musolinův Hitler selhalí mce ne francouzské zmluvy.
Mala francouzská jask. Po se pozdělivo zaslavět zábr. Více se plan...

Zdroj: ČAPKA, F., LUNEROVÁ, J. Tragédie mnichovské dohody: Skutečná fakta a odhalené mýty. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2011. 152 s. ISBN 978-80-251-3376-7